

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΕΘΝΕΣ & ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ
ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ : ΔΙΚΑΙΟ & ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑ
ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ : ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΟΥ

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ 2024-2025

**Ο ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ ΔΙΚΑΙΗΣ ΜΕΤΑΒΑΣΗΣ ΚΑΙ
ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΓΙΑ ΤΟ ΚΛΙΜΑ ΣΤΗΝ
ΕΛΛΑΔΑ: ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΓΙΑ
ΜΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΗ ΠΡΑΣΙΝΗ ΜΕΤΑΒΑΣΗ**

ΒΙΤΩΡΑΤΟΥ ΕΥΤΥΧΙΑ-ΕΥΑ 2124Μ024

Αθήνα, 2025

Τριμελής Επιτροπή:

Βασιλική Καραγεώργου

Χαράλαμπος Πλατιάς

Ζέφη Δημαδάμα

DECLARATION OF AUTHENTICITY

Η παρούσα εργασία αποτελεί προϊόν προσωπικής έρευνας, και δεν παραβιάζει καθ' οποιονδήποτε τρόπο πνευματικά δικαιώματα τρίτων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής.

10/01/2026

Η δηλούσα,
Βιτωράτου Ευτυχία-Εύα

Copyright © [Βιτωράτου Ευτυχία-Εύα 2026] Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved. Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει τις επίσημες θέσεις του Πανεπιστημίου.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	5
Κεφάλαιο 1: Οι Θεωρητικές Προσεγγίσεις για τις Κοινωνικές Επιπτώσεις των Περιβαλλοντικών και Κλιματικών Πολιτικών	7
1.1: Κοινωνική δικαιοσύνη, Ανισότητες και Περιβαλλοντική Πολιτική: Το Μοντέλο της Περιβαλλοντικής Δικαιοσύνης.....	7
1.2 Η Κλιματική Δικαιοσύνη στο διεθνές καθεστώς.	12
1.3 Η κριτική κλιματική δικαιοσύνη.	14
1.4 Η σχέση της κλιματικής πολιτικής με την κοινωνική συνοχή.	18
1.5 Η Πράσινη Μετάβαση: Έννοια, Θεωρητικές Προσεγγίσεις και Κοινωνικές Επιπτώσεις.	21
1.6 Η έννοια της «Δίκαιης Μετάβασης»: Ορισμός, θεωρητικές βάσεις, διεθνείς οργανισμοί.	24
Κεφάλαιο 2: Τα Μέτρα και οι Πολιτικές για την Αντιμετώπιση των Κοινωνικών Επιπτώσεων της Πράσινης Μετάβασης σε Ευρωπαϊκό Επίπεδο.....	28
2.1 Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία και το Πακέτο Fit for 55.	28
2.2 Ο Μηχανισμός Δίκαιης Μετάβασης (JTM) ως Βασικός Κοινωνικός Μηχανισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης.	30
2.2.1 Ο ρόλος και οι στόχοι του Μηχανισμού Δίκαιης Μετάβασης.	30
2.2.2 Το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης (Just Transition Fund – JTF).	31
2.2.3 Το ειδικό καθεστώς InvestEU για τη Δίκαιη Μετάβαση.	34
2.2.4 Η δανειακή διευκόλυνση του Δημοσίου Τομέα και ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων.	38
2.2.5 Συγκριτική Αποτίμηση των Τριών Πυλώνων του Μηχανισμού Δίκαιης Μετάβασης.	41
2.3 Συμπληρωματικές Πολιτικές.....	43
2.3.1 Πράσινες Δεξιότητες/Απασχόληση.....	43
2.3.2 Κοινωνία των Πολιτών/Κοινωνικοί Εταίροι.....	46
Κεφάλαιο 3: Το Κοινωνικό Ταμείο για το Κλίμα (SCF) ως Εργαλείο Κοινωνικής Στήριξης στην Μετάβαση.....	50
3.1 Το Κοινωνικό Ταμείο για το Κλίμα (SCF).....	50
3.2 Τρέχουσες εξελίξεις και δράσεις του Κοινωνικού Ταμείου για το Κλίμα (Social Climate Fund – SCF).....	52
Κεφάλαιο 4: Η Πράσινη Μετάβαση στην Ελλάδα	55
4.1 Ο Μηχανισμός Δίκαιης Μετάβασης στην Ελληνική Περίπτωση: Θεσμικό Πλαίσιο και Εφαρμογή.	55
4.2 Εθνικά Εργαλεία Εφαρμογής του JTM.....	57

4.3 Το ενεργειακό μίγμα της χώρας και η πορεία προς την απανθρακοποίηση.....	59
4.4 Περιφερειακές Ανισότητες και Κοινωνικές Προκλήσεις.....	65
4.5 Κοινωνικές Αντιστάσεις και Τοπικές Δυναμικές.....	67
4.6 Πολιτικές και Κυβερνητικά Μέτρα Προώθησης.....	70
4.7 Η εφαρμογή του Κοινωνικού Ταμείου για το Κλίμα (SCF) στην Ελλάδα.....	74
Κεφάλαιο 5: Αποτίμηση της Εφαρμογής του Μηχανισμού Δίκαιης Μετάβασης στο Ελληνικό Πλαίσιο.....	77
5.1 Συγκλίσεις και αποκλίσεις με τους στόχους της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	77
5.2 Συγκριτική ανάλυση εφαρμογής του Μηχανισμού Δίκαιης Μετάβασης σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	79
Συμπεράσματα.....	84
Βιβλιογραφικές αναφορές.....	87
Ιστοσελίδες.....	97

Εισαγωγή

Η παγκόσμια περιβαλλοντική κρίση αποτελεί φλέγον ζήτημα της εποχής μας, με τις επιστημονικές μελέτες να συμφωνούν ότι η αύξηση της μέσης θερμοκρασίας, η εντατικοποίηση των ακραίων καιρικών φαινομένων και η συνεπαγόμενη απώλεια βιοποικιλότητας δεν αποτελούν απλώς μελλοντική απειλή, αλλά μια πραγματικότητα που ήδη επηρεάζει τις κοινωνίες και τις οικονομίες. Σε αυτό το πλαίσιο, η ανάγκη για άμεση και ριζική απανθρακοποίηση των οικονομιών αναγνωρίζεται διεθνώς ως προϋπόθεση για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, μέσα από την Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία και το πακέτο μέτρων Fit for 55, έχει θέσει ως κεντρικό στόχο την επίτευξη κλιματικής ουδετερότητας έως το 2050, ενσωματώνοντας ένα φιλόδοξο πλέγμα πολιτικών που καλύπτει την ενέργεια, τις μεταφορές, τη γεωργία και τη βιομηχανία. Η στρατηγική αυτή, ωστόσο, εγείρει κοινωνικά ερωτήματα, καθώς η μετάβαση προς μια οικονομία μηδενικών εκπομπών δεν κατανέμεται ομοιόμορφα στις κοινωνικές ομάδες και στις περιφέρειες.

Η έννοια της περιβαλλοντικής δικαιοσύνης αναδύεται λοιπόν στο σημείο αυτό ως ένα θεωρητικό και πολιτικό πλαίσιο για την κατανόηση της πράσινης μετάβασης. Η περιβαλλοντική δικαιοσύνη υπερβαίνει τη τεχνική διάσταση της μείωσης εκπομπών και εστιάζει στον τρόπο με τον οποίο το κόστος και τα οφέλη των περιβαλλοντικών πολιτικών κατανομούνται μεταξύ κοινωνικών ομάδων και γεωγραφικών περιοχών. Η αποτυχία ενσωμάτωσης της κοινωνικής διάστασης σε «πράσινες» πολιτικές μπορεί να οδηγήσει σε φαινόμενα κοινωνικής διάρρηξης και να υπονομεύσει την ίδια την αποδοχή τους.

Έτσι, η έννοια της Δίκαιης Μετάβασης αποκτά κεντρική σημασία. Πρόκειται για μια προσέγγιση που επιδιώκει να συνδυάσει την περιβαλλοντική βιωσιμότητα με την κοινωνική ισότητα, καθότι ενσωματώνει αρχές διανεμητικής δικαιοσύνης, προστασίας των εργαζομένων, συμμετοχικής διακυβέρνησης και ενδυνάμωσης των τοπικών κοινωνιών. Η Ευρωπαϊκή Ένωση επιχειρεί να ενσωματώσει αυτές τις αρχές μέσω εξειδικευμένων εργαλείων, όπως ο Μηχανισμός Δίκαιης Μετάβασης και το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης, που στοχεύουν στην αντιστάθμιση των αρνητικών συνεπειών σε περιοχές εξαρτημένες από τον άνθρακα, αλλά και το νεότευκτο Κοινωνικό Ταμείο για το Κλίμα. Η συνύπαρξη αυτών των εργαλείων αντανακλά τη

βούληση της Ένωσης να διαμορφώσει μια πράσινη ανάπτυξη που δεν περιορίζεται μόνο σε τεχνικούς στόχους απανθρακοποίησης.

Η ελληνική περίπτωση αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της πρόκλησης. Η χώρα για δεκαετίες στήριξε την ενεργειακή της επάρκεια στον λιγνίτη. Η απότομη όμως απολιγνιτοποίηση δημιούργησε μια σειρά προκλήσεων και αντιστάσεων. Η εφαρμογή του Προγράμματος Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης (ΠΔΑΜ), σε συνδυασμό με τη χρηματοδοτική στήριξη του Μηχανισμού Δίκαιης Μετάβασης και τη μελλοντική δέσμευση με τους στόχους του Ταμείου για το Κλίμα, αποτελεί ένα πεδίο μελέτης για να διαπιστωθεί αν η Ελλάδα μπορεί να μετατρέψει μια τέτοια πρόκληση σε ευκαιρία βιώσιμης και κοινωνικά δίκαιης ανάπτυξης.

Κεφάλαιο 1: Οι Θεωρητικές Προσεγγίσεις για τις Κοινωνικές Επιπτώσεις των Περιβαλλοντικών και Κλιματικών Πολιτικών

1.1: Κοινωνική δικαιοσύνη, Ανισότητες και Περιβαλλοντική Πολιτική: Το Μοντέλο της Περιβαλλοντικής Δικαιοσύνης.

Η έννοια της περιβαλλοντικής δικαιοσύνης είναι απαραίτητη για την κατανόηση της σχέσης ανάμεσα στις κοινωνικές ανισότητες και τις εκάστοτε περιβαλλοντικές πολιτικές.

Είναι γεγονός ότι οι δομικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες δεν ωθούν προς την ισότιμη κατανομή των περιβαλλοντικών κινδύνων, αλλά εκθέτουν συστηματικά τις περιθωριοποιημένες ομάδες σε δυσανάλογες επιβαρύνσεις. Τα διαφορά πρότυπα διαχωρισμού και ταξικής διαστρωμάτωσης παράγουν συγκεντρωμένη ευαλωτότητα, καθότι οι φτωχές και μειονοτικές κοινότητες κατοικούν συχνά πλησίον τοξικών εγκαταστάσεων, ζουν σε υποβαθμισμένες συνθήκες και υφίστανται αυξημένα προβλήματα υγείας. Η κατάσταση αυτή δεν είναι τυχαία, αλλά αποτέλεσμα του «διαδρόμου παραγωγής» (treadmill of production), όπου η οικονομική ανάπτυξη προτάσσεται έναντι της κοινωνικής ισότητας και τα περιβαλλοντικά κόστη μεταφέρονται στους πιο αδύναμους. Οι συνέπειες είναι ορατές στους δείκτες δημόσιας υγείας, όπου παρατηρείται αυξημένη συχνότητα χρόνιων ασθενειών, υψηλότερη θνησιμότητα και μειωμένο προσδόκιμο ζωής σε τέτοιες περιοχές. Ερευνητικά δεδομένα δείχνουν ότι τόσο η φυλή, όσο και η κοινωνική τάξη, προβλέπουν την κατανομή κινδύνων, με τη φυλή να ασκεί συχνά ισχυρότερη επιρροή. Έτσι διαμορφώνονται σωρευτικά μειονεκτήματα, όπου οι κοινωνικές και περιβαλλοντικές ανισότητες αλληλοτροφοδοτούνται, παγιώνοντας έτσι την άνιση πρόσβαση στην υγεία και την ευημερία¹.

---

¹ Robert J. Brulle and David N. Pellow, “Environmental Justice: Human Health and Environmental Inequalities,” *Annual Review of Public Health* 27, no. 1 (2006): 104–109.

Οι λιγότερο υπεύθυνοι για τις εκπομπές αερίων θερμοκηπίου, κυρίως κοινότητες με χαμηλά εισοδήματα και χώρες του Νότου, υφίστανται τις σοβαρότερες συνέπειες της υπερκατανάλωσης που χαρακτηρίζει τα πλούσια κράτη και κοινωνικές ομάδες². Επιπλέον, οι πληθυσμοί αυτοί αποκλείονται από τη διαδικασία διαμόρφωσης πολιτικών που επηρεάζουν άμεσα τη ζωή τους. Οι κοινωνιολογικές προσεγγίσεις αναδεικνύουν τη στενή σύνδεση ταξικών, έμφυλων και φυλετικών ιεραρχιών με την περιβαλλοντική επιδείνωση³, γεγονός που αποκαλύπτει ότι η κλιματική αλλαγή συνιστά δομικό ζήτημα κοινωνικής δικαιοσύνης και όχι μόνο οικολογική κρίση⁴.

Η διεθνής εμπειρία επιβεβαιώνει ότι οι θεσμοί και οι αγορές ευθυγραμμίζονται συχνά με οικονομικά συμφέροντα. Η χωροθέτηση βιομηχανικών εγκαταστάσεων, η διαχείριση αποβλήτων ή οι αποφάσεις για χρήση συγκεκριμένων εδαφών προς αξιοποίηση, δεν αποτελούν ουδέτερες επιλογές, αλλά αντιθέτως, εντάσσονται σε πλέγματα ισχύος. Έτσι δημιουργούνται «περιοχές ηττημένων»⁵.

Εμπειρικές περιπτώσεις ενεργειακής ανάπτυξης στο Μεξικό αποδεικνύουν τις συνέπειες της αγνόησης της δικαιοσύνης στον σχεδιασμό της μετάβασης. Μαζικά έργα αιολικής και ηλιακής ενέργειας στην Οαχάκα και στη Χερσόνησο της Γιουκατάν, με την υποστήριξη νεοφιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων και διεθνών επενδύσεων, εκτόπισαν κοινότητες ιθαγενών, διέλυσαν παραδοσιακά συστήματα κοινοτικής γης και ενέτειναν τις κοινωνικές ανισότητες γενικότερα. Αν και παρουσιάστηκαν ως λύσεις για την κλιματική αλλαγή, τα έργα αυτά απέφεραν ελάχιστα τοπικά οφέλη και παρήγαγαν εκτεταμένη απαλλοτρίωση, πολιτιστική διάβρωση και βίαιη καταστολή αντιστάσεων. Η προτεραιότητα στο φθινό «καθαρό» ενεργειακό εφοδιασμό, σε βάρος της ουσιαστικής διαβούλευσης και συμμετοχής, διαιώνισε υπάρχοντα πρότυπα εκμετάλλευσης υπό το πρόσχημα της βιωσιμότητας. Η εμπειρία λοιπόν δείχνει ότι, εάν

---

² Sharon L. Harlan, David N. Pellow, J. Timmons Roberts, Shirley E. Bell, William G. Holt, Joane Nagel, and Robert J. Brulle, “Climate Justice and Inequality,” in *Climate Change and Society: Sociological Perspectives* (2015), 3–4.

³ *Ibid.*, 9–11.

⁴ *Ibid.*, 4, 7.

⁵ Peter Newell, “Race, Class and the Global Politics of Environmental Inequality,” *Global Environmental Politics* 5, no. 3 (2005): 76–83, 87.

η μετάβαση καθοδηγείται αποκλειστικά από τις ελίτ της αγοράς και του κράτους, αναπαράγονται οι ίδιες αποικιοκρατικές λογικές⁶.

Ως συνέπεια αυτής της κατάστασης, η περιβαλλοντική δικαιοσύνη αναδύθηκε στις Ηνωμένες Πολιτείες στις αρχές της δεκαετίας του 1980 ως ένα κοινωνικό και πολιτικό κίνημα που ανέδειξε τη σύνδεση ανάμεσα στην κοινωνική καταπίεση και τις περιβαλλοντικές ανισότητες. Οι αντιδράσεις των αφροαμερικανικών και μειονοτικών κοινοτήτων ενάντια στη χωροθέτηση τοξικών αποβλήτων, με κορυφαίο παράδειγμα τις διαμαρτυρίες στην κομητεία Warren το 1982, αποκάλυψαν ότι η περιβαλλοντική επιβάρυνση κατανέμεται με βάση φυλετικά και ταξικά κριτήρια. Οι έρευνες της περιόδου επιβεβαίωσαν επιστημονικά τον «περιβαλλοντικό ρατσισμό», ενώ το κίνημα ενοποίησε αιτήματα για κοινωνική ισότητα, δημόσια υγεία και δικαίωμα συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων. Ο όρος «περιβάλλον» απέκτησε διευρυμένο νόημα, περιλαμβάνοντας τους τόπους όπου οι άνθρωποι ζουν και εργάζονται, και όχι μόνο τους φυσικούς οικοτόπους⁷.

Σε αντίθεση με το αμερικανικό πλαίσιο, που συνδέθηκε ιστορικά με τους αγώνες για τα πολιτικά δικαιώματα, η ευρωπαϊκή προσέγγιση επικεντρώθηκε στις κοινωνικές κατηγορίες. Εδώ, η περιβαλλοντική δικαιοσύνη διακρίνεται σε τρεις διαστάσεις: α) διανεμητική, β) διαδικαστική και γ) πολιτική. Η εμπειρία από προηγούμενες περιβαλλοντικές κρίσεις, όπως ο καύσωνας του 2003, έδειξε ότι η ευαλωτότητα καθορίζεται κοινωνικά, καθότι η ηλικία, η υγεία και η κοινωνικοοικονομική στέρση αυξάνουν τον κίνδυνο θνησιμότητας ακόμη και σε χώρες με ισχυρά συστήματα υγείας. Συνεπώς, γίνεται αντιληπτό ότι, η κοινωνική δικαιοσύνη αποτελεί θεμέλιο για αποτελεσματικές και νομιμοποιημένες περιβαλλοντικές πολιτικές⁸.

---

⁶ Shalanda H. Baker, “Fighting for a Just Transition: Climate Change Mitigation Does Not Guarantee Social Justice. To Avoid Deepening Inequalities, Clean Energy Transitions Must Prioritize Communities over Profit,” *NACLA Report on the Americas* 52, no. 2 (2020): 1, 3–4.

⁷ David Schlosberg and Lisette B. Collins, “From Environmental to Climate Justice: Climate Change and the Discourse of Environmental Justice,” *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change* 5, no. 3 (2014): 359–360.

⁸ Éloi Laurent, “Issues in Environmental Justice within the European Union,” *Ecological Economics* 70, no. 11 (2011): 1849–1852.

Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι, το εν λόγω ζήτημα έχει επεκτείνει την έννοια της περιβαλλοντικής δικαιοσύνης πέρα από την ανισότητα στην έκθεση σε κινδύνους. Συγκεκριμένα, διαπραγματεύεται ζητήματα όπως η πρόσβαση σε καθαρό αέρα, ασφαλή στέγαση και πράσινους χώρους, συνδέοντας την αρχή της «δίκαιης μεταχείρισης» με αυτήν της «ουσιαστικής συμμετοχής». Οι πολίτες πρέπει να έχουν δικαίωμα επιρροής στις αποφάσεις που καθορίζουν την υγεία και το περιβάλλον τους⁹. Η ενσωμάτωση της δικαιοσύνης σε κοινωνικο-οικολογικές πολιτικές είναι βασική λοιπόν προϋπόθεση για βιώσιμες αλλαγές στάσεων και συμπεριφορών απέναντι στο περιβάλλον¹⁰.

Οι συνέπειες της άνισης κατανομής των περιβαλλοντικών επιβαρύνσεων γίνονται ακόμη πιο έντονες στο πλαίσιο της κλιματικής αλλαγής, η οποία λειτουργεί ως πολλαπλασιαστής των υπάρχουσών κοινωνικών ανισοτήτων. Η ταχεία αστικοποίηση, αλλά και η αύξηση ακραίων καιρικών φαινομένων εντείνουν τις διαφοροποιήσεις και γεννούν νέες μορφές αποκλεισμού. Οι ανισότητες δεν περιορίζονται στο εισόδημα αλλά εκτείνονται στη δυνατότητα συμμετοχής, στη λήψη αποφάσεων και στην άσκηση της αυτοδιάθεσης¹¹.

Η πολιτική διαχείριση της κλιματικής κρίσης συχνά αναδεικνύει νέες πτυχές ανισότητας. Μέτρα που θεωρούνται «πράσινες λύσεις», όπως η φορολόγηση του άνθρακα ή η εγκατάσταση μεγάλων έργων ανανεώσιμης ενέργειας, ενδέχεται να μεταφέρουν δυσανάλογα βάρη σε νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος ή να εκτοπίσουν κοινότητες από τα παραδοσιακά τους εδάφη. Ταυτόχρονα, οι πλούσιες χώρες διαθέτουν μεγαλύτερη δυνατότητα προσαρμογής χάρη στους οικονομικούς και τεχνολογικούς τους πόρους, σε αντίθεση με φτωχότερες περιοχές που εξαρτώνται από διεθνή βοήθεια. Έτσι, όταν η κλιματική πολιτική αγνοεί τους μηχανισμούς κοινωνικής

---

⁹ Julie Sze and Jonathan K. London, “Environmental Justice at the Crossroads,” *Sociology Compass* 2, no. 4 (2008): 1335–1344.

¹⁰ Éloi Laurent, *Environmental Justice and Environmental Inequalities: A European Perspective* (2010).

¹¹ Alessia Terenzi, “Climate Change and Social Inequalities: The Gap between Climate Solutions & Environmental Justice,” *FUORI LUOGO* 14 (2023): 49–52, 58–59.

δικαιοσύνης, κινδυνεύει να ενισχύσει τις ίδιες ανισότητες που επιδιώκει να περιορίσει¹².

Σε αυτό το σημείο, η έννοια της κλιματικής δικαιοσύνης διαμορφώνεται ως εννοιολογική συνέχεια, αλλά και αναθεώρηση της περιβαλλοντικής δικαιοσύνης. Ενώ η τελευταία εστιάζει κυρίως στη χωρική κατανομή ρύπων και περιβαλλοντικών βαρών, η κλιματική δικαιοσύνη εμβαθύνει στα ιστορικά και δομικά αίτια που παράγουν αυτές τις ανισότητες. Η έννοια αυτή, προσδιορίζεται ως ένα θεωρητικό και πρακτικό πλαίσιο που αντικατοπτρίζει την αλληλεξάρτηση ανάμεσα στην κλιματική αλλαγή και τις κοινωνικές ανισότητες, οι οποίες συγκροτούνται ως μορφές δομικής βίας. Η κλιματική κρίση δεν αποτελεί ένα ουδέτερο φυσικό φαινόμενο, αλλά προϊόν ιστορικών διαδικασιών άνισης ανάπτυξης, αποικιακής εκμετάλλευσης και καπιταλιστικής συσσώρευσης. Η ανισότητα αυτή αποτυπώνεται ακόμη και στην παραγωγή και διάδοση της επιστημονικής γνώσης, καθώς τα δεδομένα που καθορίζουν τον παγκόσμιο λόγο για το κλίμα προέρχονται κυρίως από θεσμούς και ερευνητικά δίκτυα του Βορά. Η ίδια η Διακυβερνητική Επιτροπή για την Κλιματική Αλλαγή (IPCC) ενσαρκώνει αυτές τις αντιφάσεις, καθότι, ενώ επιδιώκει να προωθήσει την κατανόηση της κλιματικής αδικίας, στηρίζεται σε ένα άνισα κατανεμημένο σώμα γνώσης που συχνά αποσιωπά εμπειρίες και ανάγκες των περιοχών με χαμηλή ερευνητική υποδομή. Οι ελλείψεις αυτές μεταφέρονται στις πολιτικές αποφάσεις, όπου οι χώρες και οι πληθυσμοί του Νότου παρουσιάζονται ως «πεδία εφαρμογής», διαιωνίζοντας τον κύκλο του προνομίου και της σιωπής¹³.

Όταν αυτοί οι παράγοντες συναντώνται σε εύθραυστα κοινωνικά περιβάλλοντα, οι πόλεις μετατρέπονται σε εστίες όπου η επισφάλεια, οι περιβαλλοντικοί κίνδυνοι και οι κοινωνικές αδικίες συνυπάρχουν και αλληλοενισχύονται¹⁴.

---

¹² Zia Khan, "Climate Change and Social Inequality: Policy, Economics, and Social Justice," *Academia International Research Journal (Multi Disciplinary)* 1, no. 2 (2025): 1–2.

¹³ Libby Porter, Lauren Rickards, Blanche Verlie, Karyn Bosomworth, Susie Moloney, Bronwyn Lay, *et al.*, "Climate Justice in a Climate Changed World," *Planning Theory & Practice* 21, no. 2 (2020): 1–2.

¹⁴ Alessia Terenzi, "Climate Change and Social Inequalities: The Gap between Climate Solutions & Environmental Justice," *FUORI LUOGO* 14 (2023): 49–52, 58–59.

1.2 Η Κλιματική Δικαιοσύνη στο διεθνές καθεστώς.

Η κλιματική δικαιοσύνη σε επίπεδο διεθνούς καθεστώτος δεν περιορίζεται σε κοινωνικές ανισότητες ή περιφερειακές πολιτικές, αλλά αποτελεί αντικείμενο κανονιστικής και διεθνοπολιτικής διαμάχης σχετικά με το αν και πώς η δικαιοσύνη μπορεί να εφαρμοστεί σε ένα σύστημα κρατών με συγκρουόμενα συμφέροντα. Οι ρεαλιστικές και νεοφιλελεύθερες θεσμικές θεωρήσεις αμφισβητούν τη δυνατότητα ύπαρξης «διεθνούς δικαιοσύνης» σε ένα άναρχο διεθνές σύστημα, ενώ οι κονστρουκτιβιστές και οι globalists υποστηρίζουν ότι οι κανόνες και οι αξίες διαθέτουν αυτόνομη αιτιώδη ισχύ και ήδη διαμορφώνουν την κλιματική διακυβέρνηση. Έτσι, το ζήτημα μετατοπίζεται από το «αν» στο «πώς» εφαρμόζεται η δικαιοσύνη, διαρθρούμενο γύρω από τέσσερις βασικές διαστάσεις: α) τον μετριάσμό και τον επιμερισμό βαρών, όπου τίθεται το ζήτημα της ηθικής και πρακτικής κατανομής ευθυνών υπό άνισες ιστορικές εκπομπές, β) την προσαρμογή και τη χρηματοδότηση ως μορφές αποζημιωτικής δικαιοσύνης, με εμπόδια αιτιώδους απόδειξης και δεσμευτικότητας, γ) τη διαδικαστική ισότητα, που απαιτεί ουσιαστική συμμετοχή όλων παρά τον τεχνοκρατικό χαρακτήρα των διαπραγματεύσεων και δ) τη συστημική αδικία, η οποία αντανάκλα τις διαρθρωτικές ανισορροπίες Βορά–Νότου στους κανόνες, στο εμπόριο και στην πρόσβαση σε πόρους. Η κλιματική δικαιοσύνη, συνεπώς, εδράζεται σε ηθικά αξιώματα περί ιστορικής ευθύνης, ανάγκης και ικανότητας, τα οποία εκφράζουν αξιώσεις τόσο ενδογενεακές όσο και διαγενεακές. Η ουσία της διαμάχης αφορά όχι την ύπαρξη, αλλά τη νομιμοποίηση των κανόνων κατανομής εντός του διεθνούς συστήματος¹⁵.

Στο ίδιο θεωρητικό πλαίσιο, το διεθνές καθεστώς έχει θεσμοθετήσει αρχές ισότητας και δικαιοσύνης που, αν και ρητά κατοχυρωμένες στα κείμενα της UNFCCC και του Πρωτοκόλλου του Κιότο, εφαρμόζονται αποσπασματικά και υπό την ηγεμονία αγοραίων λογικών. Οι αρχές επιμερισμού, όπως τα ίσα κατά κεφαλήν δικαιώματα εκπομπών, η ιστορική ευθύνη, η ικανότητα και η ανάγκη, λειτουργούν ως κανονιστικά

---

¹⁵ Chukwumerije Okereke, “Climate Justice and the International Regime,” *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change* 1, no. 3 (2010): 466–468.

πρότυπα, αλλά τα κράτη αποφεύγουν να δεσμευθούν σε ένα ενιαίο σύστημα αναφοράς, επικαλούμενα συχνά ασύμβατες αρχές. Το αποτέλεσμα είναι ένα πλουραλιστικό, αλλά ασαφές κανονιστικό πεδίο, όπου οι ριζικές εκδοχές της δικαιοσύνης εξουδετερώνονται μέσω εθελούσιων μηχανισμών. Η αρχή των διαφοροποιημένων ευθυνών χάνει το αρχικό της περιεχόμενο και μεταφράζεται σε «ικανότητα πληρωμής», ενώ μηχανισμοί όπως ο CDM προβάλλονται ταυτόχρονα ως εργαλεία μείωσης εκπομπών και ως μορφές εμπορευματοποίησης. Παράλληλα, η προσαρμογή αναγνωρίζεται θεσμικά, αλλά παραμένει υποχρηματοδοτούμενη, η μεταφορά τεχνολογίας εμποδίζεται από πνευματικά δικαιώματα και οι μεταβιβάσεις Βορά–Νότου υπολείπονται των δεσμεύσεων¹⁶.

Αυτό οδήγησε στη μετατόπιση του ενδιαφέροντος από την κανονιστική συζήτηση των κρατών προς τα κοινωνικά κινήματα και τα δίκτυα της κοινωνίας των πολιτών, τα οποία διεύρυναν τη συζήτηση της περιβαλλοντικής δικαιοσύνης στο διεθνές πλαίσιο. Ήδη πριν το 2005, οργανώσεις και πρωτοβουλίες όπως η Environmental Justice and Climate Change Initiative (2001) και οι Bali Principles of Climate Justice (2002) συνέδεσαν ρητά την κλιματική αλλαγή με τις αρχές της περιβαλλοντικής δικαιοσύνης, προβάλλοντας την προστασία των ευάλωτων κοινοτήτων, τη δίκαιη ενεργειακή μετάβαση και τη συμμετοχή των πολιτών στις αποφάσεις. Η καταστροφή του τυφώνα Katrina (2005) έδειξε εμπράκτως ότι οι επιπτώσεις της κλιματικής κρίσης δεν είναι φυσικά ουδέτερες, αλλά κοινωνικά προσδιορισμένες, φανερώνοντας τις σχέσεις μεταξύ ευαλωτότητας, φτώχειας και θεσμικής ανισότητας. Η κορύφωση ήρθε με τις διακηρύξεις της Durban (2004), της Bali (2007) και της Cochabamba (2010), οι οποίες διεύρυναν το περιεχόμενο της δικαιοσύνης ώστε να συμπεριλάβει και τα δικαιώματα της «Μητέρας Γης» ως οικολογικού υποκειμένου¹⁷.

---

¹⁶ Ibid., 466-470

¹⁷ David Schlosberg and Lisette B. Collins, “From Environmental to Climate Justice: Climate Change and the Discourse of Environmental Justice,” *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change* 5, no. 3 (2014): 359–367.

1.3 Η κριτική κλιματική δικαιοσύνη.

Η Fisher (2012) επισημαίνει ότι το κυρίαρχο αυτό παράδειγμα έχει θεσμοθετήσει την κλιματική δικαιοσύνη ως ένα πρωτίτως διεθνές ζήτημα, εστιάζοντας στις ανισότητες Βορά–Νότου. Αν και το πλαίσιο αυτό υπήρξε καθοριστικό για τη θεμελίωση της ισότητας μεταξύ κρατών, η μονομερής του έμφαση στη διακρατική κλίμακα περιόρισε την κατανόηση των εσωτερικών, εθνικών και τοπικών μορφών αδικίας. Η συγγραφέας χαρακτηρίζει αυτή την προσέγγιση ως «παγίδα της κλίμακας» (scalar trap), δηλαδή ως τη θεσμική και πολιτική τάση να θεωρείται η διεθνής σφαίρα το αποκλειστικό πεδίο αναζήτησης δικαιοσύνης, αποκρύπτοντας τις ενδοκρατικές ανισότητες και κοινωνικούς αποκλεισμούς. Οι συνέπειες της κλιματικής αλλαγής, ωστόσο, εκδηλώνονται κυρίως σε τοπικό επίπεδο, μέσα από φαινόμενα όπως η λειψυδρία, η διάβρωση του εδάφους και η ανασφάλεια των καλλιεργειών, γεγονός που καθιστά αναγκαία την αναθεώρηση της δικαιοσύνης ως πολυεπίπεδης και διατοπικά προσδιορισμένης διαδικασίας, ικανής να ενσωματώνει τις εμπειρίες και τις φωνές των κοινοτήτων που πλήττονται περισσότερο¹⁸.

Σε αυτό το πλαίσιο, η Fisher (2012) διακρίνει δύο μορφές πολιτικού χώρου συμμετοχής: α) τους invited spaces, δηλαδή θεσμοθετημένους χώρους διαλόγου που δημιουργούνται από κράτη ή διεθνείς οργανισμούς και β) τους claimed spaces, που συγκροτούνται αυτόνομα από κοινωνικά κινήματα. Αν και οι δεύτεροι θεωρητικά ενισχύουν τη δημοκρατική συμμετοχή, στην πράξη συχνά λειτουργούν υπό την επιρροή των πρώτων, καθώς ενσωματώνονται στις διεθνείς διαδικασίες λήψης αποφάσεων, όπως οι διασκέψεις του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ). Η διαδικασία αυτή της «επανακλιμάκωσης» (rescaling) μεταφράζει τις τοπικές εμπειρίες στη γλώσσα των διεθνών θεσμών, οδηγώντας στην αναπαραγωγή των ίδιων ιεραρχιών εξουσίας που η κλιματική δικαιοσύνη επιδιώκει να ανατρέψει. Έτσι, περιορίζεται ο πολιτικός χώρος για εναλλακτικές μορφές δικαιοσύνης και τα αιτήματα μετατοπίζονται από την καθημερινή εμπειρία προς αφηρημένα θεσμικά επίπεδα. Η Fisher καταλήγει ότι η κλιματική δικαιοσύνη μπορεί να αποκτήσει πραγματικά μετασχηματιστικό

---

¹⁸ Susannah Fisher, “The Emerging Geographies of Climate Justice,” *The Geographical Journal* 181, no. 1 (2015): 73–74; 81–82.

χαρακτήρα μόνο όταν ενσωματώνει τις εμπειρίες των κοινοτήτων, αναγνωρίζει τις πολλαπλές κλίμακες δράσης και επιτρέπει την έκφραση εναλλακτικών μορφών γνώσης και συμμετοχής¹⁹.

Η ανάγκη υπέρβασης αυτών των ιεραρχιών και της μονοκλιμακικής οπτικής βρίσκει θεωρητική συνέχεια στο έργο του Schlosberg, ο οποίος επαναπροσδιορίζει τη δικαιοσύνη ως πολυδιάστατη και συμμετοχική έννοια.

Ο Schlosberg, εμβαθύνοντας στη θεωρητική εξέλιξη της έννοιας, επισημαίνει ότι η δικαιοσύνη δεν εξαντλείται στη διανομή βαρών και ωφελειών, αλλά ενσωματώνει ζητήματα συμμετοχής, αναγνώρισης και οικολογικής ακεραιότητας. Προτείνει τρεις διακριτούς λόγους περί κλιματικής δικαιοσύνης —ακαδημαϊκό, θεσμικό και κινηματικό— με τον τελευταίο να εστιάζει στη συλλογική κυριαρχία, την κοινοτική συμμετοχή και την κριτική στο κυρίαρχο καπιταλιστικό πρότυπο. Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται η έννοια της «δίκαιης προσαρμογής» (just adaptation), η οποία συνδέει την κοινωνική με την περιβαλλοντική δικαιοσύνη, επισημαίνοντας την ανάγκη ενδυνάμωσης των κοινοτήτων και αναγνώρισης των πολιτισμικών και θεσμικών παραγόντων που καθορίζουν την ευαλωτότητα. Η προσαρμογή δεν θεωρείται παθητική αποδοχή κινδύνων, αλλά ευκαιρία κοινωνικής μεταρρύθμισης, όπου η ενεργή συμμετοχή των πολιτών και η διατήρηση των οικολογικών συστημάτων αποτελούν βάσεις της δικαιοσύνης²⁰.

Παράλληλα, η Fisher (2012) επισημαίνει τη διττή φύση των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (ΜΚΟ), οι οποίες, ενώ διευρύνουν το εννοιολογικό πεδίο της δικαιοσύνης εντάσσοντας τις τοπικές και κοινωνικές διαστάσεις, παραμένουν εγκλωβισμένες σε θεσμικά πλαίσια που αναπαράγουν την κυριαρχία του διεθνούς λόγου. Οι συμμετοχικές διαδικασίες, όπως οι «δημόσιες ακροάσεις» και τα «charters» που οργανώθηκαν στην Ινδία, μετασχηματίζουν τις εμπειρίες των κοινοτήτων σε αφηγήσεις ευθυγραμμισμένες με τα διεθνή πρότυπα, αποδυναμώνοντας την αυθεντική

---

¹⁹ Ibid., 73–74; 81–82.

²⁰ David Schlosberg and Lisette B. Collins, “From Environmental to Climate Justice: Climate Change and the Discourse of Environmental Justice,” *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change* 5, no. 3 (2014): 360–370.

φωνή των περιθωριοποιημένων πληθυσμών και αποκρύπτοντας τις βαθύτερες μορφές δομικής αδικίας που βιώνουν οι ευάλωτες ομάδες²¹.

Συνεπώς, η κριτική κλιματική δικαιοσύνη συνιστά μια διευρυμένη θεωρητική και πολιτική προσέγγιση που υπερβαίνει τα όρια της περιβαλλοντικής και της παραδοσιακής κλιματικής δικαιοσύνης, εστιάζοντας στα δομικά αίτια των ανισοτήτων και στις σχέσεις εξουσίας που τις αναπαράγουν. Αντιμετωπίζει την κλιματική αλλαγή ως βαθιά ηθικό, κοινωνικό και πολιτικό πρόβλημα, απορρέον από τη διασταύρωση καπιταλισμού, αποικιοκρατίας και πατριαρχίας. Η έννοια του “climate debt” και της “κλιματικής αποικιοκρατίας” εκφράζει την υποχρέωση των ανεπτυγμένων χωρών να αναγνωρίσουν και να επανορθώσουν ιστορικές και διαγενεακές αδικίες μέσω κλιματικών επανορθώσεων και δίκαιης μετάβασης που βασίζονται στην αλληλεγγύη αντί της φιλανθρωπίας²².

Κεντρικό στοιχείο αυτής της κριτικής θεώρησης αποτελεί η φεμινιστική και διαθεματική οπτική. Η οπτική αυτή δεν περιορίζεται στην καταγραφή των διαφοροποιημένων επιπτώσεων, αλλά αναπροσδιορίζει τη σχέση ανθρώπου–φύσης μέσα από μια ηθική φροντίδας, αμοιβαιότητας και συλλογικής ευθύνης. Προωθεί μορφές κοινωνικής και οικολογικής οργάνωσης που απορρίπτουν τη λογική της απεριόριστης ανάπτυξης και του «πράσινου καπιταλισμού», ενισχύοντας τις κοινότητες αλληλεγγύης και την αναδιανομή της γνώσης και της εξουσίας. Η διαδικασία αυτή απαιτεί συνεχή “unlearning–relearning”, δηλαδή απομάθηση των κυρίαρχων προτύπων και εκμάθηση νέων συλλογικών τρόπων ύπαρξης, όπου η φροντίδα υποκαθιστά την εκμετάλλευση και τον αποκλεισμό. Έτσι, η κριτική κλιματική δικαιοσύνη συγκροτείται ως διαρκής συμμετοχική διαδικασία που στοχεύει όχι μόνο στη μείωση των ανισοτήτων, αλλά και στον βαθύ μετασχηματισμό των

---

²¹ Susannah Fisher, “The Emerging Geographies of Climate Justice,” *The Geographical Journal* 181, no. 1 (2015): 73–74; 81–82.

²² Farhana Sultana, “Critical Climate Justice,” *The Geographical Journal* 188, no. 1 (2022): 118–120; 123.

κοινωνικών σχέσεων προς μια πιο δίκαιη, συμπεριληπτική και βιώσιμη παγκόσμια συνύπαρξη²³.

Οι Newell et al. (2023) αναπτύσσουν μια μετασχηματιστική προσέγγιση, υποστηρίζοντας ότι οι παραδοσιακές εκδοχές της κλιματικής δικαιοσύνης, επικεντρωμένες στη διανομή, τη διαδικασία και την αναγνώριση, αδυνατούν να αποδώσουν την κοινωνικοπολιτική πολυπλοκότητα της κρίσης. Η μετασχηματιστική θεώρηση προτείνει μετάβαση από την ηθική αναδιανομή των βαρών στην ανάλυση των ιστορικά συγκροτημένων σχέσεων εξουσίας που παράγουν ανισότητες. Κατά τους συγγραφείς, η αντιμετώπιση της κρίσης απαιτεί σύγκρουση με τις δομές ισχύος που συντηρούν το άνισο καθεστώς παραγωγής και κατανάλωσης, καθώς ένα περιορισμένο σύνολο εταιρικών δρώντων, η λεγόμενη «polluter elite», ευθύνεται για το μεγαλύτερο μέρος των εκπομπών, διατηρώντας το παγκόσμιο σύστημα εξαρτημένο από τα ορυκτά καύσιμα. Η υπέρβαση αυτής της δομικής ανισότητας προϋποθέτει πολιτικές που θα αναδιαρθρώσουν τις σχέσεις παραγωγής και ιδιοκτησίας, αποσυνδέοντας την ανάπτυξη από τον άνθρακα. Παράλληλα, απορρίπτουν τη βόρεια, οικουμενική φιλοσοφία δικαιοσύνης, προτείνοντας μια αποαποικιοκρατική και πλουραλιστική προσέγγιση που αναγνωρίζει πολλαπλές κοσμοαντιλήψεις περί δικαιοσύνης και ευημερίας και δίνει προτεραιότητα στις εμπειρίες των κοινωνιών του Παγκόσμιου Νότου. Υπό αυτό το πρίσμα, η κλιματική δικαιοσύνη εκλαμβάνεται ως σύνθεση ιστορικών εμπειριών, κοινωνικών αγώνων και τοπικών γνώσεων που αντιστέκονται²⁴.

Η μετασχηματιστική κλιματική δικαιοσύνη, οργανώνεται γύρω από τρεις αλληλένδετες κατευθύνσεις: α) την συμπεριληπτική (inclusive), β) την εμβαθυμένη (deepening) και γ) τη διακυβερνητική (governance) δικαιοσύνη. Η πρώτη ενσωματώνει φωνές ιστορικά αποκλεισμένων ομάδων, όπως κοινοτήτων του Παγκόσμιου Νότου, ιθαγενών πληθυσμών, γυναικών και κοινωνικών κινημάτων. Η δεύτερη επιδιώκει τη σύνδεση της μετάβασης με δίκαιες ενεργειακές πολιτικές, με τα δικαιώματα της φύσης

---

²³ *Ibid.*, 118–124.

²⁴ Peter Newell, Shilpa Srivastava, Lars Otto Naess, Gabriela Alejandra Torres Contreras, and Roz Price, “Toward Transformative Climate Justice: An Emerging Research Agenda,” *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change* 12, no. 6 (2021): 2–8.

και με περιορισμό της εξορυκτικής δραστηριότητας, μέσω πρωτοβουλιών όπως το Fossil Fuel Non-Proliferation Treaty. Η τρίτη επικεντρώνεται στη διακυβέρνηση της δικαιοσύνης, προτάσσοντας τη διαφάνεια, τη δημοκρατική λογοδοσία και τη θεσμοθέτηση μηχανισμών πρόσβασης για τις πληττόμενες ομάδες. Η προσέγγιση αυτή συνιστά όχι μόνο θεωρητική αλλά και πρακτική μετατόπιση, προωθώντας συγκριτικές και συμμετοχικές μεθοδολογίες που συνδέουν την ακαδημαϊκή με την ακτιβιστική γνώση²⁵.

1.4 Η σχέση της κλιματικής πολιτικής με την κοινωνική συνοχή.

Η προώθηση της κλιματικής πολιτικής καθιστά εμφανή τον καθοριστικό ρόλο που διαδραματίζουν η κοινωνική συνοχή και η κοινωνική προστασία στην αποδοχή των σχετικών μέτρων από τους πολίτες. Πλημμύρες, ξηρασίες και δασικές πυρκαγιές αποδεικνύουν ότι οι κρατικοί μηχανισμοί δεν επαρκούν για τη διαχείριση των οικολογικών κρίσεων, γεγονός που καθιστά αναγκαία την ευρύτερη κοινωνική συμμετοχή και αναδεικνύει την κοινωνικο-οικολογική συνοχή ως προϋπόθεση ανθεκτικότητας²⁶. Η αλληλεξάρτηση της κλιματικής πολιτικής και της κοινωνικής συνοχής εκδηλώνεται τόσο στις ευρωπαϊκές κατευθύνσεις, όσο και σε εθνικές στρατηγικές όπως το Γερμανικό Σχέδιο Δράσης για το Κλίμα, όπου η αλληλεγγύη και η δίκαιη κατανομή των βαρών προβάλλονται ως απαραίτητες προϋποθέσεις²⁷.

Τα στοιχεία από ανεπτυγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες δείχνουν ότι, η εμπιστοσύνη, η ενσωμάτωση και η συνεργασία αποτελούν βασικά απαιτούμενα για την κοινωνική συναίνεση γύρω από πολιτικές με υψηλό κοινωνικό κόστος. Η κάθετη και οριζόντια εμπιστοσύνη αυξάνει την πεποίθηση των πολιτών ότι οι πολιτικές είναι αποτελεσματικές, ενώ τα αναδιανεμητικά εργαλεία, όπως οι χρηματικές μεταβιβάσεις,

---

²⁵ *Ibid.*, 1; 9–13.

²⁶ Dilyara Alieva, Natalia Antonova, and Ivan Khrishkevich, “The Role of Social Cohesion in the Implementation of National Strategies of Climate Change Struggle,” in *Industry 4.0: Exploring the Consequences of Climate Change**, ed. Elena B. Zavyalova and Elena G. Popkova (Cham: Springer Nature, 2021), 259–261.

²⁷ *Ibid.*, 263–265.

περιορίζουν τις κοινωνικές αντιστάσεις που δημιουργούνται από άνισες επιπτώσεις²⁸. Σε πλαίσια όπου οι στόχοι κοινωνικής ανάπτυξης προτάσσονται έναντι των περιβαλλοντικών, ιδιαίτερα σε χώρες χαμηλού και μεσαίου εισοδήματος, η κλιματικές πολιτικές τείνουν να απορρίπτονται εκτός αν συνδεθούν με την ενίσχυση των λειτουργιών πρόνοιας. Μάλιστα, ο συνδυασμός προστατευτικών πολιτικών και συλλογικής εμπιστοσύνης δείχνει ότι τα μέτρα αντιστάθμισης δεν μετριάζουν μόνο τις βραχυπρόθεσμες κοινωνικοοικονομικές αναταράξεις αλλά ενδυναμώνουν και την εμπιστοσύνη στη δικαιοσύνη της μετάβασης. Αυτό αναδεικνύει την ανάγκη για σωστή χρονική ακολουθία των μέτρων, ώστε οι κοινωνικοί στόχοι να μη θεωρούνται ανταγωνιστικοί προς τους περιβαλλοντικούς²⁹.

Οι κοινωνίες με ισχυρά δίκτυα εμπιστοσύνης, ενσωματωμένες ταυτότητες και κουλτούρα συνεργασίας εμφανίζουν μεγαλύτερη προθυμία να υιοθετήσουν βιώσιμες πρακτικές και να στηρίζουν μέτρα απανθρακοποίησης³⁰. Η κοινωνική προστασία, είτε με τη μορφή ασφαλιστικών μηχανισμών είτε με κοινωνικά βοηθήματα, ενδυναμώνει αυτό το εγχείρημα. Η συμμετοχή των πολιτών και η συνδιαμόρφωση πολιτικών καθιστούν τις λύσεις πιο δίκαιες και αποτελεσματικές, ενώ η συλλογική δράση μετατρέπει την τρωτότητα σε συλλογική ισχύ³¹.

Τα δεδομένα δείχνουν ότι η κοινωνική συνοχή μπορεί να ενισχύσει την ανθεκτικότητα, διευκολύνοντας τη γρήγορη διάδοση προστατευτικών συμπεριφορών εντός των κοινοτήτων. Υπολογιστικά μοντέλα αποδεικνύουν ότι οι κοινότητες με υψηλή συνοχή τείνουν να υιοθετούν ταχύτερα τις αρχικά αποτελεσματικές στρατηγικές πρόληψης σε σύγκριση με κοινότητες χαμηλής συνοχής, εξασφαλίζοντας αρχικά οφέλη για την υγεία. Ωστόσο, αυτή η επιτάχυνση οδηγεί σε μείωση της συμπεριφορικής ποικιλίας, γεγονός που μπορεί να αποδειχθεί επιζήμιο όταν οι περιβαλλοντικές

---

²⁸ Daniele Malerba, “The Effects of Social Protection and Social Cohesion on the Acceptability of Climate Change Mitigation Policies: What Do We (Not) Know in the Context of Low- and Middle-Income Countries?,” *The European Journal of Development Research* 34, no. 3 (2022): 1359–1364, 1367.

²⁹ *Ibid.*, 1373–1377.

³⁰ Patrick Tamasiga, Pule K. Mogomotsi, Henry Onyeaka, and Goemeone E. Mogomotsi, “Amplifying Climate Resilience: The Impact of Social Protection, Social Cohesion, and Social Capital on Public Support for Climate Change Action,” *Sustainable Environment* 10, no. 1 (2024): 1–2.

³¹ *Ibid.*, 11–12.

συνθήκες μεταβληθούν και οι προηγούμενες στρατηγικές καταστούν αναποτελεσματικές³². Σε αυτές τις περιπτώσεις, η ισχυρή συνοχή μπορεί να εμποδίσει τις αναγκαίες προσαρμογές, αυξάνοντας την τρωτότητα. Συνεπώς, το φαινόμενο αυτό δείχνει ότι, ενώ η συνοχή στηρίζει την αλληλεγγύη και τη συνεργατική δράση, ενδέχεται επίσης να παγιώσει άκαμπτους κανόνες που περιορίζουν την ευελιξία, γεγονός που υπογραμμίζει την ανάγκη πολιτικών που ισορροπούν ανάμεσα στη σταθερότητα των κοινωνικών κανόνων και την προσαρμοστικότητα υπό το πρίσμα της αβεβαιότητας των κλιματικών εξελίξεων³³.

Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η σύνδεση αυτή αποτυπώνει τον τρόπο με τον οποίο τα αναδιανεμητικά εργαλεία θεσμοθετούνται σε υπερεθνικό επίπεδο για τη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής κατά τη διάρκεια της οικολογικής μετάβασης. Τα διαρθρωτικά ταμεία, που ιστορικά στόχευαν στη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων, σήμερα συνδέονται άμεσα με την επίτευξη κλιματικών στόχων, εξασφαλίζοντας ότι η απαλλαγή από τον άνθρακα δεν θα εντείνει τις κοινωνικές και χωρικές αποκλίσεις. Ο Μηχανισμός Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, καθώς και το Ταμείο Συνοχής, χρηματοδοτούν τη μετατροπή των ανθρακοβόρων υποδομών, ώστε οι χώρες και οι περιφέρειες να μη μείνουν πίσω. Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία ενισχύει περαιτέρω αυτή τη σύνδεση, κατοχυρώνοντας την αρχή ότι «κανένας τόπος και κανένας άνθρωπος» δεν πρέπει να αποκλειστεί από την πορεία προς την κλιματική ουδετερότητα³⁴. Ωστόσο, αναδύονται εντάσεις μεταξύ της επιδίωξης της οικονομικής σύγκλισης και των αυστηρών απαιτήσεων μείωσης των εκπομπών. Η πολιτική οικονομία αυτής της σχέσης φανερώνει ότι τα διαρθρωτικά ταμεία λειτουργούν ως μηχανισμός εξισορρόπησης, καθότι συντηρούν την πολιτική νομιμοποίηση φιλόδοξων περιβαλλοντικών στόχων παρέχοντας ταυτόχρονα διαβεβαιώσεις για κοινωνική δικαιοσύνη³⁵.

---

³² S. T. Cherng, I. Cangemi, J. A. Trostle, J. V. Remais, and J. N. S. Eisenberg, “Social Cohesion and Passive Adaptation in Relation to Climate Change and Disease,” *Global Environmental Change* 58 (2019): 1, 7–8.

³³ *Ibid.*, 8–10.

³⁴ Lars P. Feld and Jasmin Hassib, *On the Role of EU Cohesion Policy for Climate Policy*, ZEW Discussion Paper No. 24-050 (2024): 2–4.

³⁵ *Ibid.*, 10–13.

1.5 Η Πράσινη Μετάβαση: Έννοια, Θεωρητικές Προσεγγίσεις και Κοινωνικές Επιπτώσεις.

Η πράσινη μετάβαση συνιστά μια διαδικασία κοινωνικού και θεσμικού μετασχηματισμού που υπερβαίνει την απλή τεχνική αντικατάσταση των ορυκτών καυσίμων από Ανανεώσιμες Πηγές. Αντιπροσωπεύει έναν συνολικό επαναπροσδιορισμό του τρόπου με τον οποίο οι κοινωνίες οργανώνουν την παραγωγή, την κατανάλωση και τη διακυβέρνηση της ενέργειας, συγκροτώντας ένα νέο υπόδειγμα βιώσιμης ανάπτυξης. Παρά την απουσία ενιαίου ορισμού στη βιβλιογραφία, η πράσινη μετάβαση μπορεί να κατανοηθεί ως κοινωνικο-τεχνολογική αλλαγή που αναπτύσσεται γύρω από τέσσερις αλληλένδετους πυλώνες: 1. κυβερνητική δράση, 2. λειτουργία αγορών, 3. συμμετοχή πολιτών και 4. τεχνολογική καινοτομία. Οι πολιτικές ρυθμίσεις και τα νομοθετικά πλαίσια αποτελούν τον βασικό μηχανισμό κατεύθυνσης, οι αγορές καθορίζουν τη χρηματοοικονομική βιωσιμότητα, η κοινωνική συμμετοχή διαμορφώνει την αποδοχή και νομιμοποίηση, ενώ η τεχνολογική πρόοδος επιτρέπει την εφαρμογή των επιδιωκόμενων στόχων³⁶.

Η συστημική προσέγγιση της ενεργειακής μετάβασης αναδεικνύει ότι η βιωσιμότητα εξαρτάται από τη μετάβαση σε ένα οικονομικό μοντέλο βασισμένο σε ανανεώσιμες ροές ενέργειας και όχι σε εξαντλήσιμα αποθέματα. Ο μετασχηματισμός αυτός συνεπάγεται μεταβολή στο κυρίαρχο κοινωνικοοικονομικό παράδειγμα, καθώς η ενέργεια παύει να θεωρείται απεριόριστος πόρος και συνδέεται με θεσμικά και περιβαλλοντικά όρια. Τα θεωρητικά υποδείγματα περιγράφουν τρία αλληλοεξαρτώμενα υποσυστήματα: α) ορυκτά καύσιμα, β) ανανεώσιμες πηγές και γ) ενεργειακή ζήτηση, τα οποία αλληλεπιδρούν με μη γραμμικό τρόπο, δημιουργώντας φαινόμενα αδράνειας και εξάρτησης. Για την υπέρβαση αυτών των μηχανισμών απαιτείται ισχυρή πολιτική καθοδήγηση και συντονισμός, καθώς η αγορά από μόνη της δεν μπορεί να επιτύχει ομαλή μετάβαση³⁷.

---

³⁶ Pedro V. Hernández-Serrano and Amrapali Zaveri, “Venturing the Definition of Green Energy Transition: A Systematic Literature Review,” *arXiv preprint arXiv:2004.10562* (2020): 1–2; 4–10; 14–15.

³⁷ Sgouris Sgouridis and Denes Csala, “A Framework for Defining Sustainable Energy Transitions: Principles, Dynamics, and Implications,” *Sustainability* 6, no. 5 (2014): 2601–2605.

Η διακυβέρνηση της πράσινης μετάβασης προσθέτει μια ακόμη σημαντική διάσταση, καθώς η διαδικασία συντελείται μέσω πολυεπίπεδων και αποκεντρωμένων μορφών συντονισμού. Το περιφερειακό επίπεδο αναδεικνύεται ως πεδίο-κλειδί, όπου συγκλίνουν οι στρατηγικοί στόχοι του κράτους με τις τοπικές ανάγκες και τη συμμετοχή των κοινωνικών φορέων. Η επιτυχία τέτοιων συστημάτων εξαρτάται από τη συνεργασία δημόσιων αρχών, επιχειρήσεων και πολιτών, τη σταθερότητα θεσμικών πλαισίων και τη διαφάνεια των διαδικασιών. Εμπειρικά δεδομένα δείχνουν ότι η ύπαρξη περιφερειακών συστημάτων καινοτομίας, η ανταλλαγή γνώσης και η συμμετοχική κουλτούρα ευνοούν την αποτελεσματική υλοποίηση έργων ανανεώσιμης ενέργειας³⁸.

Στο κανονιστικό και ηθικό επίπεδο, ο ορισμός της βιώσιμης ενέργειας αποκτά καθοριστική σημασία. Ο παραδοσιακός ορισμός, που δίνει έμφαση στη διαγενεακή δικαιοσύνη, θεωρείται περιοριστικός όταν αγνοεί τις τρέχουσες κοινωνικές ανισότητες και το ζήτημα της ενεργειακής φτώχειας. Η πράσινη μετάβαση οφείλει να συνδυάζει την περιβαλλοντική προστασία με την οικονομική προσιτότητα, αναγνωρίζοντας ότι η πρόσβαση στην ενέργεια αποτελεί βασικό ανθρώπινο δικαίωμα. Η δικαιοσύνη της μετάβασης εξαρτάται από την ικανότητά της να εξασφαλίζει επάρκεια, προσιτότητα και ισότιμη συμμετοχή όλων των κοινωνικών ομάδων, εντάσσοντας τη βιωσιμότητα και την κοινωνική συνοχή σε κοινό πλαίσιο. Έτσι, η επιβίωση και η βιωσιμότητα συγκροτούν δύο αλληλένδετες φάσεις της ενεργειακής εξέλιξης, θεμελιώνοντας μια δίκαιη και ανθρωποκεντρική πράσινη μετάβαση³⁹.

Η μετάβαση προς την κλιματική ουδετερότητα στην Ευρωπαϊκή Ένωση αναμένεται να μεταβάλει τις δομές της απασχόλησης, αν και οι συνολικές επιπτώσεις στον αριθμό των θέσεων εργασίας εκτιμώνται ως περιορισμένες. Η διάκριση των θέσεων σε «πράσινες», «ουδέτερες» και «καφέ» καταδεικνύει τον διαφοροποιημένο χαρακτήρα της διαδικασίας. Οι πράσινες θέσεις προβλέπεται να αυξηθούν, αλλά προς το παρόν αντιστοιχούν σε μικρό ποσοστό του συνόλου. Οι ουδέτερες, που αποτελούν τη μεγάλη πλειονότητα, θα επηρεαστούν κυρίως μέσω αλλαγών στα καθήκοντα

---

³⁸ Thomas Hoppe and Michiel Miedema, “A Governance Approach to Regional Energy Transition: Meaning, Conceptualization and Practice,” *Sustainability* 12, no. 3 (2020): 1–4; 12; 17–19.

³⁹ Ehab Halawa, “Sustainable Energy: Concept and Definition in the Context of the Energy Transition—A Critical Review,” *Sustainability* 16, no. 4 (2024): 2–8.

εργασίας, εξαιτίας της σταδιακής απανθρακοποίησης της παραγωγής. Αντίθετα, οι καφέ θέσεις, που αντιπροσωπεύουν περίπου το 5% της απασχόλησης στην Ένωση, θα μειωθούν ή θα μετασχηματιστούν δραστικά, καθώς δραστηριότητες όπως η εξόρυξη λιγνίτη και άνθρακα οδηγούνται σε πλήρη κατάργηση. Οι περιφερειακές και κοινωνικοδημογραφικές ανισότητες εντείνουν αυτές τις εξελίξεις, καθώς στους κλάδους υψηλής έντασης άνθρακα συγκεντρώνονται κυρίως μεγαλύτερης ηλικίας εργαζόμενοι, άνδρες και άτομα με χαμηλότερες δεξιότητες. Αν και οι πολιτικές προσομοιώσεις δείχνουν μικρές καθαρές μεταβολές στην απασχόληση έως το 2030, οι διανεμητικές επιπτώσεις αναμένονται σημαντικές. Η αποτελεσματική αντιμετώπισή τους προϋποθέτει στοχευμένα προγράμματα κατάρτισης, μέτρα υποστήριξης για επανένταξη στην αγορά εργασίας, περιφερειακές αναπτυξιακές παρεμβάσεις και στρατηγικές επικοινωνίας που θα περιορίσουν τις πολιτικές αντιδράσεις. Χωρίς τέτοιες προληπτικές πολιτικές, τα βάρη προσαρμογής είναι πιθανό να επιβαρύνουν δυσανάλογα συγκεκριμένους κλάδους και περιοχές, παρά τη σχετική σταθερότητα της συνολικής απασχόλησης⁴⁰.

Ο Δείκτης Περιφερειακής Ευαλωτότητας Πράσινης Μετάβασης αποκαλύπτει έντονες γεωγραφικές ασυμμετρίες, με τη Νότια και Ανατολική Ευρώπη, καθώς και αγροτικές και ημιαστικές περιοχές, να εκτίθενται περισσότερο στις κοινωνικοοικονομικές αναταράξεις της απανθρακοποίησης. Οι περιοχές που εξαρτώνται από τον άνθρακα, όπως η Άνω Σιλεσία στην Πολωνία ή η Δυτική Μακεδονία στην Ελλάδα, αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα, όπου υψηλή ανεργία και το χαμηλότερο ΑΕΠ συνδυάζονται με άμεσες απώλειες θέσεων εργασίας από το κλείσιμο ορυχείων και σταθμών. Έμμεσα, η συγκέντρωση επενδύσεων και ειδικευμένων θέσεων εργασίας σε μητροπολιτικά κέντρα οδηγεί σε μετανάστευση και «διαρροή εγκεφάλων» από καθυστερημένες περιοχές, τροφοδοτώντας κοινωνική δυσaréσκεια και ενδεχομένως πολιτική αντίδραση⁴¹.

---

⁴⁰ Aude Vandeplas, Imre Vanyolos, Matteo Vigani, and Lars Vogel, *The Possible Implications of the Green Transition for the EU Labour Market* (Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2022).

⁴¹ Andrés Rodríguez-Pose and Federico Bartalucci, “The Green Transition and Its Potential Territorial Discontents,” *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* 17, no. 2 (2024): 339–343.

Ένα πρόσθετο επίπεδο πολυπλοκότητας προκύπτει από τη διασύνδεση της πράσινης με την ψηφιακή μετάβαση, η οποία περιγράφεται ως «δίδυμη μετάβαση». Η σύγκλιση αυτή αναδεικνύει τόσο συνέργειες, όσο και εντάσεις στη αναμόρφωση των βιομηχανικών οικοσυστημάτων και των κοινωνικών ανισοτήτων. Οι ψηφιακές τεχνολογίες γενικής χρήσης, όπως η τεχνητή νοημοσύνη, λειτουργούν ως καταλύτες οικο-καινοτομίας, διευκολύνοντας πολύπλοκες διαδικασίες συνδυασμού και αξιοποίησης γνώσης. Οι επενδύσεις σε αυτές μπορούν να επιταχύνουν την υιοθέτηση παραγωγικών διαδικασιών χαμηλών εκπομπών, αν και τα οφέλη διαφοροποιούνται ανάλογα με το μέγεθος και τον κλάδο των επιχειρήσεων. Η συνδυασμένη χρήση πολλαπλών τεχνολογιών ενισχύει περαιτέρω τις δυνατότητες οικο-καινοτομίας, αλλά οι μεγάλες επιχειρήσεις αποκομίζουν ουσιαστικά οφέλη μόνο όταν προχωρούν σε εκτεταμένη και διαφοροποιημένη υιοθέτηση. Σε περιφερειακό επίπεδο, καταγράφονται ανισότητες ως προς την ικανότητα αξιοποίησης της ψηφιοποίησης για την απανθρακοποίηση, με τα διαρθρωτικά ταμεία να λειτουργούν εν μέρει εξισορροπητικά. Η δίδυμη μετάβαση δεν είναι κατ' ανάγκη ισόρροπα προοδευτική: ενώ μπορεί να συμβάλει σε βιώσιμη ανάκαμψη μετά από κρίσεις, ενέχει τον κίνδυνο να εντείνει τις ανισότητες φύλου και τις περιφερειακές ανισότητες, εάν δεν υπάρξει προσεκτικός σχεδιασμός⁴².

1.6 Η έννοια της «Δίκαιης Μετάβασης»: Ορισμός, θεωρητικές βάσεις, διεθνείς οργανισμοί.

Η ανάλυση της πολιτικής οικονομίας αποκαλύπτει τα βαθιά πολιτικά διακυβεύματα που κρύβονται πίσω από κάθε απόπειρα μετάβασης σε πιο φιλικές στο περιβάλλον λύσεις και καινοτομίες. Η αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας, η προστασία των κοινοτήτων που εξαρτώνται από ρυπογόνες βιομηχανίες και η προώθηση της κλιματικής δικαιοσύνης συχνά συγκρούονται μεταξύ τους, δημιουργώντας αντιφάσεις που δύσκολα εξισορροπούνται. Σε αυτό το πλαίσιο, η δίκαιη μετάβαση αποκαλύπτεται ως μια διαδικασία ισχυρά διαμορφωμένη από

---

⁴² Dario Diodato, Elena Huergo, Paolo Moncada-Paternò-Castello, Fabio Rentocchini, and Bart Timmermans, "Introduction to the Special Issue on 'The Twin (Digital and Green) Transition: Handling the Economic and Social Challenges,'" *Industry and Innovation* 30, no. 7 (2023): 755–757, 761.

συσχετισμούς ισχύος, όπου τα αποτελέσματα εξαρτώνται από το ποια συμφέροντα και ποιες ανάγκες θα αναδειχθούν και ποιες θα περιθωριοποιηθούν⁴³.

Η έννοια της δίκαιης μετάβασης αναδύθηκε και διαμορφώθηκε μέσα από τους εργατικούς αγώνες στα τέλη του εικοστού αιώνα. Σφυρηλατήθηκε αρχικά μέσα στις αντιπαραθέσεις μεταξύ συνδικάτων και περιβαλλοντικών ρυθμίσεων και στη συνέχεια αναπτύχθηκε μέσω του διεθνούς συνδικαλιστικού κινήματος, το οποίο κινητοποιήθηκε γύρω από το δίλημμα «δουλειές ή περιβάλλον» και το μετέτρεψε σε ευκαιρία για συστημικό μετασχηματισμό. Αυτή η πολιτική αναδιαμόρφωση απέκτησε περισσότερη δυναμική καθώς διεθνείς θεσμοί άρχισαν να ενσωματώνουν την έννοια αυτή στις κλιματικές διαπραγματεύσεις, αναβαθμίζοντάς την από συνδικαλιστικό αίτημα σε ακρογωνιαίο λίθο του κοινωνικού διαλόγου στην παγκόσμια κλιματική πολιτική. Ωστόσο, παραμένουν συζητήσεις για το αν η εν λόγω έννοια λειτουργεί ως συμβιβασμός που μετριάξει ριζοσπαστικές οικολογικές απαιτήσεις ή ως ένα εργαλείο κινητοποίησης των εργατικών και κοινωνικών κινήματων προς μια μετασχηματιστική κλιματική δικαιοσύνη. Η ένταση λοιπόν αυτή αντικατοπτρίζει τον πολιτικό χαρακτήρα του πλαισίου⁴⁴.

Με την πάροδο του χρόνου, η έννοια αυτή διευρύνθηκε πέρα από τις αρχικές της ρίζες, τοποθετούμενη όλο και περισσότερο στις συζητήσεις για ενεργειακή, κλιματική και περιβαλλοντική δικαιοσύνη. Τα θεωρητικά θεμέλια της εν λόγω έννοιας τονίζουν την ανάγκη σύνδεσης της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας με την κοινωνική ισότητα, μέσω της ενσωμάτωσης αρχών διανεμητικής δικαιοσύνης, συμμετοχικής διακυβέρνησης και αναγνώρισης των περιθωριοποιημένων ομάδων, καθιστώντας τη δίκαιη μετάβαση ένα πλαίσιο μέσα από το οποίο μπορεί να επιδιωχθεί η συστημική αλλαγή χωρίς την αναπαραγωγή αδικιών⁴⁵.

Η επιχειρησιακή εφαρμογή της δίκαιης μετάβασης στη Σύμβαση-Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή (UNFCCC) εξελίχθηκε σταδιακά μέσα

---

⁴³ Peter Newell and Dustin Mulvaney, “The Political Economy of the ‘Just Transition,’” *The Geographical Journal* 179, no. 2 (2013): 132–134.

⁴⁴ Kirsten E. Jenkins, Benjamin K. Sovacool, Andrzej Błachowicz, and Florian Lauer, “Politicising the Just Transition: Linking Global Climate Policy, Nationally Determined Contributions and Targeted Research Agendas,” *Geoforum* 115 (2020): 4–8.

⁴⁵ Xinyue Wang and Kevin Lo, “Just Transition: A Conceptual Review,” *Energy Research & Social Science* 82 (2021): 2–6.

από διαδοχικές Διασκέψεις των Μερών (COP). Ξεκινώντας από την πρώτη δειλή αναφορά της στις Συμφωνίες του Κανκούν και εδραιωμένη αργότερα στη Συμφωνία των Παρισίων, η έννοια ενσωματώθηκε επίσημα στα προγράμματα εργασίας του καθεστώτος για τις κοινωνικοοικονομικές συνέπειες των μέτρων απόκρισης σε κλιματικές κρίσεις. Εξειδικευμένα εργαστήρια, τεχνικά έγγραφα και πολυετή προγράμματα επιδίωξαν να αξιολογήσουν τις επιπτώσεις του πολιτικού μετριασμού και προσαρμογής στην απασχόληση, ενώ το προοίμιο της Συμφωνίας των Παρισίων δεσμεύεται ρητά υπέρ της προστασίας των βιοπορισμών και της διασφάλισης αξιοπρεπών εργασιών κατά την κλιματική δράση⁴⁶. Πρωτοβουλίες όπως η Διακήρυξη της Σιλεσίας ενίσχυσαν αυτή την πορεία, ενθαρρύνοντας τα κράτη να εντάξουν τη δίκαιη μετάβαση στις Εθνικά Καθορισμένες Συνεισφορές τους (NDCs) και στα πλαίσια της διαφάνειας⁴⁷.

Σημαντικό ρόλο στην εδραίωση αυτή έπαιξε και η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας (ILO), η οποία αναδείχθηκε σε κανονιστικό πυλώνα της ατζέντας. Οι Κατευθυντήριες Γραμμές του 2015 για μια Δίκαιη Μετάβαση προς Περιβαλλοντικά Βιώσιμες Οικονομίες και Κοινωνίες για όλους διατύπωσαν ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο που περιλαμβάνει μακροοικονομικές στρατηγικές, πολιτικές αγοράς εργασίας, κοινωνική προστασία και ανάπτυξη δεξιοτήτων. Μέσα από την έμφαση στη συμμετοχή όλων των εμπλεκομένων, στη βιώσιμη κοινωνική προστασία και στην προληπτική αντιμετώπιση των επιπτώσεων στην απασχόληση, η ILO προώθησε μια παγκόσμια συναίνεση αναφορικά με τα χαρακτηριστικά της δίκαιης μετάβασης. Η επιρροή που έχει αποκτήσει αποδεικνύει πως οι θεσμοί των εργασιακών δικαιωμάτων μπορούν να διαμορφώσουν την κλιματική διακυβέρνηση, ενσωματώνοντας αρχές ισότητας και συμμετοχής στα λειτουργικά πλαίσια του διεθνούς περιβαλλοντικού δικαίου⁴⁸.

Ωστόσο, να αναφερθεί ότι, οι δομικοί μετασχηματισμοί στην ενέργεια και τη βιομηχανία, ενώ δημιουργούν ευκαιρίες στους τομείς των ανανεώσιμων πηγών, ενέχουν και τον κίνδυνο σοβαρών αναταράξεων σε περιοχές που εξαρτώνται από τον

---

⁴⁶ Victoria Johansson, “Just Transition as an Evolving Concept in International Climate Law,” *Journal of Environmental Law* 35, no. 2 (2023): 232–238.

⁴⁷ Victoria Johansson, “Just Transition as an Evolving Concept in International Climate Law,” *Journal of Environmental Law* 35, no. 2 (2023): 245–246.

⁴⁸ Kirsten Jenkins, *Implementing Just Transition after COP24* (2019), 5–9.

άνθρακα⁴⁹. Η εξάρτηση από τα ορυκτά καύσιμα αποκαλύπτει την αργή πρόοδο της απανθρακοποίησης και την ανάγκη επιτάχυνσης της διαδικασίας. Παρά τις διακηρύξεις για μετάβαση, τα ενεργειακά συστήματα παραμένουν συντριπτικά προσανατολισμένα στα ορυκτά καύσιμα, γεγονός που αντανακλά τόσο τη δομική αδράνεια όσο και τα όρια των κυρίαρχων οικονομικών πολιτικών. Οι νεοφιλελεύθερες λογικές της αγοράς, που υπόσχονται ανταγωνιστικότητα και αποδοτικότητα, έχουν συχνά οδηγήσει σε συγκέντρωση ισχύος και αδυναμία ουσιαστικών μεταρρυθμίσεων. Η αποκαταστατική διάσταση της δίκαιης μετάβασης, που παραμένει υποβαθμισμένη, αποκτά εδώ βαρύτητα, καθότι αφορά την αναγνώριση και διόρθωση ιστορικών αδικιών, έτσι ώστε η μετάβαση να μην αφορά μόνο το μέλλον, αλλά και την αποκατάσταση βλαβών που ήδη έχουν συντελεστεί⁵⁰.

Για την αντιμετώπιση αυτών των εντάσεων, οι διαδικασίες της UNFCCC έχουν πλαισιώσει τη δίκαιη μετάβαση ως μηχανισμό μετριασμού του κοινωνικού κόστους, μέσω επενδύσεων σε πράσινες θέσεις εργασίας, επαγγελματική κατάρτιση και περιφερειακά μέτρα προσαρμογής. Αυτό το πλαίσιο υπογραμμίζει την ανάγκη ύπαρξης πολιτικής συνοχής, όπου οι στρατηγικές απανθρακοποίησης σχεδιάζονται παράλληλα με κοινωνικές πολιτικές που προλαμβάνουν την ανεργία και τη φτώχεια⁵¹.

---

⁴⁹ Yongsheng Zhang and Ming Wang, “Climate Change Actions and Just Transition,” *Chinese Journal of Urban and Environmental Studies* 6, no. 4 (2018): 2–4.

⁵⁰ Darren McCauley and Raphael Heffron, “Just Transition: Integrating Climate, Energy and Environmental Justice,” *Energy Policy* 119 (2018): 2–6.

⁵¹ Zhang and Wang, “Climate Change Actions and Just Transition,” 6–9.

Κεφάλαιο 2: Τα Μέτρα και οι Πολιτικές για την Αντιμετώπιση των Κοινωνικών Επιπτώσεων της Πράσινης Μετάβασης σε Ευρωπαϊκό Επίπεδο

2.1 Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία και το Πακέτο Fit for 55.

Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία, που ανακοινώθηκε στα τέλη του 2019 και κωδικοποιήθηκε μέσω του Ευρωπαϊκού Κλιματικού Νόμου, καθόρισε δεσμευτικούς στόχους για τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου κατά 55% έως το 2030 σε σχέση με τα επίπεδα του 1990 και για κλιματική ουδετερότητα έως το 2050. Το πακέτο Fit for 55 μεταφράζει τις φιλοδοξίες αυτές σε νομοθετικά μέτρα που αφορούν το εμπόριο εκπομπών και τη φορολογία. Για την επίτευξη του στόχου μείωσης των εκπομπών κατά 55% έως το 2030, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει προχωρήσει σε μεταρρυθμίσεις σχεδόν σε όλα τα βασικά νομοθετικά εργαλεία, όπως το Σύστημα Εμπορίας Εκπομπών (ETS), ο Κανονισμός Επιμερισμού Προσπαθειών, η Οδηγία για την Ενεργειακή Απόδοση και η Οδηγία για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας. Καίριας σημασίας είναι επίσης η εισαγωγή νέων μηχανισμών, μεταξύ των οποίων η θέσπιση ενός ξεχωριστού συστήματος εμπορίας εκπομπών για τα κτίρια και τις οδικές μεταφορές (ETS-2), καθώς και ο Μηχανισμός Συνοριακής Προσαρμογής Άνθρακα, ο οποίος αποσκοπεί στον περιορισμό του φαινομένου της διαρροής άνθρακα. Η στρατηγική αυτή, συνεχίζει τη μακρόχρονη ευρωπαϊκή παράδοση ενός «μικτού μοντέλου», αντί της αποκλειστικής εφαρμογής ενός ενιαίου εργαλείου. Το γεγονός αυτό αντανακλά την πολυπλοκότητα της επίτευξης ιδιαίτερα φιλόδοξων κλιματικών στόχων σε μια Ένωση με διαφορετικά ενεργειακά μείγματα, οικονομικές δυνατότητες και πολιτικές προτεραιότητες⁵².

Συνεπώς, η πρόοδος παραμένει άνιση μεταξύ των Κρατών-Μελών. Στοιχεία δείχνουν ότι, ενώ η Ευρωπαϊκή Ένωση αντιπροσώπευε το 8,7% των παγκόσμιων εκπομπών CO₂ το 2019, το μερίδιό της μειώνεται σταθερά, γεγονός που απορρέει από

---

⁵² Sabine Schlacke, Henrike Wentzien, Eva M. Thierjung, and Michael Köster, “Implementing the EU Climate Law via the ‘Fit for 55’ Package,” *Oxford Open Energy* 1 (2022): 1–7.

τις διαρθρωτικές αλλαγές και βελτιώσεις στην αποδοτικότητα. Παρόλα αυτά, οι ανισότητες παραμένουν έντονες. Για παράδειγμα η Γερμανία εξακολουθεί να είναι ο μεγαλύτερος εκπομπός, ακολουθούμενη από τη Γαλλία, την Πολωνία και την Ιταλία, ενώ χώρες όπως η Κύπρος εμφανίζουν υψηλότερα επίπεδα εκπομπών από το 1990, σε αντίθεση με κράτη της Ανατολικής Ευρώπης όπως η Εσθονία και η Ρουμανία που εκπέμπουν λιγότερο από το μισό των εκπομπών τους σε σύγκριση με το 1990. Οι αποκλίσεις αυτές αποδεικνύουν τη δυσκολία εναρμόνισης της πορείας κάθε κράτους με τους στόχους της Ένωσης, ιδιαίτερα όταν οι τρέχοντες ρυθμοί μείωσης δείχνουν κλιματική ουδετερότητα γύρω στο 2090 αντί του 2050, εκτός αν ενταθούν οι προσπάθειες⁵³.

Αξίζει επίσης να αναφερθεί ότι η διαφοροποιημένη ικανότητα των Κρατών-Μελών γίνεται ιδιαίτερα εμφανής στην Ομάδα του Βίσεγκραντ (Τσεχία, Ουγγαρία, Πολωνία και Σλοβακία), όπου λόγω της ιστορικής εξάρτησης από τον άνθρακα και της καθυστέρησης στην αξιοποίηση Ανανεώσιμων Πηγών παρατηρείται δυσκολία συμμόρφωσης με το Fit for 55. Η ανάπτυξη μετά την ένταξη στην Ένωση ήταν ταχύτερη σε σχέση με τα παλαιά Μέλη, ωστόσο η βιομηχανική επέκταση αύξησε τη ρύπανση και καθυστέρησε την πράσινη επένδυση⁵⁴. Οι προβλέψεις δείχνουν ότι χωρίς αναθεώρηση πολιτικών και κατανομή περισσότερων πόρων, οι χώρες αυτές διατρέχουν τον κίνδυνο να μην επιτύχουν τους στόχους του 2030. Το πρόβλημα βρίσκεται ανάμεσα στην ανάγκη διατήρησης της ανταγωνιστικότητας και της ενεργειακής ασφάλειας και στο υψηλό κόστος του μετασχηματισμού. Παράλληλα, στοιχεία συνδέουν την ανάπτυξη των Ανανεώσιμων Πηγών με οικονομική πρόοδο, μέσω της μείωσης των εισαγωγών, της δημιουργίας θέσεων εργασίας και της καινοτομίας⁵⁵.

Οι πρακτικές προκλήσεις υλοποίησης γίνονται εμφανείς και σε άλλες περιπτώσεις. Στην Ιταλία, για παράδειγμα, το Fit for 55 απαιτεί ταυτόχρονη μετάβαση στους τομείς της ενέργειας και των μεταφορών. Η αντικατάσταση περίπου επτά εκατομμυρίων οχημάτων εσωτερικής καύσης με ηλεκτρικά έως το 2030 θα μείωνε

---

⁵³ Christian Rusche and Thilo Schaefer, “Is the EU Fit for 55 and Beyond?,” *Intereconomics* 59, no. 2 (2024): 77–79.

⁵⁴ Jarosław Brożyna, Wadim Strielkowski, and Adam Zpěvák, “Evaluating the Chances of Implementing the ‘Fit for 55’ Green Transition Package in the V4 Countries,” *Energies* 16, no. 6 (2023): 2–4.

⁵⁵ *Ibid.*, 13–14.

σημαντικά τις εκπομπές των οδικών μεταφορών αλλά θα αύξανε δραστικά τη ζήτηση της ηλεκτρικής ενέργειας⁵⁶. Σενάρια δείχνουν ότι για την κάλυψη αυτής της επιπλέον ζήτησης αποκλειστικά μέσω Ανανεώσιμων Πηγών, θα απαιτούταν πενταπλάσια αύξηση φωτοβολταϊκών εγκαταστάσεων ή διπλασιασμός των ανεμογεννητριών, σε σύγκριση με το 2023, καθώς και συστήματα αποθήκευσης 24 έως 130 γιγαβάτ για τη σταθεροποίηση της παροχής. Η εναλλακτική στήριξη σε πυρηνική ή θερμική ενέργεια φέρνει δικές της περιβαλλοντικές και πολιτικές προκλήσεις. Συνεπώς, η ιταλική περίπτωση δείχνει πως η μετάβαση των τομέων είναι άρρηκτα αλληλένδετη με την ικανότητα των υποδομών, τον προγραμματισμό των επενδύσεων και την κοινωνική αποδοχή⁵⁷.

2.2 Ο Μηχανισμός Δίκαιης Μετάβασης (JTM) ως Βασικός Κοινωνικός Μηχανισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

2.2.1 Ο ρόλος και οι στόχοι του Μηχανισμού Δίκαιης Μετάβασης.

Ο Μηχανισμός Δίκαιης Μετάβασης (Just Transition Mechanism – JTM) έχει διαμορφωθεί ως μία θεσμική απάντηση σε ένα κεντρικό δίλημμα της ευρωπαϊκής κλιματικής πολιτικής, που είναι το γεγονός ότι, η επιτάχυνση της απανθρακοποίησης, παρότι περιβαλλοντικά αναγκαία, παράγει άνισες διανεμητικές και χωρικές επιβαρύνσεις, οι οποίες δύνανται να υπονομεύσουν τη δημοκρατική αποδοχή και τη μακροχρόνια σταθερότητα των κλιματικών δεσμεύσεων. Υπό αυτή την έννοια, ο JTM δεν αποτελεί απλώς μία «συνοδευτική» κοινωνική πολιτική, αλλά έναν μηχανισμό ενσωμάτωσης της κοινωνικής διάστασης στην ίδια την αρχιτεκτονική της Πράσινης Συμφωνίας, λειτουργώντας ως γέφυρα μεταξύ κλιματικής φιλοδοξίας και κοινωνικής νομιμοποίησης⁵⁸.

---

⁵⁶ Hadi Safarzadeh and Fabio Di Maria, “How to Fit Energy Demand Under the Constraint of EU 2030 and Fit for 55 Goals: An Italian Case Study,” *Sustainability* 17, no. 8 (2025): 1–2.

⁵⁷ *Ibid.*, 5–6.

⁵⁸ Ailsa Cameron, Grégory Claeys, Catarina Midões, and Simone Tagliapietra, “How Good Is the European Commission's Just Transition Fund Proposal?,” *Bruegel Policy Contribution*, no. 2020/04 (2020): 2–3, 9.

Η λογική του Μηχανισμού εδράζεται στην ανάγκη αντιμετώπισης των κοινωνικών κινδύνων της μετάβασης ως συστημικού φαινομένου και όχι ως αθροίσματος μεμονωμένων επιπτώσεων. Η «δικαιοσύνη» δεν εξαντλείται σε παροχές ή προσωρινές διευκολύνσεις, αλλά συνδέεται με την αποτροπή της αναπαραγωγής πληγμάτων σε περιοχές και πληθυσμούς που φέρουν δυσανάλογο κόστος προσαρμογής. Ο JTM προϋποθέτει, συνεπώς, μια κατανόηση της μετάβασης ως διαδικασίας που πρέπει να παραμένει συμβατή με τους στόχους της κοινωνικής και εδαφικής συνοχής, ώστε να μην ενισχυθούν οι ήδη υφιστάμενες ανισότητες εντός της Ένωσης.

Οι στόχοι του μπορούν να αποδοθούν σε τρεις αλληλένδετες λειτουργίες. Πρώτον, λειτουργεί ως μηχανισμός σταθεροποίησης αποτρέποντας την εκδήλωση κοινωνικών συγκρούσεων που θα επιβράδυναν ή θα ανέτρεπαν την εφαρμογή της κλιματικής πολιτικής. Δεύτερον, υποστηρίζει τη μετατροπή της μετάβασης από διαδικασία «απώλειας» σε διαδικασία ανασυγκρότησης, συμβάλλοντας έτσι στη διαμόρφωση βιώσιμων αναπτυξιακών σχεδίων στις περιοχές που πλήττονται περισσότερο. Τρίτον, επιτελεί ρόλο πολιτικής εξισορρόπησης σε ενωσιακό επίπεδο, μειώνοντας το διανεμητικό ρήγμα μεταξύ Κρατών-Μελών και περιφερειών με διαφορετική αφετηρία, ικανότητες και βαθμό εξάρτησης από δραστηριότητες υψηλών εκπομπών.

Ο εν λόγω μηχανισμός είναι σχεδιασμένος να αντιμετωπίσει το κοινωνικοοικονομικό κόστος της απανθρακοποίησης μέσω τριών πυλώνων: α) του Ταμείου Δίκαιης Μετάβασης (Just Transition Fund – JTF), β) του σχήματος «Just Transition» στο InvestEU, και γ) μιας νέας δανειακής διευκόλυνσης για τον δημόσιο τομέα.

2.2.2 Το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης (Just Transition Fund – JTF).

Ο πρώτος πυλώνας, το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης, ξεκίνησε με προϋπολογισμό 7,5 δισεκατομμύρια ευρώ «νέων πόρων», με στόχο τη μόχλευση 30 έως 50 δισεκατομμύρια ευρώ μέσω συγχρηματοδότησης από τα Κράτη-Μέλη μέσω του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου Plus και του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης. Ο στόχος του είναι να μετριάσει τις αρνητικές επιπτώσεις στην απασχόληση και στις τοπικές οικονομίες, χρηματοδοτώντας δράσεις υποστήριξης, οικονομικής αναζωογόνησης και αποκατάστασης της γης. Ωστόσο, το περιορισμένο μέγεθός του εγείρει αμφιβολίες για την αποτελεσματική κάλυψη όλων αυτών των στόχων. Έχει προταθεί να δοθεί προτεραιότητα σε πολιτικές επανακατάρτισης και επιδόματα κινητικότητας, ενώ η χρηματοδότηση αποκατάστασης γης να περιορίζεται σε περιπτώσεις όπου οι εταιρείες αδυνατούν να καλύψουν οι ίδιες το κόστος, ώστε να τηρείται η αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει». Επιπλέον, η φόρμουλα κατανομής των πόρων έχει επικριθεί, με εισηγήσεις για αξιοποίηση πιο λεπτομερών χωρικών δεδομένων, ώστε να εντοπίζονται και να υποστηρίζονται ουσιαστικά οι πλέον ευάλωτες περιοχές⁵⁹.

Η ανάδυση του JTF συνδέεται στενά με το σύνθετο θεσμικό περιβάλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπου οι επικαλυπτόμενες αρμοδιότητες και τα πολλαπλά θεσμικά κανάλια επηρεάζουν την συγκεκριμένη ατζέντα. Μέσα από το πρίσμα του Πλαισίου Πολλαπλών Ροών (Multiple Streams Framework), το JTF αντανακλά πώς συνδυάστηκαν η αναγνώριση του προβλήματος, οι εναλλακτικές προτάσεις πολιτικής και η πολιτική ισχύς. Η σύνδεση της φιλοδοξίας αυτής για το κλίμα με την κοινωνική δικαιοσύνη κατέστη εφικτή την περίοδο 2018–2019, όταν η αλλαγή στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή συνέπεσε με την αναθεώρηση του Πολυετούς Δημοσιονομικού Πλαισίου. Η συγκυρία αυτή δημιούργησε ένα ευνοϊκό «παράθυρο ευκαιρίας», ενισχύοντας τον ρόλο πολιτικών επιχειρηματιών στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, οι οποίοι ανέδειξαν το ζήτημα της άνισης μετάβασης και προώθησαν την ιδέα ενός αναδιανεμητικού ταμείου. Η αποκλειστική αυτή αρμοδιότητα της Επιτροπής, διευκόλυνε την ταχεία ανάδειξη του Ταμείου Δίκαιης Μετάβασης. Η εξέλιξη αυτή αποκαλύπτει πώς τα θεσμικά

---

⁵⁹ Ailsa Cameron, Grégory Claeys, Catarina Midões, and Simone Tagliapietra, *How Good Is the European Commission's Just Transition Fund Proposal?*, Bruegel Policy Contribution, no. 2020/04 (2020): 2–3, 9.

χαρακτηριστικά της Ένωσης ενισχύουν τον στρατηγικό ρόλο των κομματικών ομάδων του Κοινοβουλίου⁶⁰.

Η λειτουργία του εντάσσεται σε μια ευρύτερη θεσμική εργαλειοθήκη που καλύπτει και άλλα χρηματοδοτικά και αναπτυξιακά προγράμματα. Στο νέο Πολυετή Δημοσιονομικό Πλαίσιο 2021–2027, κάθε Κράτος-Μέλος οφείλει να συντάξει Εδαφικά Σχέδια Δίκαιης Μετάβασης, προσαρμόζοντας τη χρηματοδότηση στις τοπικές συνθήκες ανθρακοεξαρτημένων και ενεργοβόρων περιοχών. Τα σχέδια αυτά ενσωματώνουν χρηματοδότηση για επιχειρήσεις, επενδύσεις σε υποδομές μέσω της Διευκόλυνσης «Συνδέοντας την Ευρώπη» και δράσεις έρευνας και καινοτομίας. Οι αρχές της επικουρικότητας και της αναλογικότητας διασφαλίζουν ισορροπία ανάμεσα στον στρατηγικό σχεδιασμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την εθνική προσαρμογή, εξασφαλίζοντας πολυετή σταθερότητα στους πόρους και μεγαλύτερη ευθυγράμμιση των τοπικών αναγκών με τις ευρωπαϊκές δεσμεύσεις⁶¹.

Πέρα από τον θεσμικό παράγοντα, η δημιουργία του Ταμείου επηρεάστηκε και από τις γεωπολιτικές αντιθέσεις και τις διανεμητικές συγκρούσεις μεταξύ Κρατών-Μελών. Ορισμένες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης αντιτάχθηκαν στον στόχο κλιματικής ουδετερότητας έως το 2050, προβάλλοντας το δυσανάλογο βάρος που θα έφεραν οι οικονομίες τους. Αυτή η αντίσταση κατέστησε αναγκαία τη θέσπιση ενός μηχανισμού αντιστάθμισης για την εξασφάλιση της συναίνεσης. Έτσι, το JTF λειτούργησε ως συμβιβασμός, επανασχεδιασμένο από τη νέα Επιτροπή ώστε να αποκτήσει ευρύτερη νομιμοποίηση. Η πανδημία COVID-19 αναδιαμόρφωσε περαιτέρω το «παράθυρο ευκαιρίας», διευρύνοντας τον δημοσιονομικό χώρο και δικαιολογώντας πιο ισχυρά αναδιανεμητικά μέτρα. Το τελικό JTF παρουσιάστηκε όχι

---

⁶⁰ Teemu Leppänen and Duncan Liefferink, “Agenda - Setting, Policy Formulation, and the EU Institutional Context: The Case of the Just Transition Fund,” *European Policy Analysis* 8, no. 1 (2022): 51-67.

⁶¹ Elena Verdolini, Warren Look, Chiara Belpietro, and Giorgio Persico, *The European Union Policy Toolbox to Support Just Transition*, Report 24-02 (Resources for the Future, 2024), 3–5, 10, 25–30.

ως εργαλείο εξυπηρέτησης «καθυστερημένων» χωρών, αλλά ως μηχανισμός ευρωπαϊκής αλληλεγγύης⁶².

Η αποτελεσματικότητα του JTF εξαρτάται από την ικανότητά του να εμπλέξει ουσιαστικά τις περιθωριοποιημένες κοινότητες μέσα σε ένα πλαίσιο πολυεπίπεδης διακυβέρνησης. Η ανάλυση της εφαρμογής του αποκαλύπτει εμπόδια που σχετίζονται με την αδύναμη κάθετη συντονιστική σύνδεση μεταξύ Ένωσης, εθνικών και τοπικών επιπέδων, καθώς και με την ανεπαρκή οριζόντια συμμετοχή των ενδιαφερομένων⁶³. Χωρίς συμμετοχικούς μηχανισμούς που να φτάνουν σε τοπικό επίπεδο, το Ταμείο κινδυνεύει να αναπαράγει αποκλεισμούς αντί να ενισχύσει την κοινωνική ένταξη. Η υπέρβαση αυτών των εμποδίων απαιτεί στρατηγικές για τη διεύρυνση της συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων⁶⁴. Έτσι, το JTF ενσαρκώνει ταυτόχρονα τις δυνατότητες αλλά και τα όρια των πολιτικών δίκαιης μετάβασης, καθότι συνιστά μεν καινοτόμο εργαλείο κοινωνικής δικαιοσύνης, αλλά η επιτυχία του θα κριθεί από την πρακτική υλοποίηση της αρχής της συμμετοχικότητας⁶⁵.

2.2.3 Το ειδικό καθεστώς InvestEU για τη Δίκαιη Μετάβαση.

Ο δεύτερος πυλώνας, το πρόγραμμα InvestEU, λειτουργεί συμπληρωματικά και μέσα στο ίδιο πλαίσιο. Συγκεντρώνει τα επενδυτικά εργαλεία της Ένωσης και κατευθύνει σημαντικό μέρος των πόρων του (30%) στην κλιματική μετάβαση, διευκολύνοντας την πρόσβαση σε βιώσιμη χρηματοδότηση. Παράλληλα, η θέσπιση της ευρωπαϊκής ταξινομίας και του Προτύπου Πράσινου Ομολόγου ενισχύουν τη διαφάνεια, περιορίζουν τον κίνδυνο greenwashing και διευκολύνουν την προσέλκυση

---

⁶² Anastasia Kyriazi and Joan Miró, “Towards a Socially Fair Green Transition in the EU? An Analysis of the Just Transition Fund Using the Multiple Streams Framework,” *Comparative European Politics* 21, no. 1 (2023): 123, 126–128.

⁶³ Julien Clement, Laurent Alarda, Andrzej Ochojski, and Nathalie Crutzen, “Engaging Marginalized Communities in Multi-Level Transformative Innovation Policy: The Case of the Just Transition Fund,” *Technological Forecasting and Social Change* 212 (2025): 21–23, 25–27, 30–31.

⁶⁴ *Ibid.*, 31–33, 34–35.

⁶⁵ 42. *Ibid.*, 30–35.

ιδιωτικών κεφαλαίων. Η στρατηγική αυτή επιβεβαιώνει την προσπάθεια για ενσωμάτωση της βιωσιμότητας σε κάθε πτυχή, γεφυρώνοντας το χάσμα μεταξύ θεσμικής φιλοδοξίας και πρακτικής εφαρμογής⁶⁶.

Η θεσμική διάρθρωση του ειδικού καθεστώτος Just Transition στο πλαίσιο του InvestEU προσδιορίζεται εντός του Just Transition Mechanism ως διακριτό σχήμα χρηματοδοτικής παρέμβασης. Η πρόσβαση στο καθεστώς αυτό συνδέεται άμεσα με την ύπαρξη εγκεκριμένων Εδαφικών Σχεδίων Δίκαιης Μετάβασης, τα οποία ενεργοποιούν τη δυνατότητα αξιοποίησης του Μηχανισμού πέραν του Ταμείου Δίκαιης Μετάβασης. Τα Εδαφικά Σχέδια οφείλουν να προσδιορίζουν τους τομείς και τις θεματικές περιοχές που προορίζονται να υποστηριχθούν μέσω των λοιπών πυλώνων του μηχανισμού, ενσωματώνοντας τις σχετικές παρεμβάσεις στο συνολικό πλαίσιο της μετάβασης. Στο πλαίσιο αυτό, παρέχεται η δυνατότητα χρηματοδότησης έργων που υλοποιούνται εκτός των γεωγραφικών ορίων των επιλέξιμων εδαφών, υπό την προϋπόθεση ότι τα έργα αυτά ωφελούν τεκμηριωμένα τις περιοχές που καλύπτονται από τα Εδαφικά Σχέδια⁶⁷.

Καθώς το InvestEU περιγράφεται ως «μηχανισμός εγγυήσεων», απαιτείται αμέσως η αποσαφήνιση του δημοσιονομικού εργαλείου που καθιστά λειτουργική αυτή τη λογική επιμερισμού του κινδύνου.

Οι δημοσιονομικές εγγυήσεις (budgetary guarantees) λειτουργούν ως μηχανισμός απομείωσης του επενδυτικού κινδύνου, ο οποίος επιτρέπει τη στήριξη επενδυτικών πράξεων με περιορισμένη άμεση δημοσιονομική επιβάρυνση και με ενσωματωμένη μόχλευση ιδιωτικών κεφαλαίων. Η χρήση τους εντείνεται στο πλαίσιο του Πολυετούς Δημοσιονομικού Πλαισίου 2021–2027, με έμφαση στο πρόγραμμα InvestEU, στο οποίο προβλέπεται η παροχή εγγυήσεων ύψους 26,2 δισεκατομμυρίων ευρώ προς τον Όμιλο της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων και άλλα

---

⁶⁶ O. Manta, “Innovative Financial Instruments in the Context of the European Green Agreement (2020–2050),” *Journal of Financial and Monetary Research* 8, no. 1 (2020): 222–224.

⁶⁷ **European Commission**, *Commission Staff Working Document on the Territorial Just Transition Plans* (SWD(2021) 275 final), European Commission (2021)

χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, με σκοπό τη χρηματοδότηση επενδυτικών πράξεων. Η λειτουργική λογική του εργαλείου αυτού έγκειται στο γεγονός ότι κάθε ευρώ που δεσμεύεται μέσω εγγυήσεων δύναται να κινητοποιήσει χρηματοδότηση πολλαπλάσια του αρχικού ποσού για τον τελικό δικαιούχο. Οι εν λόγω εγγυήσεις δεν καλύπτονται εξ ολοκλήρου από τον ενωσιακό προϋπολογισμό, αλλά υποστηρίζονται από προβλέψεις που συγκεντρώνονται στο Κοινό Ταμείο Προβλέψεων, το οποίο έχει ως σκοπό τη συγκέντρωση πόρων για την κάλυψη ενδεχόμενων υποχρεώσεων που απορρέουν από τη χρήση χρηματοδοτικών μέσων και εγγυήσεων. Η αρχιτεκτονική αυτή μεταφέρει ένα μέρος του πιστωτικού κινδύνου από τους ιδιώτες επενδυτές στον ενωσιακό προϋπολογισμό, μειώνοντας έτσι την αντίληψη κινδύνου και διευκολύνοντας τη συμμετοχή ιδιωτικών κεφαλαίων σε τομείς όπου, υπό κανονικές συνθήκες, η επενδυτική δραστηριότητα θα παρέμενε περιορισμένη, χωρίς να απαιτείται ισοδύναμη άμεση δημοσιονομική δαπάνη⁶⁸.

Με δεδομένη αυτή τη χρηματοπιστωτική αρχιτεκτονική, η κρίσιμη διάκριση δεν αφορά μόνο το «πόσα» κινητοποιούνται, αλλά «πώς» διαρθρώνεται η παρέμβαση σε σχέση με τις επιχορηγήσεις και τα μικτά σχήματα των άλλων πυλώνων.

Η διάκριση μεταξύ επιχορηγήσεων (grants) και χρηματοδοτικών εργαλείων (financial instruments) εντός του InvestEU και του τρίτου πυλώνα του Μηχανισμού Δίκαιης Μετάβασης βασίζεται στη διαφοροποίηση της λογικής παρέμβασης και των τύπων χρηματοδότησης. Ο δεύτερος πυλώνας λειτουργεί μέσω χρηματοδοτικών προϊόντων που παρέχονται από εταίρους υλοποίησης, όπως ο Όμιλος Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων και οι εθνικές αναπτυξιακές τράπεζες, και στοχεύει στη στήριξη οικονομικά βιώσιμων δημόσιων και ιδιωτικών επενδύσεων. Η παρέμβαση αυτή δεν περιλαμβάνει άμεσες επιχορηγήσεις, αλλά δάνεια και λοιπά χρηματοοικονομικά μέσα⁶⁹.

---

⁶⁸ **European Commission**, *Consolidated Annual Accounts of the European Union for the Financial Year 2022* (COM(2023) 391 final), Publications Office of the European Union (2023).

⁶⁹ **Manuel Beltrán Miralles, Thomas Gourdon, Isabelle Seigneur, María Arranz Padilla, and Nicolas Pickard García**, *The Implementation of the “Do No Significant Harm” Principle in*

Ακριβώς επειδή ο δεύτερος πυλώνας προϋποθέτει ωριμότητα έργων και ικανότητα χειρισμού σύνθετων χρηματοδοτικών προϊόντων, οι θεσμικές και διοικητικές δυνατότητες των δικαιούχων μετατρέπονται σε καθοριστικό παράγοντα αποτελεσματικότητας.

Η εφαρμογή των χρηματοδοτικών εργαλείων του Μηχανισμού Δίκαιης Μετάβασης, ιδίως μέσω του ειδικού καθεστώτος Just Transition στο InvestEU, συνοδεύεται από σημαντικές προκλήσεις υλοποίησης, καθώς η διαδικασία υποβολής και διαχείρισης των έργων περιγράφεται ως ιδιαίτερα σύνθετη. Η πολυπλοκότητα αυτή δυσχεραίνει την αξιοποίηση των διαθέσιμων χρηματοδοτικών σχημάτων από δυνητικούς δικαιούχους με περιορισμένους οικονομικούς και θεσμικούς πόρους. Καταγράφονται δυσκολίες πρόσβασης για μικρότερες επιχειρήσεις, νεοφυείς εταιρείες και τοπικούς φορείς, οι οποίες συνδέονται με την έλλειψη επαρκούς συγχρηματοδότησης, ιδίων κεφαλαίων και εξειδικευμένης τεχνικής υποστήριξης κατά την προετοιμασία και ωρίμανση των έργων. Οι φραγμοί αυτοί επιβαρύνουν ιδίως μικρότερες και διαρθρωτικά μειονεκτικές περιοχές, υποδηλώνοντας διαφοροποιήσεις στην ικανότητα αξιοποίησης των επενδυτικών εργαλείων. Για τον λόγο αυτό, καθίσταται αναγκαία η ενίσχυση του συντονισμού μεταξύ των επιμέρους χρηματοδοτικών διαδρομών και η απλοποίηση των διοικητικών διαδικασιών⁷⁰.

Οι ανωτέρω δυσκολίες δεν αποτελούν μόνο τεχνικό ζήτημα «διαδικασιών», αλλά συνδέονται με μία βαθύτερη ένταση μεταξύ επενδυτικής ορθολογικότητας και κοινωνικής αποστολής της δίκαιης μετάβασης, ιδίως ως προς το τι μετριέται, τι αποδίδεται και τι θεωρείται «κίνδυνος».

Selected EU Instruments: A Comparative Analysis, JRC Science for Policy Report, Publications Office of the European Union, Luxembourg (2023),20-87

⁷⁰ **European Commission**, *Adapting the Just Transition Mechanism to the Needs of Regions in Transition: Key Lessons and Recommendations for the Future*, Directorate-General for Regional and Urban Policy, European Union (2025).

Η επενδυτική λογική που διέπει τις χρηματοοικονομικές αποφάσεις περιορίζεται από τον τρόπο με τον οποίο οι συναλλαγές ορίζονται και αξιολογούνται, καθώς εστιάζουν πρωτίστως σε σχέσεις μεταξύ παρόχων χρηματοδότησης και άμεσων αντισυμβαλλομένων. Η ενσωμάτωση κριτηρίων δίκαιης μετάβασης συνεπάγεται διεύρυνση του κύκλου των ενδιαφερόμενων μερών, ώστε να περιλαμβάνονται εργαζόμενοι, τοπικές κοινότητες και περιφερειακές οικονομίες που επηρεάζονται έμμεσα από τις μεταβατικές δραστηριότητες. Η διεύρυνση αυτή δημιουργεί σοβαρές εννοιολογικές και λειτουργικές δυσκολίες, δεδομένου ότι οι κοινωνικές επιπτώσεις είναι πολυδιάστατες, εξαρτώμενες από το πλαίσιο και αποδίδονται δύσκολα σε συγκεκριμένα χρηματοπιστωτικά εργαλεία ή ισολογισμούς. Η απουσία κοινώς αποδεκτών μετρικών, ιστορικών δεδομένων ζημιών και επαληθεύσιμων δεικτών καθιστά προβληματική τη μετατροπή των κοινωνικών επιπτώσεων της μετάβασης σε ποσοτικοποιήσιμο χρηματοοικονομικό κίνδυνο. Υπό αυτές τις συνθήκες, τα υφιστάμενα πλαίσια διαχείρισης κινδύνου, τα οποία βασίζονται σε βραχυπρόθεσμους και μεσοπρόθεσμους, μετρήσιμους χρηματοοικονομικούς δείκτες, δυσκολεύονται να ενσωματώσουν με συνέπεια τις κοινωνικές διαστάσεις της μετάβασης. Παράλληλα, οι εθελοντικές ιδιωτικές πρωτοβουλίες που επιχειρούν να μεταφέρουν εργαλεία της κλιματικής χρηματοδότησης σε κοινωνικούς στόχους παρουσιάζουν επαναλαμβανόμενα προβλήματα ασαφών και μη επαληθεύσιμων δεικτών, περιορισμένων κινήτρων και κινδύνων κοινωνικού εξωραϊσμού⁷¹.

2.2.4 Η δανειακή διευκόλυνση του Δημοσίου Τομέα και ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων.

Η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ΕΤΕπ), ως ο τρίτος πυλώνας του JTM, αποτελεί κομβικό θεσμό για τη χρηματοοικονομική αρχιτεκτονική της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Δημιουργημένη με βάση τη Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, λειτουργεί ως αυτοχρηματοδοτούμενος οργανισμός με κεφάλαιο που συνεισφέρουν τα Κράτη-Μέλη και με πρόσβαση στις διεθνείς κεφαλαιαγορές. Η

---

⁷¹ **Pietro Calice and Dimitri G. Demekas**, *Just Transition: Issues for Central Banks and Financial Regulators*, Policy Research Working Paper No. 10685, Finance, Competitiveness and Innovation Global Practice, World Bank, Washington, DC (January 2024).

ανεξαρτησία της από τον ενωσιακό προϋπολογισμό της επιτρέπει να κατευθύνει πόρους που αντλεί μέσω ομολόγων προς έργα που δεν μπορούν να χρηματοδοτηθούν πλήρως σε εθνικό επίπεδο. Παραδοσιακά, τα έργα αυτά αφορούν την περιφερειακή ανάπτυξη, τις υποδομές και την ενίσχυση της συνοχής. Πέραν των μακροπρόθεσμων δανείων, προσφέρει εγγυήσεις και συμβουλευτικές υπηρεσίες μέσω εργαλείων όπως το JASPERS, διευκολύνοντας την απορρόφηση πόρων από τα Διαρθρωτικά Ταμεία. Σημαντική θεσμική εξέλιξη αποτέλεσε η δημιουργία της Ομάδας ΕΤΕπ, η οποία περιλαμβάνει και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Επενδύσεων, με στόχο τη στήριξη των ΜΜΕ και της καινοτομίας⁷².

Η μετεξέλιξη της ΕΤΕπ σε «τράπεζα για το κλίμα» συνιστά καίριο σημείο καμπής στην ευθυγράμμιση των χρηματικών ροών με την οικολογική μετάβαση. Το 2019 δεσμεύθηκε να σταματήσει τη χρηματοδότηση έργων ορυκτών καυσίμων και να συμβαδίσει πλήρως με τη Συμφωνία των Παρισίων, αναλαμβάνοντας τον ρόλο του κεντρικού εκτελεστικού εταίρου στο Επενδυτικό Σχέδιο Βιώσιμης Ευρώπης, τον χρηματοδοτικό πυλώνα της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας. Οι εκτιμήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής δείχνουν το μέγεθος της πρόκλησης: α) για την επίτευξη κλιματικής ουδετερότητας έως το 2050 απαιτούνται περίπου 350 δισεκατομμύρια ευρώ επιπλέον επενδύσεων ετησίως, ποσό που υπερβαίνει κατά πολύ τον ετήσιο προϋπολογισμό της Ένωσης⁷³.

Από το 2007, με την έκδοση των Climate Awareness Bonds, κατέστη ο μεγαλύτερος εκδότης πράσινων ομολόγων διεθνώς, μέσα από τη διοχέτευση σχεδόν 39 δισεκατομμυρίων ευρώ έως το 2020 σε έργα που αφορούν Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας. Ωστόσο, παραμένουν εντάσεις μεταξύ των φιλοδοξιών αυτών και της θεσμικής της κουλτούρας που χαρακτηρίζεται από αποφυγή κινδύνου. Αν και οι στόχοι για τη χρηματοδότηση δράσεων μετριασμού της κλιματικής αλλαγής αυξήθηκαν από 20% το 2010 σε 35% στα μέσα της δεκαετίας του 2010, οι πραγματικοί όγκοι δανεισμού παρέμειναν σχετικά στάσιμοι μέχρι το 2020. Παράλληλα, η χρηματοδότηση προσαρμογής παρέμενε εξαιρετικά περιορισμένη σε μόλις 1–3% του ετήσιου

---

⁷² I.-N. Militaru and A. Moțatu, European Investment Bank, Valahia University – Law Study 43, no. 1 (2024): 69–72, 74.

⁷³ Daniel Mertens and Matthias Thiemann, “The European Investment Bank: The EU’s Climate Bank?” in Handbook on European Union Climate Change Policy and Politics, ed. Hugh Compston and Ian Bailey (Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2021), 68–69.

χαρτοφυλακίου. Με τον Οδικό Χάρτη της ως «Τράπεζα για το Κλίμα», δεσμεύθηκε να αυξήσει το ποσοστό της χρηματοδότησης για το κλίμα και τη βιωσιμότητα στο 50% έως το 2025, κινητοποιώντας 1 τρισεκατομμύρια ευρώ μέσα στη δεκαετία, ενώ ανέλαβε και το 75% των εγγυήσεων InvestEU για πράσινες επενδύσεις⁷⁴.

Ωστόσο, η χρηματοδότηση της πράσινης μετάβασης στην Ευρώπη αποκαλύπτει επίμονες προκλήσεις, ιδιαίτερα όσον αφορά την απορρόφηση των πόρων και την ισότιμη πρόσβαση σε αυτούς. Οι γραφειοκρατικές διαδικασίες, τα αυστηρά κριτήρια επιλογής και οι διοικητικές αδυναμίες σε τοπικό επίπεδο συχνά αποκλείουν μικρές επιχειρήσεις και λιγότερο ανεπτυγμένες περιφέρειες. Ωστόσο, η αβεβαιότητα στη ρυθμιστική πολιτική και ο αντιληπτός κίνδυνος σε χαμηλής απόδοσης τομείς εντείνουν την απροθυμία των επενδυτών. Η πανδημία COVID-19 ενέτεινε αυτά τα προβλήματα, καθώς πολλές κυβερνήσεις ανακατεύθυναν πόρους σε κοινωνικά μέτρα, επιβραδύνοντας τα πράσινα έργα και περιορίζοντας την εμπιστοσύνη των επενδυτών. Παρά τα εμπόδια αυτά, οι ευκαιρίες παραμένουν ισχυρές, εφόσον η ενίσχυση των επενδύσεων με κριτήρια ESG, η άνθηση των δημόσιων-ιδιωτικών συμπράξεων και η αυξανόμενη ζήτηση για πράσινα ομόλογα δημιουργούν νέες δυνατότητες⁷⁵.

Η υφιστάμενη νομική και λειτουργική σχέση μεταξύ της Δανειακής Διευκόλυνσης για τον Δημόσιο Τομέα, του Μηχανισμού Δίκαιης Μετάβασης και της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων αποτυπώνεται μέσα από ένα θεσμικά καθορισμένο σχήμα συμπληρωματικότητας, στο οποίο η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων αναλαμβάνει ρόλο αποκλειστικού χρηματοδοτικού εταίρου κατά το αρχικό στάδιο εφαρμογής της Δανειακής Διευκόλυνσης για τον Δημόσιο Τομέα, σύμφωνα με τον σχετικό κανονισμό της Ένωσης. Η Δανειακή Διευκόλυνση για τον Δημόσιο Τομέα αποτελεί μηχανισμός μικτής χρηματοδότησης, συνδυάζοντας επιχορηγήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με δανεισμό της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων για έργα δημόσιου χαρακτήρα που δεν παράγουν επαρκείς ίδιες ροές εσόδων. Η πρακτική εφαρμογή της Δανειακής Διευκόλυνσης για τον Δημόσιο Τομέα από την Ευρωπαϊκή

---

⁷⁴ D. Mertens and M. Thiemann, “The European Investment Bank: The EU’s Climate Bank?” in Handbook on European Union Climate Change Policy and Politics, ed. H. Compston and I. Bailey (Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2021), 71–74.

⁷⁵ Chițiga, G. (2024). Challenges and Opportunities in the Financing of the Climate Transition at the EU Level. In Conference Proceedings “Competitiveness and Sustainable Development”, 7–8 November 2024, pp. 85–91.

Τράπεζα Επενδύσεων πραγματοποιείται μέσω παροχής δανείων με ίδιους όρους κινδύνου και σύμφωνα με τους εσωτερικούς κανόνες και πολιτικές της, ενώ η εκταμίευση της επιχορήγησης συνδέεται άρρηκτα με την έγκριση και υπογραφή του δανείου. Τα χρηματοδοτούμενα έργα οφείλουν να επιτυγχάνουν μετρήσιμο κοινωνικό, οικονομικό και περιβαλλοντικό αντίκτυπο στις περιοχές που έχουν χαρακτηριστεί ως περισσότερο πληττόμενες μέσω των Εδαφικών Σχεδίων Δίκαιης Μετάβασης⁷⁶.

2.2.5 Συγκριτική Αποτίμηση των Τριών Πυλώνων του Μηχανισμού Δίκαιης Μετάβασης.

Κατόπιν συγκριτικής εξέτασης του Μηχανισμού Δίκαιης Μετάβασης, διαπιστώνεται ότι, ο πρώτος πυλώνας, δηλαδή το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης, είναι το κατεξοχήν κοινωνικό εργαλείο του μηχανισμού, καθώς στοχεύει στην αντιμετώπιση επιπτώσεων που δεν μπορούν να απορροφηθούν από την αγορά ούτε να αποτιμηθούν με όρους οικονομικής απόδοσης. Η δυνατότητά του να χρηματοδοτεί παρεμβάσεις αναδιάρθρωσης τοπικών οικονομιών, επανακατάρτισης εργαζομένων και ενίσχυσης της εδαφικής συνοχής το καθιστά μείζονος σημασίας για τη διατήρηση της κοινωνικής σταθερότητας σε περιοχές υψηλής εξάρτησης από δραστηριότητες έντασης άνθρακα. Ταυτόχρονα, όμως, η αποτελεσματικότητά του περιορίζεται από δύο δομικούς παράγοντες: α) το σχετικά περιορισμένο μέγεθος των πόρων σε σχέση με το εύρος των αναγκών και β) την εξάρτησή του από σύνθετες διαδικασίες πολυεπίπεδης διακυβέρνησης. Οι περιοχές που πλήττονται περισσότερο είναι συχνά εκείνες με χαμηλότερη διοικητική και τεχνική ικανότητα, γεγονός που δυσχεραίνει την ωρίμανση συνεκτικών παρεμβάσεων και εντείνει τον κίνδυνο αποσπασματικών δράσεων βραχυπρόθεσμης ανακούφισης. Υπό αυτές τις συνθήκες, το καθοριστικό κριτήριο επιτυχίας δεν είναι η απορρόφηση των πόρων, αλλά η ικανότητα του Ταμείου να στηρίζει μακροπρόθεσμες διαδρομές μετάβασης.

---

⁷⁶ **European Investment Bank**, *Supporting the Just Transition Mechanism – Comprehensive Proposal of the EIB Group*, European Investment Bank, Luxembourg (2022).

Ο δεύτερος πυλώνας διαφοροποιείται ριζικά ως προς τη λογική παρέμβασης, καθώς επιδιώκει την κινητοποίηση κεφαλαίων μεγάλης κλίμακας μέσω μηχανισμών επιμερισμού του κινδύνου. Το βασικό του πλεονέκτημα είναι η δυνατότητα πολλαπλασιασμού των διαθέσιμων πόρων και η ενίσχυση επενδύσεων που μπορούν να λειτουργήσουν ως μοχλοί οικονομικού μετασχηματισμού. Ωστόσο, η λειτουργία του στηρίζεται σε αυστηρά επενδυτικά κριτήρια και προϋποθέτει υψηλό βαθμό ωριμότητας των έργων και χρηματοοικονομικής επάρκειας δικαιούχων. Το αποτέλεσμα είναι μια δομική ασυμμετρία, καθότι οι περιοχές και οι φορείς με ήδη ανεπτυγμένες διοικητικές και χρηματοπιστωτικές υποδομές ευνοούνται, ενώ οι πιο ευάλωτες περιοχές δυσκολεύονται να αξιοποιήσουν το εργαλείο αυτό. Από την οπτική της δίκαιης μετάβασης, αυτό ενέχει τον κίνδυνο η κοινωνική διάσταση να υποχωρήσει έναντι της επενδυτικής βιωσιμότητας, με αποτέλεσμα η κατανομή των ωφελειών να μην ευθυγραμμίζεται με την ένταση των κοινωνικών επιπτώσεων. Συνεπώς, η αξιολόγηση του δεύτερου πυλώνα δεν μπορεί να περιορίζεται στον αριθμό ή στον όγκο των επενδύσεων, αλλά οφείλει να εξετάζει αν και σε ποιο βαθμό τα παραγόμενα οφέλη επιστρέφουν ουσιαστικά στις περιοχές που υφίστανται το μεγαλύτερο κόστος μετάβασης.

Εν συνεχεία, ο τρίτος πυλώνας καταλαμβάνει μία ενδιάμεση θέση μεταξύ κοινωνικής αντιστάθμισης και επενδυτικής λογικής. Στόχος του είναι η χρηματοδότηση δημόσιων έργων σημαντικών για τη μετάβαση, τα οποία δεν παράγουν επαρκείς ίδιες ροές εσόδων, όπως βασικές υποδομές και υπηρεσίες συνοχής. Η μικτή του αρχιτεκτονική επιτρέπει την υλοποίηση έργων με υψηλή κοινωνική απόδοση. Ωστόσο, η χρήση δανειακών μέσων εισάγει περιορισμούς που σχετίζονται τόσο με τη δημοσιονομική δυνατότητα των δημόσιων φορέων όσο και με την ικανότητά τους να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις ωρίμανσης και αξιολόγησης έργων. Επιπλέον, η θεσμική κουλτούρα προσεκτικής διαχείρισης κινδύνου περιορίζει την ανοχή σε έργα με υψηλή κοινωνική αναγκαιότητα αλλά αυξημένη αβεβαιότητα. Ως εκ τούτου, ο τρίτος πυλώνας είναι αποτελεσματικός κυρίως όταν καλύπτει σαφώς οριοθετημένα κενά, τα οποία δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν ούτε με καθαρές επιχορηγήσεις, ούτε με αμιγώς επενδυτικά εργαλεία.

Άρα γίνεται αντιληπτό ότι η αποτελεσματικότητα του Μηχανισμού δεν εξαρτάται από την ανεξάρτητη λειτουργία των πυλώνων, αλλά από τη μεταξύ τους συμπληρωματικότητα. Ο πρώτος πυλώνας οφείλει να ενισχύει κοινωνικές και θεσμικές ικανότητες, ο δεύτερος να κλιμακώνει παραγωγικές επενδύσεις, όπου αυτές είναι βιώσιμες, και ο τρίτος να διασφαλίζει τις αναγκαίες δημόσιες υποδομές που καθιστούν τη μετάβαση εφικτή. Αν αυτή η διάκριση ρόλων δεν εφαρμοστεί με συνέπεια, ελλοχεύει ο κίνδυνος αντιστροφής προτεραιοτήτων, με τη μετάβαση να προχωρά κυρίως όπου υπάρχει επενδυτικό ενδιαφέρον, ενώ οι κοινωνικές εντάσεις συσσωρεύονται στις περιοχές εξάρτησης. Παράλληλα, δημιουργείται μια διπλή ανισότητα πρόσβασης, όπου οι πιο αδύναμες περιοχές περιορίζονται σε εργαλεία μικρής κλίμακας, ενώ τα εργαλεία μόχλευσης απορροφώνται από ισχυρότερους φορείς.

2.3 Συμπληρωματικές Πολιτικές.

2.3.1 Πράσινες Δεξιότητες/Απασχόληση.

Η επιτυχία του Μηχανισμού Δίκαιης Μετάβασης δεν περιορίζεται μόνο στη χρηματοδότηση έργων και υποδομών, αλλά εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ικανότητα των εργαζομένων να προσαρμοστούν στις νέες απαιτήσεις της πράσινης οικονομίας. Για τον λόγο αυτό, οι πολιτικές για πράσινες δεξιότητες και απασχόληση αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα του JTM και του JTF, καθώς στοχεύουν στην αναβάθμιση των γνώσεων και των ικανοτήτων των εργαζομένων που πλήττονται από την απανθρακοποίηση.

Βάσει όσων εξετάστηκαν προηγουμένως, είναι εύλογο το γεγονός ότι, η ευρωπαϊκή κλιματική πολιτική έχει αναδιαμορφώσει τον τρόπο με τον οποίο νοείται και εφαρμόζεται η πράσινη απασχόληση. Κεντρικό στοιχείο αυτής της προσέγγισης είναι η αναγνώριση ότι η πράσινη ανάπτυξη δεν μπορεί να αποσυνδεθεί από τη λειτουργία των αγορών εργασίας. Η δυσκολία στον ακριβή ορισμό των «πράσινων θέσεων εργασίας» οδήγησε στη δημιουργία μεθοδολογικών εργαλείων όπως το μοντέλο ENV-Linkages του ΟΟΣΑ και η κατηγοριοποίηση της Eurostat για τον Τομέα Περιβαλλοντικών Αγαθών και Υπηρεσιών. Η πράσινη απασχόληση περιλαμβάνει τόσο άμεσες όσο και έμμεσες επιπτώσεις, από την απανθρακοποίηση της παραγωγής έως

την προσαρμογή υφιστάμενων επαγγελμάτων που απαιτούν νέες δεξιότητες. Η ευρωπαϊκή πολιτική δίνει έμφαση στην κινητικότητα των εργαζομένων, στην αναβάθμιση των δεξιοτήτων τους και στην οικο-καινοτομία, ενώ ταυτόχρονα προωθεί την αναμόρφωση των φορολογικών και κοινωνικών συστημάτων ώστε να μετριαστούν οι πιέσεις στο κόστος εργασίας⁷⁷.

Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία και ο Μηχανισμός Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας αποτέλεσαν καθοριστικές παρεμβάσεις για τη σύνδεση οικονομικής ανάκαμψης με περιβαλλοντική και κοινωνική βιωσιμότητα. Μέσα από το χρηματοδοτικό πακέτο των 1,8 τρισεκατομμυρίων ευρώ, προωθήθηκαν επενδύσεις σε καθαρή ενέργεια, βιώσιμο αστικό σχεδιασμό και κυκλική οικονομία, ενώ τα Εθνικά Σχέδια Ανάκαμψης, όπως της Ισπανίας, ανέδειξαν τη δυνατότητα δημιουργίας μαζικών νέων θέσεων εργασίας. Ταυτόχρονα, προώθησαν την ανάγκη ανάπτυξης οριζόντιων δεξιοτήτων και διασύνδεσης της απασχόλησης με ένα μοντέλο οικονομίας και ευημερίας που να συνδυάζει ανάπτυξη και κοινωνική ανθεκτικότητα⁷⁸.

Παρά τη φιλοδοξία αυτών των πρωτοβουλιών, οι μεθοδολογικές προκλήσεις στην καταγραφή και πρόβλεψη της πράσινης απασχόλησης παραμένουν. Ο Τομέας Περιβαλλοντικών Αγαθών και Υπηρεσιών λειτουργεί ως στατιστικό σημείο αναφοράς, ωστόσο οι εθνικές διαφορές δυσχεραίνουν τη συγκρισιμότητα. Εμπειρικά στοιχεία από την Πολωνία, το Βέλγιο και την Τσεχία φανερώνουν σημαντικές αποκλίσεις στη συμμετοχή των νέων, που κυμαίνεται από περίπου 15% έως λιγότερο από 2%. Συνεπώς, γίνεται αντιληπτό ότι η ικανότητα απορρόφησης της πράσινης απασχόλησης εξαρτάται από τις θεσμικές δομές, τη διάρθρωση των τομέων και τα εκπαιδευτικά

---

⁷⁷ Janusz Rosiek, “The Impact of the EU Climate Policy on Green Jobs Creation,” *Economics and Management* 18, no. 4 (2013): 697–699.

⁷⁸ M. García Vaquero, A. Sánchez-Bayón, and J. Lominchar, “European Green Deal and Recovery Plan: Green Jobs, Skills and Wellbeing Economics in Spain,” *Energies* 14, no. 14 (2021): 2, 7–8, 13–15, 18.

συστήματα, ενώ ταυτόχρονα καθιστούν την πράσινη εργασία στρατηγικό εργαλείο καταπολέμησης της ανεργίας των νέων και προώθησης γενεακής ισότητας⁷⁹.

Η σύνδεση περιβαλλοντικής πολιτικής και αγοράς εργασίας διαπιστώνεται και μέσα από στρατηγικές όπως το «Ευρώπη 2020» και το 7ο Πρόγραμμα Δράσης για το Περιβάλλον. Στόχοι όπως η ενεργειακή απόδοση, η διεύρυνση των Ανανεώσιμων Πηγών και η τόνωση της οικο-καινοτομίας οδήγησαν σε νέες μορφές απασχόλησης, ενώ η υιοθέτηση καθαρότερων τεχνολογιών μείωσε το κόστος παραγωγής και αύξησε την ανταγωνιστικότητα. Επιπροσθέτως, τα πανεπιστήμια και οι φορείς εκπαίδευσης διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην καλλιέργεια πράσινων δεξιοτήτων και στη γεφύρωση γνώσης, αγοράς εργασίας και βιώσιμης ανάπτυξης⁸⁰.

Σημαντικό στοιχείο αυτών των πολιτικών αποτελεί η ενσωμάτωση προγραμμάτων δια βίου μάθησης, τα οποία συνδέουν τις δεξιότητες με τις συνεχώς μεταβαλλόμενες ανάγκες της αγοράς. Η πολιτική στόχευση επικεντρώνεται όχι μόνο στη μεταφορά τεχνικής γνώσης, αλλά και στην ανάπτυξη δεξιοτήτων ανθεκτικότητας, συνεργασίας και καινοτόμου σκέψης, που καθιστούν τους εργαζομένους ικανούς να προσαρμόζονται σε τεχνολογικές μεταβολές. Παράλληλα, η προώθηση της κοινωνικής ισότητας διενεργείται μέσω υποτροφιών, μεντόρων και δράσεων ενδυνάμωσης κοινοτήτων⁸¹.

Η εφαρμογή τέτοιων ρυθμιστικών παρεμβάσεων σε περιβαλλοντικό επίπεδο μεταβάλλει ριζικά τη φύση της ζήτησης δεξιοτήτων, γεγονός που οδηγεί σε αναδιάρθρωση της απασχόλησης προς επαγγέλματα υψηλών γνωστικών απαιτήσεων. Τα δεδομένα δείχνουν ότι η πράσινη μετάβαση συνδέεται στενά με εξειδικευμένες τεχνικές και επιστημονικές γνώσεις που αφορούν τον σχεδιασμό, την υλοποίηση και

---

⁷⁹ Sulich and M. Rutkowska, “Green Jobs, Definitional Issues, and the Employment of Young People: An Analysis of Three European Union Countries,” *Journal of Environmental Management* 262 (2020): 1–5.

⁸⁰ D. M. Pociovălișteanu, I. Novo-Corti, M. I. Aceleanu, A. C. Șerban, and E. Grecu, “Employment Policies for a Green Economy at the European Union Level,” *Sustainability* 7, no. 7 (2015): 9232–9233.

⁸¹ U. Tahir and H. Babar, “The Role of Policy in Developing a Skilled Workforce for a Green Economy,” *Green Environmental Technology* 1, no. 2 (2024): 79, 81–82.

την παρακολούθηση νέων τεχνολογιών. Η ίδια η λειτουργία του ρυθμιστικού πλαισίου δρα ως καταλύτης, προκαλώντας οργανωτικές και τεχνολογικές προσαρμογές που ευνοούν την αύξηση της ζήτησης για εργαζόμενους με αναβαθμισμένα προσόντα. Σε αυτό το πλαίσιο, η πολιτική οφείλει να προβλέπει εγκαίρως την εμφάνιση νέων μορφών δεξιοτήτων και να παρέχει υποστηρικτικούς μηχανισμούς, ώστε να αποφευχθεί η άνιση κατανομή ευκαιριών στην αγορά εργασίας⁸².

Σε διεθνές επίπεδο, η επιτυχία της πράσινης μετάβασης συνδέεται με τον βαθμό συνεργασίας και ανταλλαγής εμπειριών ανάμεσα σε χώρες και οργανισμούς⁸³. Οι πολιτικές που ενσωματώνουν διεθνή δικτύωση και κοινές δράσεις εκπαίδευσης αυξάνουν σημαντικά την ικανότητα των εθνικών συστημάτων να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της βιωσιμότητας. Η διάχυση βέλτιστων πρακτικών και η ανάπτυξη κοινών πλαισίων κατάρτισης δημιουργούν συνθήκες μεγαλύτερης ανθεκτικότητας και επιτρέπουν την προσαρμογή των πολιτικών στις διαφορετικές ανάγκες κάθε χώρας⁸⁴. Οι στρατηγικές που συνδυάζουν επενδύσεις στην έρευνα, προώθηση της δια βίου μάθησης και ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής αποδεικνύουν ότι οι πράσινες δεξιότητες αποτελούν όχι μόνο μηχανισμό προστασίας του περιβάλλοντος αλλά και εργαλείο οικονομικής άνθησης σε παγκόσμια κλίμακα⁸⁵.

2.3.2 Κοινωνία των Πολιτών/Κοινωνικοί Εταίροι.

Η συμμετοχή της Κοινωνίας των Πολιτών και των κοινωνικών εταίρων αποτελεί έναν εξίσου καθοριστικό παράγοντα για τη νομιμοποίηση και την αποτελεσματικότητα του Μηχανισμού Δίκαιης Μετάβασης.

Στην Ιταλία, η κοινωνία των πολιτών έχει αναπτύξει κοινοτικές ενεργειακές πρωτοβουλίες, όπως συνεταιρισμούς που κατέχουν υποδομές, φιλανθρωπικές δράσεις

---

⁸² Francesco Vona, Giovanni Marin, Davide Consoli, and David Popp, Green Skills, NBER Working Paper No. 21116 (Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research, 2015), 1, 4, 23–24.

⁸³ G. V. Auktor, Green Industrial Skills for a Sustainable Future (Vienna: United Nations Industrial Development Organization, 2020), 41.

⁸⁴ Ibid., 34.

⁸⁵ Ibid., 38.

και σχήματα συνεπένδυσης με δήμους. Οι δράσεις αυτές χαρακτηρίζονται από την ικανότητα αξιοποίησης μη εμπορικών πόρων, όπως η εμπιστοσύνη, η αλληλεγγύη και η τοπική γνώση, δημιουργώντας λύσεις που είναι κοινωνικά πιο ενσωματωμένες και περιβαλλοντικά πιο κατάλληλες από τα κεντρικά κρατικά ή εταιρικά έργα. Παρά τις δομικές αδυναμίες της Νότιας Ευρώπης, όπως ο κατακερματισμός των συνεταιριστικών παραδόσεων και η οικονομική διχοτόμηση, οι πρωτοβουλίες αυτές δείχνουν σημάδια εκδημοκρατισμού της ενέργειας, ενίσχυσης της τοπικής ανθεκτικότητας και αμφισβήτησης της κυριαρχίας των κεντρικών συστημάτων που βασίζονται στα ορυκτά καύσιμα. Με την ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής, την αύξηση της ενεργειακής επίγνωσης και την προώθηση βιώσιμων καταναλωτικών προτύπων, οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών συμβάλλουν ενεργά στην αναδιάρθρωση των κοινωνικοτεχνικών θεμελίων των εθνικών ενεργειακών μεταβάσεων⁸⁶.

Από την άλλη, ο ρόλος των κοινωνικών εταίρων στη «πράσινη μετάβαση» χαρακτηρίζεται από μια διαρκή ένταση ανάμεσα στην ενσωμάτωσή τους σε βιομηχανίες υψηλών εκπομπών και στη δυνατότητά τους να διαπραγματεύονται πορείες προς την απανθρακοποίηση. Οι θεσμοί συλλογικής διαπραγμάτευσης στην Ευρωπαϊκή Ένωση μεσολαβούν στις αναδιανεμητικές συνέπειες της κλιματικής πολιτικής, ιδίως σε τομείς όπως ο άνθρακας, η χαλυβουργία και οι μεταφορές. Τα δεδομένα δείχνουν ότι οι κλάδοι αυτοί προσφέρουν σχετικά υψηλούς μισθούς και χαμηλότερη ανισότητα λόγω ισχυρής παρουσίας συνδικάτων, γεγονός που καθιστά το κόστος της μετάβασης κοινωνικά ευαίσθητο. Έτσι, οι κοινωνικοί εταίροι καλούνται να ισορροπήσουν ανάμεσα στην προστασία των υπαρχόντων όρων εργασίας και στη μετατόπιση δεξιοτήτων, μισθών και επενδύσεων προς πράσινους κλάδους, όπως οι Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας και η ενεργειακή αναβάθμιση των κτιρίων. Αυτό συνεπάγεται μέτρα δίκαιης μετάβασης που αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο απώλειας εισοδήματος και ανεργίας, ενώ υποβοηθούν τη μετάβαση σε νέες θέσεις. Βέβαια, οι κοινωνικοί εταίροι, αν και απαραίτητοι για την αποφυγή κοινωνικών αναταράξεων, ενδέχεται ταυτόχρονα να καθυστερήσουν την απεξάρτηση από τα ορυκτά καύσιμα,

---

⁸⁶ N. Magnani and G. Osti, “Does Civil Society Matter? Challenges and Strategies of Grassroots Initiatives in Italy’s Energy Transition,” *Energy Research & Social Science* 13 (2016): 1–3, 8.

ώστε να προστατεύσουν τα υφιστάμενα επαγγέλματα, περιπλέκοντας έτσι τον ρυθμό της συστημικής αλλαγής⁸⁷.

Στην Ολλανδία, δράσεις όπως τα «Μικρά Δάση» και οι εκστρατείες καθαρισμού ακτών δείχνουν πώς οι φορείς της κοινωνίας των πολιτών διαμορφώνουν θεωρίες αλλαγής που συνδυάζουν οικολογικούς στόχους με πολιτική επιρροή. Μέσα από τη συγκέντρωση πόρων, την παραγωγή γνώσης σχετικής με την πολιτική, την κινητοποίηση της κοινής γνώμης και τη χρήση των μέσων ενημέρωσης, οι οργανώσεις αυτές παρεμβαίνουν στη διακυβέρνηση ως συνδημιουργοί στη διαδικασία. Οι πρακτικές τους βασίζονται δηλαδή στη μωσαϊκή διακυβέρνηση, με τη συνένωση πολιτών, επαγγελματιών και φορέων χάραξης. Αν και τα άμεσα αποτελέσματα παραμένουν τοπικά, συμβάλλουν σταδιακά στη συστημική αυτή αλλαγή, εισάγοντας καινοτόμες πρακτικές, παρουσιάζοντας εναλλακτικά παραδείγματα που μπορούν να αναπαραχθούν σε μεγαλύτερη κλίμακα⁸⁸.

Οι λόγοι και τα αφηγήματα που προωθούν οι οργανώσεις της Κοινωνίας των Πολιτών αποκαλύπτουν τόσο ομοιότητες όσο και διαφορές στα οράματα για βιώσιμη μεταβάση. Συγκριτική ανάλυση προτάσεων, όπως το «Great Transition», το «Commons Transition» και τα «Transition Towns», δείχνει ότι συχνά πλαισιώνουν την οικονομία ως ενσωματωμένη σε κοινωνικοοικολογικά συστήματα, με τους πολίτες να αναλαμβάνουν κεντρικό ρόλο. Παρά τη σύγκλιση στην ανάγκη αναπροσανατολισμού των οικονομικών προτεραιοτήτων προς την οικολογική ενσωμάτωση, υπάρχουν διαφορές ως προς τον ρόλο του κράτους, το βάθος των απαιτούμενων μεταρρυθμίσεων και τη στάση απέναντι στον καπιταλισμό. Ορισμένες προτάσεις υποστηρίζουν σταδιακές μεταρρυθμίσεις μέσω συμμετοχικής διακυβέρνησης, ενώ άλλες οραματίζονται ριζικές αλλαγές με αμφισβήτηση της κυριαρχίας των αγορών. Αυτή η

---

⁸⁷ A. Hassel and K. Weil, “Social Partners in the Green Transition of the EU,” *Vierteljahrshefte zur Wirtschaftsforschung* 92, no. 4 (2023): 15–17, 28–29.

⁸⁸ A. E. Buijs, S. de Koning, T. J. M. Mattijssen, I. W. Smeding, M.-J. Smits, and N. A. Steins, “Civil Society for Sustainable Change: Strategies of NGOs and Active Citizens to Contribute to Sustainability Transitions,” *Journal of Environmental Planning and Management* 67, no. 12 (2023): 2863–2864, 2880.

ποικιλομορφία, αν και μπορεί να δυσκολεύει την ενιαία δράση, εμπλουτίζει το φανταστικό των κοινωνικών μεταβάσεων⁸⁹.

Οι ενεργειακές μεταβάσεις απαιτούν διακυβέρνηση ικανή να συντονίσει πειραματισμούς σε πολλαπλά επίπεδα της κοινωνίας. Η Κοινωνία των Πολιτών έχει διττό ρόλο: α) δημιουργεί τοπικές νησίδες καινοτομίας και παράλληλα πιέζει κατεστημένα καθεστώτα και φορείς πολιτικής για συστημικό αναπροσανατολισμό. Ιστορικές αναλύσεις δείχνουν ότι οι παρεμβάσεις της Κοινωνίας των Πολιτών, είτε με την αντίσταση στην πυρηνική ενέργεια, είτε με την προώθηση αποκεντρωμένων Ανανεώσιμων Πηγών, είναι κρίσιμες για την αμφισβήτηση των κυρίαρχων συστημάτων. Από την οπτική της «διαχείρισης μεταβάσεων», η Κοινωνία των Πολιτών συνδιαλέγεται με την αγορά και το κράτος μέσα από συνασπισμούς, πειραματισμούς και αντιπαραθέσεις⁹⁰.

Οι αστικοί πράσινοι χώροι είναι ζωντανά εργαστήρια κοινωνικής καινοτομίας, μέσα από τα οποία η κοινωνία των πολιτών συμβάλλει στο εν λόγω έργο. Σε ευρωπαϊκές πόλεις, ομάδες πολιτών αναπτύσσουν δράσεις αστικής καλλιέργειας, κοινοτικής παραγωγής τροφής και διαχείρισης πράσινων κοινών, συχνά ως απάντηση σε περικοπές δημοτικών προϋπολογισμών. Οι πρακτικές αυτές ενισχύουν τη βιοποικιλότητα, βελτιώνουν την ανθεκτικότητα απέναντι σε ακραία καιρικά φαινόμενα και αναβαθμίζουν την ποιότητα ζωής, ενώ παράλληλα καλλιεργούν τη γειτονική αλληλεγγύη, τη διαπολιτισμική μάθηση και τη συμμετοχική διακυβέρνηση. Η διαχείριση των πράσινων χώρων γίνεται έτσι μικρογραφία των ευρύτερων μεταβάσεων, καθώς η αυτοοργάνωση, η συνεργασία με τις τοπικές αρχές και η υπεράσπιση του δημόσιου χώρου από την ιδιωτικοποίηση συγκλίνουν.⁹¹

---

⁸⁹ Feola, G., & Jaworska, S. (2019). One transition, many transitions? A corpus-based study of societal sustainability transition discourses in four civil society's proposals. *Sustainability Science*, 14, 1643–1656.

⁹⁰ G. Verbong and D. Loorbach, eds., *Governing the Energy Transition: Reality, Illusion or Necessity* (New York: Routledge, 2012), 12–13, 181–184.

⁹¹ J. Schicklinski, *Civil Society Actors as Drivers of Socio-Ecological Transition? Green Spaces in European Cities as Laboratories of Social Innovation*, WWForEurope Working Paper No. 102 (2015), 9–13, 36–47, 59–70, 220–222.

Κεφάλαιο 3: Το Κοινωνικό Ταμείο για το Κλίμα (SCF) ως Εργαλείο Κοινωνικής Στήριξης στην Μετάβαση

3.1 Το Κοινωνικό Ταμείο για το Κλίμα (SCF).

Το Κοινωνικό Ταμείο για το Κλίμα (Social Climate Fund – SCF) αποτελεί κεντρικό μηχανισμό της κλιματικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που έχει ως στόχο την αντιμετώπιση των άνισων επιπτώσεων που προκαλεί η επέκταση της τιμολόγησης του άνθρακα στους τομείς των κτιρίων και των οδικών μεταφορών. Μέσω της αναδιανομής ενός μέρους των εσόδων από το νέο Σύστημα Εμπορίας Δικαιωμάτων Εκπομπών (ETS2), το Ταμείο αποσκοπεί στο να εξισορροπήσει τις οικονομικές πιέσεις που υφίστανται τα ευάλωτα νοικοκυριά, οι πολύ μικρές επιχειρήσεις και οι χρήστες μεταφορών που δαπανούν δυσανάλογα υψηλό ποσοστό του εισοδήματός τους για ενέργεια και καύσιμα. Με προγραμματισμένο προϋπολογισμό ύψους έως 72,2 δισεκατομμυρίων ευρώ για την περίοδο 2025–2032, που θα συμπληρώνεται από εθνική συγχρηματοδότηση, το SCF λειτουργεί ταυτόχρονα ως εργαλείο αναδιανομής αλλά και ως μοχλός δομικού μετασχηματισμού⁹².

Η λειτουργία του σχετίζεται με την εκπόνηση Εθνικών Σχεδίων Κοινωνικού Κλίματος, μέσω των οποίων τα κράτη-μέλη οφείλουν να εντοπίσουν τις ευάλωτες ομάδες, να αξιολογήσουν τις κοινωνικές επιπτώσεις που υφίστανται και να σχεδιάσουν στοχευμένα μέτρα. Ωστόσο, η επιλογή μιας σταθερής ετήσιας χρηματοδότησης, ανεξάρτητα από τις διακυμάνσεις της τιμής του άνθρακα, ενδέχεται να περιορίσει τους διαθέσιμους πόρους, ενώ η κεντροποιημένη μορφή διακυβέρνησης μεταξύ Επιτροπής και Κρατών-Μελών εγκυμονεί κινδύνους επανάληψης των ελλείψεων διαφάνειας που

---

⁹² C. Defard and K. Thalberg, *An Inclusive Social Climate Fund for the Just Transition* (Paris: Jacques Delors Institute, 2022), 2–3.

παρατηρήθηκαν σε άλλα ευρωπαϊκά χρηματοδοτικά εργαλεία⁹³. Το Ταμείο αυτό καλύπτει την περίοδο 2026–2032 με προϋπολογισμό 65 δισεκατομμυρίων ευρώ, στοχεύοντας στην απορρόφηση των ενεργειακών κραδασμών και στην επιδότηση νοικοκυριών⁹⁴.

Η αποτελεσματικότητα του Ταμείου εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη διαχείριση των εσόδων και την ενσωμάτωση της κοινωνικής δικαιοσύνης στον σχεδιασμό των πολιτικών. Τα στοιχεία δείχνουν ότι τα χαμηλά εισοδήματα, κυρίως σε κράτη της Ανατολικής και Νότιας Ευρώπης, δαπανούν ήδη σημαντικό μέρος των πόρων τους για θέρμανση και μεταφορές, γεγονός που τα καθιστά ιδιαίτερα εκτεθειμένα στις αυξήσεις τιμών λόγω του ETS2. Για παράδειγμα, τα νοικοκυριά που εξαρτώνται από λέβητες άνθρακα στην Πολωνία επιβαρύνονται δυσανάλογα σε σχέση με χρήστες φυσικού αερίου σε πλουσιότερα Κράτη-Μέλη, ενώ ο αγροτικός πληθυσμός σε πολλές χώρες είναι ευάλωτος λόγω της μεγάλης εξάρτησής του από την ιδιωτική μετακίνηση και της περιορισμένης πρόσβασης σε δημόσιες συγκοινωνίες⁹⁵.

Το SCF επιδιώκει συνεπώς διπλό στόχο: α) βραχυπρόθεσμη ανακούφιση μέσω κοινωνικών ενισχύσεων και β) μακροπρόθεσμη μετάβαση με βαθιές ανακαινίσεις ενεργειακά αναποτελεσματικών κτιρίων, στήριξη της αγοράς αντλιών θερμότητας και προώθηση της χαμηλών εκπομπών κινητικότητας. Οι κανονισμοί περιορίζουν τη διάθεση πόρων για άμεση εισοδηματική ενίσχυση στο 37,5%, προκειμένου να δοθεί προτεραιότητα σε επενδύσεις με διαρκή οφέλη, ενώ έως και 2,5% μπορεί να αξιοποιηθεί για ενίσχυση διοικητικής ικανότητας και διαδικασίες διαβούλευσης. Η μεγάλη ποικιλία στις εισοδηματικές ανισότητες, την ποιότητα του κτιριακού αποθέματος και τις συνθήκες μετακίνησης καθιστά αναγκαία την προσαρμογή των

---

⁹³ Ibid., 2–3.

⁹⁴ M. Mezei, “Transitional Justice through the Social Fund for Climate,” *Juris Gradibus* 4 (2024): 56–83

⁹⁵ E. Jüngling, G. Sgaravatti, S. Tagliapietra, and G. Zachmann, *Making the Best of the New EU Social Climate Fund*, Bruegel Policy Brief No. 14/2025 (2025), 1–6.

εθνικών στρατηγικών με βάση τις ιδιαίτερες ανάγκες, αντί για ενιαίες λύσεις σε ενωτικό επίπεδο⁹⁶.

Πέρα όμως από την οικονομική διάσταση, η επιτυχία και η νομιμοποίηση του Ταμείου εξαρτώνται και από τη δημοκρατικότητα της διακυβέρνησής του, καθώς και από το αν οι πολίτες διαπιστώνουν απτά αποτελέσματα. Η εμπειρία των αντιδράσεων σε μέτρα φορολόγησης άνθρακα στην Ευρώπη ανέδειξε τη σημασία της κοινωνικής αποδοχής και της διαφανούς αξιοποίησης των εσόδων. Ιδιαίτερη βαρύτητα έχει η συμμετοχή των τοπικών και περιφερειακών αρχών, της Κοινωνίας των Πολιτών και των άμεσα θιγόμενων πολιτών στον σχεδιασμό και την παρακολούθηση των Εθνικών Σχεδίων Κοινωνικού Κλίματος. Μέσα από αυτή τη σύνδεση της απανθρακοποίησης με την κοινωνική δικαιοσύνη και τη συμμετοχική διακυβέρνηση, το SCF μπορεί να λειτουργήσει ως βασικός πυλώνας μιας δίκαιης μετάβασης για όλους⁹⁷.

3.2 Τρέχουσες εξελίξεις και δράσεις του Κοινωνικού Ταμείου για το Κλίμα (Social Climate Fund – SCF).

Η πρόσφατη εφαρμογή του SCF βρίσκεται σε μεταβατικό στάδιο, καθώς τα Κράτη-Μέλη όφειλαν να καταθέσουν τα Εθνικά Σχέδια Κοινωνικού Κλίματος (NSCPs) έως τον Ιούνιο του 2025, στα οποία προσδιορίζονται οι ευάλωτες ομάδες, τα προτεινόμενα μέτρα και οι μηχανισμοί παρακολούθησης. Παρόλα αυτά, αρκετές χώρες δεν τήρησαν την προθεσμία αυτή, με αποτέλεσμα να παραμένει σε εκκρεμότητα η διάθεση περίπου 86,7 δισεκατομμυρίων ευρώ για την περίοδο 2026–2032⁹⁸. Η καθυστέρηση αυτή δημιουργεί ανησυχίες ότι σημαντικοί πόροι κινδυνεύουν να παραμείνουν

---

⁹⁶ Ibid., 7–9.

⁹⁷ A. Wilson and M. Pari, *Social Climate Fund: Fit for 55 Package*, EPRS Briefing (2021), 2–4.

⁹⁸ Carbon Market Watch, *€86 Billion in Limbo: EU Countries Miss Key Deadline to Protect the Most Vulnerable*, July 1, 2025, <https://carbonmarketwatch.org/2025/07/01/e86-billion-in-limbo-eu-countries-miss-key-deadline-to-protect-their-most-vulnerable>

αναξιοποίητοι, με αποτέλεσμα να καθυστερούν τη στήριξη των νοικοκυριών που πλήττονται περισσότερο από την ενεργειακή φτώχεια.

Η συμμετοχικότητα και η διαφάνεια αποτελούν επίσης βασικά σημεία κριτικής. Δίκτυα τοπικών και περιφερειακών αρχών, όπως το Eurocities, αναφέρουν ότι η κατάρτιση πολλών σχεδίων γίνεται συγκεντρωτικά από τα κράτη χωρίς ουσιαστική διαβούλευση με τις κοινότητες και την κοινωνία των πολιτών. Αυτό ενέχει τον κίνδυνο το Ταμείο να χάσει τη νομιμοποίησή του, καθώς η κοινωνική δικαιοσύνη της πράσινης μετάβασης προϋποθέτει ενεργό συμμετοχή όσων επηρεάζονται περισσότερο⁹⁹.

Επιπροσθέτως, οργανώσεις πολιτών προειδοποιούν για τον κίνδυνο κακής χρήσης των κονδυλίων, εάν τα κράτη επιλέξουν να δώσουν έμφαση σε βραχυπρόθεσμες εισοδηματικές ενισχύσεις, αντί για διαρθρωτικές επενδύσεις. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει θέσει όριο: το 37,5% κατ' ανώτατο όριο των πόρων μπορεί να διατεθεί για άμεση εισοδηματική στήριξη, ενώ το υπόλοιπο οφείλει να πάει σε επενδύσεις με μόνιμα αποτελέσματα, όπως ανακαινίσεις κτιρίων, καθαρές μορφές θέρμανσης και βιώσιμη κινητικότητα¹⁰⁰. Το πλαίσιο αυτό θεωρείται σημαντικό για να αποφευχθεί η “παγίδα” της προσωρινής ανακούφισης χωρίς ουσιαστικό κοινωνικό και περιβαλλοντικό όφελος.

Επιπλέον, έχουν αναδειχθεί εντάσεις γύρω από την κατανομή των πόρων. Χώρες της Ανατολικής και Νότιας Ευρώπης, όπου τα ποσοστά ενεργειακής φτώχειας είναι υψηλότερα, υποστηρίζουν ότι η επέκταση του ETS2 θα έχει δυσανάλογες κοινωνικές επιπτώσεις στους πολίτες τους και διεκδικούν αυξημένη χρηματοδότηση¹⁰¹. Το SCF, επομένως, δεν αποτελεί μόνο μηχανισμό στήριξης, αλλά και πεδίο διαπραγμάτευσης για τη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων στην Ένωση.

---

⁹⁹ Eurocities, *EU Social Climate Fund at Risk of Mismanagement* (2025), <https://eurocities.eu/latest/eu-social-climate-fund-at-risk-of-mismanagement/>

¹⁰⁰ European Commission, *Social Climate Fund* (Brussels: European Commission, 2023), https://climate.ec.europa.eu/eu-action/carbon-markets/eu-emissions-trading-system-eu-ets/social-climate-fund_en

¹⁰¹ Carbon Market Watch, *FAQ: Social Climate Fund* (2024), <https://carbonmarketwatch.org/2024/07/01/faq-social-climate-fund/>

Τέλος, να αναφερθεί ότι, η ετοιμότητα εφαρμογής διαφοροποιείται σημαντικά μεταξύ των Κρατών-Μελών. Στη Γερμανία, για παράδειγμα, υπήρξε ο κίνδυνος απώλειας δισεκατομμυρίων ευρώ λόγω καθυστερήσεων στην κατάρτιση σχεδίου, γεγονός που ανέδειξε την ανάγκη για αποτελεσματική διοικητική ικανότητα και σαφή ορόσημα υλοποίησης¹⁰². Συνεπώς, η επιτυχία του Ταμείου δεν εξαρτάται μόνο από το ύψος των διαθέσιμων πόρων, αλλά και από την ικανότητα των κρατών να οργανώσουν κοινωνικά δίκαιες και διοικητικά αξιόπιστες στρατηγικές.

---

¹⁰² Clean Energy Wire, *Germany Set to Miss Deadline for Billions in Subsidies from EU Social Climate Fund* (2025), <https://www.cleanenergywire.org/news/germany-set-miss-deadline-billions-subsidies-eu-social-climate-fund>

Κεφάλαιο 4: Η Πράσινη Μετάβαση στην Ελλάδα

4.1 Ο Μηχανισμός Δίκαιης Μετάβασης στην Ελληνική Περίπτωση: Θεσμικό Πλαίσιο και Εφαρμογή.

Ο Μηχανισμός Δίκαιης Μετάβασης στην περίπτωση της Ελλάδας συγκροτείται ως πολυεπίπεδο θεσμικό πλαίσιο πολιτικής, διακυβέρνησης και παρακολούθησης, με σκοπό να μετριάσει τις κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις της απανθρακοποίησης σε περιοχές υψηλής εξάρτησης από δραστηριότητες υψηλής έντασης άνθρακα. Στην ελληνική περίπτωση, η λειτουργία του δεν εξαντλείται στη χρηματοδοτική διάσταση, αλλά προϋποθέτει μηχανισμούς συντονισμού, στοχευμένης παρέμβασης και αξιολόγησης, ώστε η μετάβαση να μη μεταφραστεί σε επιδείνωση ανισοτήτων, απώλεια απασχόλησης και αποδιάρθρωση τοπικών οικονομιών. Η εθνική στρατηγική μετάβασης (Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα) λειτουργεί ως γενικό πλαίσιο πολιτικής, εντός του οποίου η δίκαιη μετάβαση οφείλει να ενσωματώνει ρητά στόχους κοινωνικής συνοχής και προστασίας των ευάλωτων ομάδων.

Κεντρικό στοιχείο του μηχανισμού αποτελεί η συστηματική παρακολούθηση της μετάβασης μέσω δομών όπως το Παρατηρητήριο Δίκαιης Ενεργειακής Μετάβασης που αναπτύχθηκε στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού έργου SITRANS, με έμφαση στη συλλογή και ανάλυση περιβαλλοντικών, κοινωνικών, οικονομικών και δεικτών ενεργειακής φτώχειας. Η χρήση γεωχωρικών δεδομένων, δεικτών απασχόλησης, εισοδήματος και ενεργειακής απόδοσης επιτρέπει την αποτίμηση των επιπτώσεων των πολιτικών σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο, ενώ οι διαδικασίες συμμετοχής πολιτών και φορέων ενισχύουν τη διαφάνεια και τη νομιμοποίηση των παρεμβάσεων. Με τον τρόπο αυτό, ο ελληνικός μηχανισμός δίκαιης μετάβασης δεν περιορίζεται σε τεχνολογική αλλαγή, αλλά ενσωματώνει συνειδητά την κοινωνική διάσταση της

ενεργειακής μετάβασης, επιδιώκοντας την ισόρροπη κατανομή ωφελειών και βαρών στο πλαίσιο της μετάβασης σε χαμηλό ανθρακικό αποτύπωμα¹⁰³.

Επιπροσθέτως, ο Εθνικός Κλιματικός Νόμος στην Ελλάδα αποτελεί ένα ακόμα εγχείρημα, που βασίζεται στην ευρωπαϊκή γραμμή, με σαφώς καθορισμένους μακροπρόθεσμους και ενδιάμεσους στόχους για την κλιματική ουδετερότητα και την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, ενσωματώνοντας δεσμευτικά χρονοδιαγράμματα, υποχρεώσεις και μηχανισμούς παρακολούθησης. Ο στόχος είναι η κλιματική ουδετερότητα έως το 2050, με ενδιάμεσες δεσμεύσεις μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου κατά τουλάχιστον 55% έως το 2030 και 80% έως το 2040 σε σύγκριση με τα επίπεδα του 1990, λαμβάνοντας υπόψη τον Εθνικό Σχεδιασμό για την Ενέργεια και το Κλίμα. Παράλληλα, προβλέπεται η ανάπτυξη Εθνικής Στρατηγικής Προσαρμογής στην Κλιματική Αλλαγή δεκαετούς ορίζοντα και επιμέρους σχεδίων προσαρμογής ανά διοικητική ενότητα επταετούς διάρκειας, γεγονός που διασφαλίζει θεσμική συνέχεια και κατανομή των αρμοδιοτήτων. Στον τομέα της ενέργειας, θεσμοθετείται η απαγόρευση της καύσης λιγνίτη και η πλήρης παύση της χρήσης ορυκτών καυσίμων για ηλεκτροπαραγωγή μετά τις 31 Δεκεμβρίου 2028, με πρόβλεψη λήξης των σχετικών αδειών, ενώ ταυτόχρονα εισάγονται δεσμευτικά μέτρα για την προώθηση της ηλεκτροκίνησης με συγκεκριμένα ποσοτικά ορόσημα για εταιρικά οχήματα, ταξί, ενοικιαζόμενα και επιβατικά οχήματα. Σημαντικές ρυθμίσεις αφορούν επίσης την αποανθρακοποίηση των κτιρίων μέσω της απαγόρευσης πώλησης και εγκατάστασης λεβήτων πετρελαίου, της υποχρεωτικής ενσωμάτωσης του ανθρακικού αποτυπώματος στον ενεργειακό σχεδιασμό και της εγκατάστασης ανανεώσιμων συστημάτων σε ειδικά κτίρια, καθώς και τη μείωση εκπομπών σε ενεργοβόρες εγκαταστάσεις εκτός του Συστήματος Εμπορίας Δικαιωμάτων Εκπομπών. Επιπλέον, καθιερώνει την υποχρέωση καταγραφής και δημοσιοποίησης δεδομένων εκπομπών για συγκεκριμένες κατηγορίες επιχειρήσεων, υποχρεωτικά σχέδια μείωσης εκπομπών για τους δήμους με ποσοτικούς στόχους έως το 2030, ειδικό πλαίσιο για τα

---

¹⁰³ **Olga Janikowska (ed.)**, *Energy Transformation and Energy Poverty Alleviation: Case Study Poland and Greece*, Mineral and Energy Economy Research Institute of the Polish Academy of Sciences, Publishing House MEERI PAS, Kraków (2025)

νησιά με στόχο μείωσης εκπομπών κατά 80% έως το 2030 και μηχανισμούς διακυβέρνησης, επιστημονικής υποστήριξης και δημόσιας διαβούλευσης¹⁰⁴.

4.2 Εθνικά Εργαλεία Εφαρμογής του JTM.

Στο πλαίσιο πρακτικής εφαρμογής του JTM, η Ελλάδα έχει αναπτύξει δύο βασικά εθνικά εργαλεία εφαρμογής: α) το Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης (ΣΔΑΜ) και β) το Πρόγραμμα Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης (ΠΔΑΜ).

Το Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης (ΣΔΑΜ), είναι ένας ολοκληρωμένος αναπτυξιακός χάρτης (Master Plan) που αφορά την Περιφέρεια της Δυτικής Μακεδονίας και τον Δήμο Μεγαλόπολης, με στόχο την αντιστάθμιση των αρνητικών επιπτώσεων της απολιγνιτοποίησης και τη διασφάλιση νέων θέσεων εργασίας. Το ΣΔΑΜ βασίζεται σε Εδαφικά Σχέδια Δίκαιης Μετάβασης, ενώ η υλοποίησή του τελεί υπό την ευθύνη Συντονιστικής Επιτροπής, η οποία εποπτεύεται από Κυβερνητική Επιτροπή και συνεπικουρείται από τεχνικούς φορείς και συμβούλους. Οι δράσεις του σχεδίου κατανέμονται σε βραχυπρόθεσμες, για την αντιμετώπιση των άμεσων κοινωνικών επιπτώσεων της παύσης λειτουργίας των λιγνιτικών μονάδων, μεσοπρόθεσμες, για τον οικονομικό μετασχηματισμό μέσω επενδύσεων, και μακροπρόθεσμες, για την αξιοποίηση του εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού και την αποκατάσταση των λιγνιτικών πεδίων. Η χρηματοδότηση προέρχεται από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης (ΕΠΔΑΜ), το οποίο διαθέτει συγχρηματοδοτούμενο σκέλος, όπου ενσωματώνονται οι επενδύσεις με στήριξη του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Δίκαιης Μετάβασης (ΜΔΜ), και μη συγχρηματοδοτούμενο σκέλος για δράσεις που θα καλυφθούν από εθνικούς και λοιπούς πόρους. Το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης κατευθύνει σε παραγωγικές επενδύσεις μικρομεσαίων επιχειρήσεων, στην ενίσχυση της διαφοροποίησης της τοπικής οικονομίας, στην προώθηση της απασχόλησης, στην εκπαίδευση, στην έρευνα και καινοτομία, καθώς και στην ενέργεια με έμφαση στις Ανανεώσιμες Πηγές

---

¹⁰⁴ **Hellenic Republic**, *National Climate Law* (Law 4936/2022), Government Gazette of Greece, Athens (June 2022).

Ενέργειας και την ενεργειακή αναβάθμιση. Το συνολικό ύψος χρηματοδότησης εκτιμάται σε 4,97 έως 6,70 δισεκατομμύρια ευρώ, πράγμα που καθιστά αναγκαία την επαρκή προετοιμασία και την ανάπτυξη ικανοτήτων όλων των εμπλεκόμενων φορέων, ώστε να εξασφαλιστεί η αποτελεσματική απορρόφηση των διαθέσιμων πόρων¹⁰⁵.

Τέλος, το Πρόγραμμα Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης (ΠΔΑΜ), που αποτελεί το κεντρικό εργαλείο σχεδιασμού και υλοποίησης των στόχων του ΣΔΑΜ, πρόκειται για ένα ολοκληρωμένο χρηματοδοτικό και στρατηγικό πλαίσιο που καλύπτει την περίοδο 2021-2027 και στοχεύει στη στήριξη των λιγνιτικών περιοχών της Δυτικής Μακεδονίας και της Μεγαλόπολης, καθώς και των νησιών που εξαρτώνται από μονάδες πετρελαίου, μέσα από στοχευμένες παρεμβάσεις κοινωνικού, οικονομικού και ενεργειακού χαρακτήρα. Οι βασικές του ενέργειες είναι η αποκατάσταση και επαναχρησιμοποίηση λιγνιτικών εκτάσεων με νέους τρόπους, όπως πολιτιστικές και τουριστικές υποδομές, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τη δημιουργία Λιμναίου Αρχαιολογικού Πάρκου και εκθεσιακού κέντρου στο Αμύνταιο, καθώς και την Ολοκληρωμένη Χωρική Επένδυση Λιμνών και Ποταμών που επικεντρώνεται στην ανάδειξη αρχαιολογικών χώρων και τουριστική αξιοποίηση ευρημάτων. Στον οικονομικό άξονα, το ΠΔΑΜ δρομολογεί δράσεις στήριξης επιχειρηματικότητας, που αφορούν τον μετασχηματισμό υφιστάμενων επιχειρήσεων ώστε να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις μιας οικονομίας μηδενικών ρύπων, την ίδρυση νέων επιχειρήσεων, την ανάπτυξη νεοφυών σχημάτων και τεχνοβλαστών, τη διασύνδεση ερευνητικών φορέων με την παραγωγή και τον ψηφιακό μετασχηματισμό. Παράλληλα, στον κοινωνικό πυλώνα, υλοποιούνται προγράμματα κατάρτισης, reskilling και upskilling για εργαζόμενους που πλήττονται από την απολιγνιτοποίηση, με στόχο την προσαρμογή τους στις νέες ανάγκες της αγοράς εργασίας και τη μείωση των συνεπειών της ανεργίας. Για την υποστήριξη της διακυβέρνησης, το ΠΔΑΜ προβλέπει την ίδρυση παραρτήματος της Μετάβαση ΑΕ στις επηρεαζόμενες περιοχές ώστε να παρέχει τεχνική βοήθεια σε δικαιούχους και επενδυτές, καθώς και τη σύσταση Περιφερειακών Επιτροπών με τη συμμετοχή τοπικών αρχών για συνεχή διάλογο και παρακολούθηση της εφαρμογής. Τέλος, προβλέπεται ένα εκτεταμένο πλαίσιο τεχνικής βοήθειας που

---

¹⁰⁵ Γ. Μανιάτης, Α. Μουστάκας, και Ν. Βέττας, *Απολιγνιτοποίηση της ηλεκτροπαραγωγής: Κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις και αντισταθμιστικές δράσεις* (Αθήνα: Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE), 2020), 28–32.

περιλαμβάνει εκπόνηση σχεδίων αξιολόγησης, μελέτες, εμπειρογνομοσύνες, εκπαίδευση στελεχών, διάχυση καλών πρακτικών και επικοινωνιακές δράσεις για ενημέρωση των κοινωνιών. Μέσα από αυτό το δίκτυο ενεργειών, το ΠΔΑΜ μπορεί να χαρακτηριστεί ως μια ολοκληρωμένη στρατηγική μετάβασης που συνδυάζει ενεργειακό εκσυγχρονισμό, παραγωγική διαφοροποίηση, κοινωνική στήριξη και θεσμική οργάνωση¹⁰⁶.

4.3 Το ενεργειακό μίγμα της χώρας και η πορεία προς την απανθρακοποίηση.

Η αναθεώρηση του Εθνικού Σχεδίου για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ) συνιστά μια θεσμική απάντηση στην ανάγκη συμμόρφωσης με τον Ευρωπαϊκό Κανονισμό 2018/1999, τον Εθνικό Κλιματικό Νόμο και τις συστάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Η διαδικασία κύρωσης και έγκρισής του προηγήθηκε δημόσιας διαβούλευσης και κοινοβουλευτικού ελέγχου, ενσωματώνοντας προσαρμογές που αποτυπώνουν τις δεσμεύσεις της χώρας για την επίτευξη της κλιματικής ουδετερότητας έως το 2050. Το ΕΣΕΚ λειτουργεί ως ένας στρατηγικός οδικός χάρτης, συνδέοντας την εθνική πολιτική με τις προτεραιότητες της Ένωσης¹⁰⁷.

Πιο συγκεκριμένα, οι στόχοι της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με τους οποίους συντάσσεται και η Ελλάδα, προβλέπουν μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου κατά 80% έως το 2050 σε σύγκριση με το 1990, καθώς και ενδιάμεσες δεσμεύσεις για το 2030 που εστιάζουν στην αύξηση του ποσοστού Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΑΠΕ) και στη βελτίωση της ενεργειακής αποδοτικότητας. Η στρατηγική για τον περιορισμό της αύξησης της θερμοκρασίας κάτω από τους 2 °C στηρίζεται στην πλήρη απανθρακοποίηση της ηλεκτροπαραγωγής έως το 2030 και στη σταδιακή ανάληψη πρωταγωνιστικού ρόλου από τον τομέα των μεταφορών μέχρι το

---

¹⁰⁶ European Commission, Πρόγραμμα «Δίκαιη Αναπτυξιακή Μετάβαση» (Just Development Transition) 2021–2027 (CCI 2021EL16JTPR001, Έκδοση 1.3), Απόφαση C(2022)3943 της 16ης Ιουνίου 2022 (Brussels: DG REGIO, 2022)

¹⁰⁷ Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας (ΥΠΕΝ), *Αναθεωρημένο Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ)* (Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο, 2024).

2050. Στην ανάλυση των πολιτικών, το μοντέλο PRIMES, ένα μοντέλο προσομοίωσης που αξιολογεί την παραγωγή και κατανάλωση ενέργειας στην Ευρώπη, δείχνει την υποχρεωτική διεύρυνση της χρήσης ΑΠΕ. Παράλληλα, το μοντέλο GEM-E3, ένα μακροοικονομικό εργαλείο που μελετά τις επιπτώσεις ενεργειακών και περιβαλλοντικών πολιτικών στην οικονομία, δείχνει ότι οι στόχοι αυτοί αφορούν όλους τους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας. Για τον σκοπό αυτόν απαιτείται η εφαρμογή πρόσθετων μέτρων πέραν των υφιστάμενων πολιτικών, μέσω της χρήσης «τιμών-σκιά», δηλαδή υποθετικών οικονομικών τιμών που αποδίδονται σε εκπομπές ή περιβαλλοντικές επιπτώσεις (π.χ. το κόστος του διοξειδίου του άνθρακα), προκειμένου να ενσωματωθεί το πραγματικό περιβαλλοντικό κόστος στον σχεδιασμό πολιτικής¹⁰⁸.

Οι ΑΠΕ στην ακαθάριστη τελική κατανάλωση ενέργειας προβλέπεται να φτάσουν το 43% το 2030, το 60,6% το 2040 και σχεδόν το 96% το 2050, ενώ η διείσδυση και στις επιμέρους χρήσεις περιλαμβάνει 75,7% στην ηλεκτροπαραγωγή το 2030 και 100% το 2050, 52,6% στη θέρμανση/ψύξη το 2030 και 84,1% το 2050, καθώς και 29% στις μεταφορές το 2030 με άλμα στο 96,1% το 2050. Στον τομέα της ενεργειακής απόδοσης, η τελική κατανάλωση ενέργειας δεν πρέπει να ξεπεράσει τα 15,2 Μτοε το 2030, που αντιστοιχεί σε μείωση 8% σε σχέση με τον προηγούμενο στόχο. Η επενδυτική διάσταση είναι εξίσου κεντρική, καθώς αναμένονται σημαντικές εισροές κεφαλαίων με μεγαλύτερο όφελος για τις κατασκευές (+16 δισεκατομμύρια ευρώ), τα μηχανήματα και τον εξοπλισμό (+27 δισεκατομμύρια ευρώ), τα οχήματα (+15 δισεκατομμύρια ευρώ) και τις επαγγελματικές υπηρεσίες (+6,5 δισεκατομμύρια ευρώ), συνδέοντας έτσι την πράσινη μετάβαση με ενίσχυση της εγχώριας προστιθέμενης αξίας, δημιουργία νέων αγορών και βιομηχανικών δραστηριοτήτων¹⁰⁹.

Η δέσμευση της Ελλάδας προς αυτή την κατεύθυνση καθιστά αναγκαίο τον ριζικό μετασχηματισμό του ενεργειακού της συστήματος, δεδομένου ότι το 70% των εκπομπών της προέρχεται από τη χρήση ορυκτών καυσίμων. Η στρατηγική για την επίτευξη αυτού του στόχου στηρίζεται στην ταχεία ανάπτυξη των ΑΠΕ, στην ενίσχυση

---

¹⁰⁸ Z. Vrontisi, K. Fragkiadakis, M. Kannavou, and P. Capros, “Energy System Transition and Macroeconomic Impacts of a European Decarbonization Action towards a Below 2 C Climate Stabilization,” *Climatic Change* 162, no. 4 (2020): 1859–1866.

¹⁰⁹ Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας (ΥΠΕΝ), *Αναθεωρημένο Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ)* (Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο, 2024), 74145, 74568–74569, 74571–74572.

της ενεργειακής αποδοτικότητας στα κτίρια και στην προώθηση της βιώσιμης κινητικότητας. Η αναμόρφωση του ενεργειακού της μίγματος μέσω μηχανισμών τιμολόγησης του άνθρακα και επενδύσεων σε νέες υποδομές αναμένεται να περιορίσει σημαντικά το κόστος της μετάβασης, δημιουργώντας τις βάσεις για ένα πιο ανθεκτικό και περιβαλλοντικά βιώσιμο ενεργειακό σύστημα¹¹⁰. Σενάρια που εξετάζουν το μελλοντικό ελληνικό σύστημα, σε συνθήκες υψηλών τιμών φυσικού αερίου ή περιορισμών στην κατανάλωσή του, δείχνουν ότι η πλήρης απανθρακοποίηση μπορεί να επιτευχθεί μόνο με σημαντική εγκατάσταση ΑΠΕ ισχύος άνω των 100 GW σε συνδυασμό με μακράς διάρκειας αποθήκευση¹¹¹.

Η ανάλυση της ιστορικής διαδρομής δείχνει ότι η ελληνική ενεργειακή μετάβαση παραμένει άρρηκτα συνδεδεμένη με την κυριαρχία του λιγνίτη, ο οποίος αποτέλεσε τον πυρήνα του ηλεκτρικού συστήματος επί δεκαετίες, λόγω αφθονίας εγχώριων αποθεμάτων, χαμηλού κόστους και συμβολής στην ενεργειακή ασφάλεια. Εντούτοις, το περιβαλλοντικό αποτύπωμα υπήρξε ιδιαίτερα βαρύ, καθότι το 2016 η ένταση εκπομπών έφθανε τα 623 gCO₂/kWh, σχεδόν διπλάσια του ευρωπαϊκού μέσου όρου, ενώ οι εκπομπές SO₂ και NO_x από σταθμούς όπως η Καρδιά και το Αμύνταιο ξεπερνούσαν τα προβλεπόμενα όρια. Επιπλέον, η αλυσίδα του κύκλου ζωής του λιγνίτη παρήγαγε 1.280 kg CO₂/MWh με εξωτερικό κόστος 24,32 €/MWh, ενώ συνδέθηκε με σοβαρά προβλήματα υγείας. Η εξάντληση των κοιτασμάτων, με εξορύξεις σε βάθη άνω των 200 μέτρων και κατολισθήσεις στη Δυτική Μακεδονία, ανέδειξε τα όρια της τεχνολογικής του βιωσιμότητας. Η σταδιακή υποκατάσταση του λιγνίτη από φυσικό αέριο και πετρέλαιο μείωσε μεν τις εκπομπές (496,69 και 844,23 kg CO₂/MWh αντίστοιχα), αλλά ενίσχυσε την εξάρτηση από εισαγωγές και περιόρισε την απασχόληση σε σχέση με τη λιγνιτική βιομηχανία. Η περίοδος 1990–2017 σηματοδοτεί

---

¹¹⁰ T. Leidecker, T. Bulman, I. Levin, and H. Blake, *Transitioning to a Green Economy in Greece*, Documents de travail du Département des Affaires économiques de l'OCDE (2023), 7, 11, 23–24, 35–37.

¹¹¹ P. P. Chinaris, G. N. Psarros, E. S. Chatzistylianos, and S. A. Papathanassiou, “Impact of Natural Gas Price Variations and Consumption Limitation on the Decarbonization of Sector-Coupled Energy Systems,” *IEEE Access* 11 (2023): 131573.

τη σταδιακή διείσδυση φυσικού αερίου και ΑΠΕ, χωρίς ωστόσο να επιτυγχάνεται πλήρης αποδέσμευση από το καθεστώς του άνθρακα¹¹².

Η εφαρμογή του πλαισίου Multi-Level Perspective αποκαλύπτει ότι το ενεργειακό καθεστώς χαρακτηρίζεται από τεχνολογικά lock-ins και ισχυρούς θεσμικούς δεσμούς, γεγονός που κάνει δύσκολη τη διείσδυση εναλλακτικών τεχνολογιών. Οι περιβαλλοντικές και υγειονομικές επιπτώσεις του λιγνίτη είναι εκτεταμένες, με εκπομπές διοξειδίου του θείου, οξειδίων του αζώτου και αιωρούμενων σωματιδίων που υπερβαίνουν τα όρια της Οδηγίας 2010/75/ΕΕ και δημιουργούν εξωτερικό κόστος έως και 5 €/MWh στις λιγνιτικές περιοχές. Παράλληλα, η συνέχιση της εξόρυξης έχει οδηγήσει σε καταρρεύσεις εδαφών και σε αυξημένη σεισμική δραστηριότητα, επιβαρύνοντας περαιτέρω τις τοπικές κοινωνίες. Οι εναλλακτικές τεχνολογίες, όπως τα φωτοβολταϊκά και τα αιολικά πάρκα, έχουν αρχίσει να αποκτούν άνοδο μετά το 2000, ωστόσο η εξάρτηση από εισαγόμενο φυσικό αέριο εισάγει νέους κινδύνους γεωπολιτικής και οικονομικής φύσεως¹¹³.

Προκειμένου να αποτιμηθεί ποσοτικά η πορεία προς την απανθρακοποίηση, αξιοποιούνται μεθοδολογίες όπως η Kaya Identity και ο δείκτης Logarithmic Mean Divisia Index (LMDI), που καταγράφουν μείωση των εκπομπών CO₂ κατά 33,4% την περίοδο 1990–2020. Ωστόσο, εξακολουθούν να υπάρχουν κενά όσον αφορά την ηλεκτροκίνηση στις τελικές χρήσεις, την αξιοπιστία του δικτύου και την ενσωμάτωση στρατηγικών δίκαιης μετάβασης. Στο πλαίσιο αυτό, η αναβάθμιση των δικτύων μεταφοράς και διανομής, σε συνδυασμό με την ενίσχυση των τεχνολογιών αποθήκευσης ενέργειας, αποτελεί βασική προϋπόθεση για την ασφάλεια εφοδιασμού και την επιτυχή διείσδυση των ΑΠΕ στο ενεργειακό ισοζύγιο¹¹⁴. Ωστόσο, να αναφερθεί ότι, η διαδικασία απολιγνιτοποίησης οδήγησε ήδη σε μείωση της συμμετοχής του

---

¹¹² A. Nikas, H. Neofytou, A. Karamaneas, K. Koasidis, and J. Psarras, “Sustainable and Socially Just Transition to a Post-Lignite Era in Greece: A Multi-Level Perspective,” *Energy Sources, Part B: Economics, Planning, and Policy* 15, no. 10–12 (2020): 513–544.

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ M. Nikolopoulou, *On the Measurement of Decarbonization of the Greek Energy Sector* (Master’s thesis, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, 2025), 13–14, 34–35, 42, 46–47, 66.

λιγνίτη στην τελική κατανάλωση ενέργειας κατά 49% την περίοδο 2015–2020, ενώ αντίστοιχα οι ΑΠΕ κατέγραψαν αύξηση 29%¹¹⁵.

Κεντρική διάσταση της μετάβασης αποτελεί και η αξιοποίηση των ενεργειακών κοινοτήτων, οι οποίες μπορούν να ενισχύσουν την αποκεντρωμένη παραγωγή και κατανάλωση της καθαρής ενέργειας. Η ΔΕΗ, ως ιδιοκτήτης μεγάλου μέρους των εκτάσεων, οφείλει να έχει ενεργό και οικονομικά ουσιαστικό ρόλο στη διαδικασία, μέσα από τη διασφάλιση της ομαλής αναπροσαρμογής του συστήματος. Η χρηματοδότηση μέσω εσόδων από πλειστηριασμούς δικαιωμάτων CO₂, τοπικών αναπτυξιακών ταμείων και του Ευρωπαϊκού Ταμείου Δίκαιης Μετάβασης πρέπει να κατευθυνθεί σε έργα που θα ενισχύσουν τη μακροπρόθεσμη απανθρακοποίηση¹¹⁶.

Μάλιστα, αξίζει να αναφερθεί ότι, τα σενάρια προσομοίωσης TIMES και ProPSim δείχνουν ότι η βέλτιστη αξιοποίηση αιολικών συστημάτων και φωτοβολταϊκών απαιτεί αναβάθμιση του συστήματος μεταφοράς, νέες διασυννοριακές συνδέσεις και εγκατάσταση αποθηκευτικών μονάδων για την αποφυγή περικοπών παραγωγής. Η εξασφάλιση σταθερότητας περνά μέσα από ταχείες εφεδρείες, όπως οι μονάδες αερίου υψηλής ευελιξίας, και την ανάπτυξη έξυπνων δικτύων. Παράλληλα, η μείωση της εξάρτησης από το πετρέλαιο στις μεταφορές προϋποθέτει εκτεταμένη ηλεκτροκίνηση σε συνδυασμό με βιοκαύσιμα και αναβάθμιση των σιδηροδρομικών υποδομών. Η ενεργειακή αποδοτικότητα στα κτίρια, σε συνδυασμό με την αξιοποίηση της βιομάζας και της γεωθερμίας, συγκροτεί τον οδικό χάρτη για μείωση εκπομπών κατά 85% έως το 2050¹¹⁷.

Επιπροσθέτως, στο πεδίο της τεχνολογικής καινοτομίας, το υδρογόνο αναδεικνύεται ως ένας εξίσου σημαντικός ενεργειακός φορέας για βιομηχανίες υψηλής ενεργειακής έντασης και για τα διυλιστήρια. Η εφαρμογή πράσινου υδρογόνου,

---

¹¹⁵ E. Zafeiriou, K. Spinthiropoulos, C. Tsanaktsidis, S. Garefalakis, K. Panitsidis, A. Garefalakis, and G. Arabatzis, “Energy and Mineral Resources Exploitation in the Delignitization Era: The Case of Greek Peripheries,” *Energies* 15, no. 13 (2022): 2–4.

¹¹⁶ I. Theodosiou and N. Mantzaris, *Just Transition: History, Development and Challenges in Greece and Europe* (2020), 3–4, 31, 34–35.

¹¹⁷ K. Tigas, G. Giannakidis, J. Mantzaris, D. Lalas, N. Sakellaris, C. Nakos, and A. T. Alexandridis, “Wide Scale Penetration of Renewable Electricity in the Greek Energy System in View of the European Decarbonization Targets for 2050,” *Renewable and Sustainable Energy Reviews* 42 (2015): 158–166.

παραγόμενου μέσω ηλεκτρόλυσης με ΑΠΕ, δύναται να μειώσει έως και 70% τις εκπομπές σε σχέση με τα συμβατικά καύσιμα, ενώ προσφέρει και δυνατότητες εποχιακής αποθήκευσης της ενέργειας. Το Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα προβλέπει παραγωγή 3.500 GWh υδρογόνου μέχρι το 2030, με εγκατεστημένη ισχύ 750 MW¹¹⁸.

Η ψήφιση του Νόμου 5251/2025 από το Ελληνικό Κοινοβούλιο αποτελεί σημείο καμπής στη διαμόρφωση ενός ολοκληρωμένου θεσμικού πλαισίου για την παραγωγή και πιστοποίηση του πράσινου υδρογόνου. Ο νόμος θεσπίζει το Hydrogen Producer Certificate, το οποίο εφαρμόζεται άμεσα χωρίς την ανάγκη δευτερογενούς νομοθεσίας, απλουστεύοντας έτσι τις διαδικασίες αδειοδότησης και επιταχύνοντας την είσοδο νέων παραγωγών στην αγορά. Ο νόμος εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Green Deal, του σχεδίου REPowerEU και της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για το Υδρογόνο, ενώ ταυτόχρονα ενισχύει την υλοποίηση του επικαιροποιημένου Εθνικού Σχεδίου για την Ενέργεια και το Κλίμα (NECP 2021–2030). Η νέα αυτή νομοθεσία σηματοδοτεί ένα αποφασιστικό βήμα για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της χώρας¹¹⁹.

Μάλιστα, να αναφερθεί ότι, ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται και στη διασύνδεση των νησιών με το ηπειρωτικό δίκτυο, ώστε να σταματήσει σταδιακά η λειτουργία των ρυπογόνων τοπικών μονάδων. Παράλληλα, υλοποιούνται προγράμματα ενεργειακής αναβάθμισης άνω των 110.000 κατοικιών, με προτεραιότητα σε ευάλωτα και ενεργειακά φτωχά νοικοκυριά, καθώς και επενδύσεις σε βιώσιμες μεταφορές, όπως η αντικατάσταση 220 αστικών λεωφορείων με ηλεκτρικά σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη. Συμπληρωματικά, αναλαμβάνονται δράσεις αναδάσωσης και πρόληψης πυρκαγιών, προστασίας της βιοποικιλότητας και αναβάθμισης των αρδευτικών δικτύων, ενώ μεταρρυθμίσεις στον χωροταξικό και πολεοδομικό σχεδιασμό στοχεύουν στην

---

¹¹⁸ E. A. Nanaki, S. Kiartzis, and G. Xydis, “Is Greece Ready for a Hydrogen Energy Transition?—Quantifying Relative Costs in Hard to Abate Industries,” *Energies* 17, no. 7 (2024): 2–4.

¹¹⁹ D. Assimakis, M. Kitsilis, and E. Alexiou, *Greece Passes Dedicated Hydrogen Law Creating a Comprehensive Legal Framework for the Production, Certification and Support of Renewable Hydrogen*, July 2, 2025, <https://www.nortonrosefulbright.com/en-gr/knowledge/publications/9bcd67d8/greece-passes-dedicated-hydrogen-law>.

ορθολογική χρήση της γης και την προστασία φυσικών πόρων. Τέλος, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην ανάπτυξη πράσινων δεξιοτήτων μέσω προγραμμάτων κατάρτισης, ώστε η μετάβαση να συνδεθεί με νέες θέσεις εργασίας και κοινωνική συνοχή¹²⁰.

4.4 Περιφερειακές Ανισότητες και Κοινωνικές Προκλήσεις.

Οι μελέτες δείχνουν ότι η ταχεία εγκατάλειψη του λιγνίτη, χωρίς ουσιαστική πρόβλεψη για την τοπική ανάπτυξη, δημιουργεί σοβαρούς κινδύνους κοινωνικής διάρρηξης¹²¹.

Η Δυτική Μακεδονία αποτελεί μια χαρακτηριστική περίπτωση των κοινωνικοοικονομικών επιπτώσεων της απανθρακοποίησης. Η σταδιακή απόσυρση των λιγνιτικών μονάδων, οι οποίες στήριζαν σχεδόν το 45% του περιφερειακού ΑΕΠ και περισσότερες από 25.000 θέσεις εργασίας, δημιούργησε ανησυχία για μαζική μετανάστευση και απώλεια της κοινωνικής συνοχής. Η έρευνα αποτυπώνει τον σκεπτικισμό των νέων επιστημόνων απέναντι στην ταχύτητα της πράσινης μετάβασης, καθώς και τον φόβο για “brain drain”¹²².

Η απώλεια περίπου 12.000 θέσεων εργασίας στη Δ. Μακεδονία συνοδεύτηκε πράγματι από έντονα φαινόμενα μετανάστευσης, με αποτέλεσμα να προκληθεί νέο κύμα διαρροής επιστημονικού δυναμικού. Η ελλιπής προετοιμασία και η επιτάχυνση των πολιτικών χωρίς ουσιαστική συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας αύξησαν τις

---

¹²⁰ European Commission, *Greece's Recovery and Resilience Plan* (2025), https://commission.europa.eu/business-economy-euro/economic-recovery/recovery-and-resilience-facility/country-pages/greeces-recovery-and-resilience-plan_en

¹²¹ A. Tranoulidis, R. E. P. Sotiropoulou, K. Bithas, and E. Tagaris, “Decarbonization and Transition to the Post-Lignite Era: Analysis for a Sustainable Transition in the Region of Western Macedonia,” *Sustainability* 14, no. 16 (2022): 10173.

¹²² Kaldellis, J. K., Boulogiorgou, D., Kondili, E. M., & Triantafyllou, A. G. (2023). Green Transition and Electricity Sector Decarbonization: The Case of West Macedonia. *Energies*, 16(16), 5970.

αντιστάσεις. Επιπλέον, η έλλειψη μηχανισμών μεταφοράς γνώσης περιορίσε τη δυνατότητα των κατοίκων να προσαρμοστούν ομαλά¹²³.

Επιπροσθέτως, στην Αρκαδία, υπολογίστηκε ότι η απόσυρση των λιγνιτικών μονάδων το 2024 θα οδηγούσε σε μείωση του ΑΕΠ κατά 305 εκατομμύριο ευρώ (18% σε σχέση με το 2019), σε απώλεια περίπου 3.000 θέσεων εργασίας (9%) και σε ετήσια μείωση εισοδημάτων ύψους 80 εκατομμυρίων. Στη Φλώρινα, οι απώλειες προβλέφθηκε ότι θα ήταν εντονότερες, με το τοπικό ΑΕΠ να συρρικνώνεται κατά 331 εκατομμύρια (28%), την απασχόληση να μειώνεται κατά 3.000 θέσεις (15%) και τα εισοδήματα κατά €85 εκατομμύρια. Ετησίως, ενώ για την Κοζάνη, όπου η πλήρης απολιγνιτοποίηση εκτιμήθηκε ότι θα ολοκληρωθεί το 2029, προβλέφθηκε μείωση του ΑΕΠ κατά 680 εκατομμύρια (25%), της απασχόλησης κατά 7.500 θέσεις (16%) και των εισοδημάτων των νοικοκυριών κατά 180 εκατομμύρια (27%). Συνολικά, υπολογίστηκε ότι μέχρι το 2029, χωρίς αντισταθμιστικά μέτρα, οι λιγνιτικές περιοχές θα απώλεαν το 23% του ΑΕΠ τους, το 13% της απασχόλησης και το 24% των εισοδημάτων από εργασία σε σύγκριση με το 2019, με τις επιπτώσεις να διαχέονται και σε άλλες περιοχές, όπως η Αττική και η Θεσσαλονίκη, μέσω έμμεσων και προκαλούμενων επιδράσεων¹²⁴.

Παράλληλα, το ύψος των κονδυλίων του Μηχανισμού Δίκαιης Μετάβασης παραμένει περιορισμένο, με την Ελλάδα να λαμβάνει μικρότερο ποσοστό σε σχέση με χώρες όπως η Γερμανία και η Πολωνία που έχουν παρατεταμένα χρονοδιαγράμματα απεξάρτησης. Οι αυξημένες τιμές ενέργειας, που επιβαρύνουν κυρίως τα χαμηλά εισοδηματικά στρώματα, σε συνδυασμό με τον ανταγωνισμό για γη μεταξύ

---

¹²³ D. Boulogiorgou and J. I. Kaldellis, “The Impact of Green Energy Transition at Local Level: How Just Is the Fast Implementation of Decarbonization Policy in West Macedonia?,” *Frontiers in Environmental Science* 13 (2025): 2–3, 5–7.

¹²⁴ Γ. Μανιάτης, Α. Μουστάκας, και Ν. Βέττας, *Απολιγνιτοποίηση της ηλεκτροπαραγωγής: Κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις και αντισταθμιστικές δράσεις* (Αθήνα: Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE), 2020), 84–97.

ενεργειακών εγκαταστάσεων και καλλιεργειών, διευρύνουν περαιτέρω τις κοινωνικές ανισότητες τόσο σε διακρατικό όσο και σε ενδοπεριφερειακό επίπεδο¹²⁵.

Συνεπώς, η έγκαιρη χάραξη κριτηρίων για την επιλογή επενδύσεων με περιβαλλοντική και οικονομική βιωσιμότητα είναι καθοριστικής σημασίας, προκειμένου να διασφαλιστούν μόνιμες θέσεις εργασίας και να αποφευχθούν αποσπασματικές λύσεις. Η ενεργός συμμετοχή της τοπικής αυτοδιοίκησης μπορεί να συμβάλλει εξίσου, καθώς οι δήμαρχοι και οι περιφερειακές αρχές μπορούν να αναδείξουν αιτήματα και να ασκήσουν επιρροή σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Αντίστοιχα, οι συνέργειες με κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς φορείς έχουν αποδειχθεί παραγωγικές, καθώς εξασφαλίζουν πολυφωνία και κοινωνική νομιμοποίηση του σχεδιασμού. Η διαμόρφωση ενός συνεκτικού και πολυτομιακού μοντέλου ανάπτυξης είναι αναγκαία προϋπόθεση, με έμφαση στη δημιουργία ενεργειακών κοινοτήτων, την αξιοποίηση υποδομών αποθήκευσης ενέργειας και την επανατοποθέτηση των λιγνιτικών περιοχών στον ενεργειακό χάρτη. Η επιτυχία όμως του εγχειρήματος απαιτεί ένα διαφανές σύστημα διακυβέρνησης, που είναι ανεξάρτητο από πολιτικές εναλλαγές, καθώς και μακροπρόθεσμο χρηματοδοτικό πλαίσιο που θα συνδυάζει εθνικούς πόρους (όπως έσοδα από δημοπρασίες δικαιωμάτων εκπομπών) και βελτιωμένα κριτήρια κατανομής των ευρωπαϊκών κονδυλίων, προκειμένου να ληφθεί υπόψη ο βαθμός εξάρτησης κάθε περιοχής από τη λιγνιτική δραστηριότητα¹²⁶.

4.5 Κοινωνικές Αντιστάσεις και Τοπικές Δυναμικές.

Η πράσινη μετάβαση στην Ελλάδα συνοδεύεται από ποικίλες μορφές κοινωνικής αντίστασης, που συχνά συγκροτούνται γύρω από την υπεράσπιση επαγγελματικών και τοπικών συμφερόντων απέναντι σε κεντρικά πολιτικά σχέδια. Οι αντιστάσεις αυτές εκδηλώνονται με ιδιαίτερη ένταση στον ενεργειακό τομέα, όπου η

---

¹²⁵ S. Karagianni and M. Pempetzoglou, “The Income Distribution Impact of Decarbonization in Greece: An Initial Approach,” *Circular Economy and Sustainability* 2, no. 2 (2022): 558, 561–563.

¹²⁶ I. Theodosiou and N. Mantzaris, *Just Transition: History, Development and Challenges in Greece and Europe* (2020), 2, 3–4, 27–31, 33–35.

σταδιακή απολιγνιτοποίηση πυροδοτεί συγκρούσεις με εργαζομένους και τοπικές κοινωνίες που στηρίζουν την απασχόληση σε παραδοσιακούς κλάδους. Στη γεωργία και αλιεία, η επιβολή πράσινων κανονισμών συναντά δυσπιστία λόγω του κόστους προσαρμογής, ενώ στον τουρισμό κοινωνικοί φορείς αντιδρούν όταν η περιβαλλοντική ρύθμιση θεωρείται εμπόδιο στην τοπική οικονομική δραστηριότητα. Η σύγκρουση συμφερόντων, με άξονα την προστασία θέσεων εργασίας και τη διατήρηση των εισοδημάτων, οδηγεί σε συγκρούσεις που δεν περιορίζονται σε θεσμικά όργανα αλλά εκφράζονται μέσα από κινητοποιήσεις και πίεση σε τοπικό επίπεδο¹²⁷.

Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσονται οι πρόσφατες κινητοποιήσεις των αγροτών, οι οποίοι με μαζικά μπλόκα και συμβολικούς αποκλεισμούς δρόμων διεκδικούν μείωση του κόστους παραγωγής, φθηνότερη ενέργεια και αναθεώρηση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής. Οι διαμαρτυρίες αυτές αναδεικνύουν πώς η πράσινη μετάβαση, αντί να γίνεται αντιληπτή ως ευκαιρία εκσυγχρονισμού, βιώνεται από μεγάλο μέρος της αγροτικής κοινωνίας ως απειλή για την οικονομική της επιβίωση, καλλιεργώντας ένα κλίμα γενικευμένης κοινωνικής δυσπιστίας απέναντι στις περιβαλλοντικές πολιτικές¹²⁸.

Η εγκατάσταση Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας σε τοπικές κοινότητες προκαλεί επίσης έντονες κοινωνικές αντιδράσεις, οι οποίες πηγάζουν από το αίσθημα αποξένωσης και την έλλειψη ουσιαστικής συμμετοχής στον σχεδιασμό. Στην Πάρο, για παράδειγμα, η αντίθεση στα αιολικά πάρκα δεν βασίστηκε στην απόρριψη των Ανανεώσιμων Πηγών ως ιδέα, αλλά στην κλίμακα των παρεμβάσεων. Οι κάτοικοι ανέπτυξαν πρακτικές αντίστασης έξω από τους θεσμοθετημένους μηχανισμούς διαβούλευσης, διαμορφώνοντας ένα πεδίο ανεπίσημης συμμετοχής. Η έννοια της «ενεργειακής δημοκρατίας» τίθεται έτσι στο επίκεντρο, καθώς οι τοπικές κοινωνίες διεκδικούν όχι μόνο την ενημέρωση, αλλά και την πραγματική εμπλοκή στη λήψη

---

¹²⁷ F. T. Stafylas, *Governance in Transition: Sectoral Resistance and the Political Ecology of Sustainable Development in Greece and the United Kingdom* (2025)

¹²⁸ Newsroom, “Συνεχίζουν τις κινητοποιήσεις οι αγρότες, νέα μπλόκα,” *Powergame*, 2025, <https://www.powergame.gr/ellada/797321/synechizoun-tis-kinitopoiiseis-oi-agrotes-nea-bloka/>.

αποφάσεων. Η δύναμη της κοινότητας σε αυτές τις περιπτώσεις χαρακτηρίζεται από ισχυρή σχέση με τον τόπο («place attachment»)¹²⁹.

Μάλιστα, αξίζει να τονιστεί ότι, σύμφωνα με μελέτες απόψεων, το 44,1% δηλώνει ότι το οικογενειακό τους εισόδημα σχετίζεται άμεσα με τη ΔΕΗ, ενώ σχεδόν 9 στους 10 θεωρούν ότι η ανεργία θα εκτοξευθεί μετά την παύση λειτουργίας των μονάδων. Το αίσθημα αυτό ενισχύεται από την αβεβαιότητα και την περιορισμένη πληροφόρηση, καθώς πολλοί πολίτες δεν γνωρίζουν πότε ακριβώς θα ολοκληρωθεί το κλείσιμο. Παράλληλα, αναδύονται αντιλήψεις που συνδέουν την απολιγνιτοποίηση με εξωτερικούς καταναγκασμούς ή «συμφέροντα», γεγονός που εντείνει τη δυσπιστία προς τις κεντρικές αποφάσεις. Από την άλλη πλευρά, ένα σημαντικό τμήμα, κυρίως νεότερες ηλικίες και κάτοικοι περιοχών λιγότερο εξαρτημένων από τη λιγνιτική βιομηχανία, αναγνωρίζει την απολιγνιτοποίηση ως ευκαιρία για αναπροσανατολισμό του παραγωγικού μοντέλου, προτάσσοντας την ανάπτυξη της αγροτικής παραγωγής, των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας και του τουρισμού. Η διττή αυτή στάση φανερώνει ότι η επιτυχία της μετάβασης δεν μπορεί να στηριχθεί μόνο σε χρηματοδοτικά εργαλεία, αλλά απαιτεί συστηματική ενημέρωση, ανοιχτό διάλογο και ενεργή συμμετοχή των τοπικών κοινωνιών, ώστε να αμβλυνθούν οι αντιστάσεις¹³⁰.

Στη Δυτική Μακεδονία, έχουν δημιουργηθεί εστίες κοινωνικής έντασης, καθώς οι τοπικές κοινωνίες αντιλαμβάνονται την πράσινη μετάβαση ως απειλή. Και σε αυτή την περίπτωση, τοπικοί φορείς απαιτούν ενεργή συμμετοχή στον σχεδιασμό των πολιτικών, απορρίπτοντας μοντέλα «από τα πάνω» που παραβλέπουν την τοπική πραγματικότητα. Η κοινωνική συμμετοχή αποκτά οργανωτική μορφή μέσα από σωματεία, περιφερειακούς θεσμούς και άτυπα δίκτυα¹³¹.

---

¹²⁹ M. J. Prados, R. Iglesias-Pascual, and Á. Barral, “Energy Transition and Community Participation in Portugal, Greece and Israel: Regional Differences from a Multi-Level Perspective,” *Energy Research & Social Science* 87 (2022): 2–4.

¹³⁰ Θ. Γεωργακόπουλος, *Η απολιγνιτοποίηση και οι Έλληνες: Μια έρευνα στις περιοχές που θα πληγούν περισσότερο από το κλείσιμο των λιγνιτικών μονάδων της ΔΕΗ* (Αθήνα: διαΝΕΟσις, 2020), <https://www.dianeosis.org/2020/11/i-apolignitopoiisi-kai-oi-ellines/>.

¹³¹ L. Topaloglou and L. Ioannidis, *From Transition Management towards Just Transition and Place-Based Governance: The Case of Western Macedonia in Greece* (2022), 41–42, 47, 51–52, 57–59, 64–66.

Τέλος, τα κοινωνικά κινήματα της μετάβασης που αναδύθηκαν στην Ελλάδα την περίοδο της κρίσης συνιστούν χαρακτηριστική έκφραση κοινωνικής αντίστασης και τοπικής συμμετοχής στην πράσινη μετάβαση. Μέσα από πρακτικές όπως η αστική γεωργία, τα δίκτυα παραγωγών-καταναλωτών, η αλληλέγγυα οικονομία και οι πρωτοβουλίες για ελεύθερους δημόσιους χώρους, διαμορφώθηκαν αυτόνομες συλλογικές μορφές οργάνωσης. Αυτά τα κινήματα, που συνδυάζουν οικολογικά, κοινωνικά και αντι-παγκοσμιοποιητικά στοιχεία, έδρασαν ως μια εναλλακτική απάντηση στην υποχώρηση των παραδοσιακών πράσινων κινήματων και στη θεσμική αδυναμία. Οι τοπικές απόψεις εκφράστηκαν με νέους τρόπους συμμετοχικής δημοκρατίας και με έμφαση στη δημιουργία βιώσιμων, αυτοοργανωμένων συστημάτων. Η κοινωνική αντίσταση απέναντι στις ιδιωτικοποιήσεις και την υποβάθμιση του περιβάλλοντος συνοδεύτηκε από θετικές πρακτικές συμμετοχής που καλλιέργησαν ένα νέο πεδίο συλλογικής πράξης¹³².

4.6 Πολιτικές και Κυβερνητικά Μέτρα Προώθησης.

Η πράσινη μετάβαση στην Ελλάδα αποτελεί προϊόν ενός πολυεπίπεδου πλαισίου πολιτικών, όπου συνδυάζονται εθνικές στρατηγικές, κοινοτικά χρηματοδοτικά εργαλεία και θεσμικές καινοτομίες που αποσκοπούν στη βιώσιμη αναδιάρθρωση της οικονομίας και της κοινωνίας.

Το εθνικό σχέδιο «Ελλάδα 2.0» αποτέλεσε τον βασικό μοχλό επενδύσεων με στόχο την πράσινη αναδιάρθρωση της οικονομίας, προβλέποντας 68 μεταρρυθμίσεις και 106 επενδύσεις, εκ των οποίων το 37,5% συνδέεται με περιβαλλοντικούς στόχους. Στο πλαίσιο του Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, θεσπίστηκαν εργαλεία χρηματοδότησης όπως χαμηλότοκα δάνεια και φοροαπαλλαγές που κατευθύνθηκαν σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις, με έμφαση στην ενεργειακή απόδοση, την κυκλική οικονομία και την αναδιάρθρωση της αγροτικής παραγωγής. Συμπληρωματικά, μέσω του Πολυετούς Δημοσιονομικού Πλαισίου 2021–2027, διοχετεύτηκαν πόροι σε έργα πράσινων υποδομών, στην προώθηση Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας και στη

---

¹³² S. Nikolaidou and O. Kolokouris, “Transition Movements in Greece: An Alternative Green Solution to the Crisis,” paper presented at the *International Conference on Urban Autonomy and the Collective City*, Onassis Stegi, Athens, 2016, 1–2.

διεύρυνση της χρήσης φυσικού αερίου μέχρι το 2026 ως μεταβατικού καυσίμου για την κάλυψη αναγκών ΜΜΕ και τοπικών κοινοτήτων¹³³.

Οι eco-social πολιτικές στο εθνικό σχέδιο ανάκαμψης, περιλάμβαναν μηχανισμούς benchmarking και enabling για την υποστήριξη της πράσινης μετάβασης, καθώς και μέτρα που συνέδεαν πράσινες επενδύσεις με κοινωνικές πολιτικές, όπως η ενίσχυση προγραμμάτων απασχόλησης και η στοχευμένη στήριξη ευάλωτων ομάδων. Ενώ οι λειτουργίες buffering και consensus-building παρέμειναν πιο περιορισμένες, η θεσμική ενσωμάτωση της κοινωνικής διάστασης στην πράσινη στρατηγική αποτέλεσε καινοτόμο στοιχείο πολιτικής σχεδίασης¹³⁴.

Επίσης, το ΕΣΕΚ 2024 προβλέπει μέτρα στήριξης που καλύπτουν κοινωνικές, θεσμικές, οικονομικές και τεχνικές διαστάσεις της ενεργειακής μετάβασης. Για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας εφαρμόζεται καθεστώς λειτουργικής ενίσχυσης, όπου οι σταθμοί ΑΠΕ και αποθήκευσης αποζημιώνονται μέσω του Ειδικού Λογαριασμού ΑΠΕ και ΣΗΘΥΑ, διασφαλίζοντας ρευστότητα και βιωσιμότητα της αγοράς. Ειδική σημασία έχει το πρόγραμμα «ΑΠΟΛΛΩΝ», που με τη δημιουργία σταθμών ΑΠΕ και αποθήκευσης και την εφαρμογή εικονικού συμψηφισμού μειώνει το ενεργειακό κόστος για ΟΤΑ, οργανισμούς εγγείων βελτιώσεων, ΔΕΥΑ και ευάλωτα νοικοκυριά, χρηματοδοτούμενο με 100 εκατομμύριο ευρώ και συμπληρωματικούς πόρους. Στο σκέλος της ενεργειακής απόδοσης, προωθείται ένα κεντρικό πρόγραμμα αναβάθμισης δημόσιων κτηρίων μέσω συμβάσεων ενεργειακής απόδοσης, με στοχευμένα υπο-προγράμματα ανά κατηγορία κτηρίων και υποστήριξη από χρηματοδοτικά εργαλεία όπως χαμηλότοκα δάνεια και εγγυοδοτικοί μηχανισμοί για εταιρείες ενεργειακών υπηρεσιών. Για την αντιμετώπιση της ενεργειακής ένδειας, δρομολογούνται δράσεις επιδότησης αυτοπαραγωγής, μητρώο καταναλωτών και energy coaching, ώστε να ενισχυθούν οι καταναλωτές με χαμηλά εισοδήματα και να μειωθεί το ενεργειακό τους

---

¹³³ M. Margosi, “Climate Change and SMEs: Green Transition, European Institutional Framework & Necessary Adaptations to Increase the Competitiveness of SMEs in the Region of Western Greece,” in *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, vol. 1123, no. 1 (2022): 1–2, 4.

¹³⁴ S. Theodoropoulou, S. Sabato, and M. Akgüç, “National Eco-Social Policies in the Framework of EU Just Transition: The Cases of Greece, Italy, Portugal and Spain,” *Global Social Policy* 25, no. 1 (2025): 93–94, 99–100, 105–106.

βάρος. Επιπλέον, προβλέπονται μέτρα για την προσαρμογή υποδομών σε κλιματικούς κινδύνους, σύμφωνα με τον Εθνικό Κλιματικό Νόμο, ώστε τα έργα να ενισχύσουν την ανθεκτικότητα τους απέναντι σε ακραία φαινόμενα, όπως έδειξαν οι πλημμύρες Daniel και Elias, οι οποίες προκάλεσαν εκτεταμένες καταστροφές σε μονάδες παραγωγής και δίκτυα. Τέλος, σε μακροπρόθεσμο επίπεδο, το ΕΣΕΚ αναγνωρίζει την ανάγκη κινητοποίησης επιπρόσθετων ευρωπαϊκών πόρων μετά το 2030, δεδομένου ότι όλα τα μέτρα στηρίζονται στην υπόθεση συνέχισης και ενίσχυσης των χρηματοδοτικών εργαλείων, με στόχο την επιτάχυνση των έργων¹³⁵.

Όσον αφορά στη μετάβαση αυτή στον ελληνικό αγροδιατροφικό τομέα, προωθήθηκε μέσω ενός συνόλου μέτρων της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής και του Εθνικού Στρατηγικού Σχεδίου 2023–2027, που περιλαμβάνει άμεσες ενισχύσεις στους παραγωγούς, αγροπεριβαλλοντικά προγράμματα και επενδυτικά σχέδια που χρηματοδοτούν πρακτικές βιώσιμης γεωργίας. Ειδική βαρύτητα δίνεται στην υιοθέτηση γεωργίας ακριβείας, στην ψηφιοποίηση των παραγωγικών διαδικασιών και στην ενίσχυση της αγροδιατροφικής καινοτομίας μέσω στοχευμένων προγραμμάτων κατάρτισης. Παράλληλα, προσφέρονται επιδοτήσεις για την εγκατάσταση Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας για αγροτικές εκμεταλλεύσεις και ενεργοποιούνται χρηματοδοτικά εργαλεία όπως επιδοτούμενα δάνεια και επιχορηγήσεις για επενδύσεις που μειώνουν το περιβαλλοντικό αποτύπωμα του πρωτογενούς τομέα¹³⁶.

Σε μακροοικονομικό επίπεδο, ο ΟΟΣΑ έχει εισαγάγει προτάσεις πολιτικής που ενσωματώθηκαν στην ελληνική στρατηγική πράσινης μετάβασης. Κεντρικά μέτρα αποτελούν η εφαρμογή green budgeting και green tagging για την ενσωμάτωση κριτηρίων βιωσιμότητας στις δημόσιες δαπάνες και η συστηματική παρακολούθηση της αποτελεσματικότητάς τους μέσω μετρήσιμων δεικτών. Στο πλαίσιο αυτό, προωθείται η σταδιακή κατάργηση των επιδοτήσεων σε ορυκτά καύσιμα και η παροχή φορολογικών κινήτρων για επενδύσεις σε καθαρές τεχνολογίες. Οι πολιτικές αυτές λειτουργούν συμπληρωματικά με μηχανισμούς παρακολούθησης της προόδου των

---

¹³⁵ Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας (ΥΠΕΝ), *Αναθεωρημένο Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ)*, Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, Τεύχος Β', Αρ. Φύλλου 6983 (19 Δεκεμβρίου 2024), 74397–74399, 74434, 74440.

¹³⁶ N. Apostolopoulos, D. Petropoulos, P. Liargovas, and E. Anastasopoulou, "Constraints to Green and Digital Transition in the Greek Agri-Food Sector," in *Proceedings of the 19th European Conference on Innovation and Entrepreneurship* (2024), 46–47, 49–51.

πράσινων δαπανών, ώστε να ενισχύεται η διαφάνεια και η αποτελεσματικότητα στη διαχείριση πόρων που κατευθύνονται σε δράσεις μηδενικών εκπομπών¹³⁷.

Η θεσμική προσέγγιση της πράσινης διακυβέρνησης ενσωμάτωσε την έννοια της «mosaic governance», συνδυάζοντας κρατικούς μηχανισμούς, τοπική αυτοδιοίκηση και την κοινωνία των πολιτών. Πολιτικές στήριξης ενίσχυσαν τις ενεργειακές κοινότητες και τα green commons, επιτρέποντας συλλογικές επενδύσεις σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων. Η προώθηση των grassroots niches σε εθνικό επίπεδο αποτέλεσε στρατηγικό εργαλείο για την ενσωμάτωση τοπικών πρακτικών και καινοτομιών στην κεντρική πολιτική¹³⁸.

Η Ελλάδα, στο πλαίσιο των πολιτικών προώθησης της πράσινης μετάβασης, έχει υιοθετήσει πρόσφατα τη νομοθεσία που μεταφέρει στο εθνικό δίκαιο τις ευρωπαϊκές οδηγίες για τον σχηματισμό ενεργειακών κοινοτήτων και συνεταιρισμών. Η εξέλιξη αυτή ανοίγει τον δρόμο για την ενίσχυση της ενεργειακής δημοκρατίας και της ενεργειακής δικαιοσύνης, επιτρέποντας στους πολίτες να μετατραπούν από απλούς καταναλωτές σε «prosumer», δηλαδή ταυτόχρονα παραγωγούς και καταναλωτές ενέργειας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ενεργειακή κοινότητα Hyperion στην Αθήνα, που ιδρύθηκε το 2020 και αποτελείται από 130 μέλη, οργανωμένα σε συνεταιριστική βάση. Το φωτοβολταϊκό της πάρκο, ισχύος περίπου 500 kW, θα τροφοδοτεί το δίκτυο, ενώ μέσω εικονικού ενεργειακού συμψηφισμού (virtual net metering) θα πιστώνεται στους λογαριασμούς των μελών ανάλογα με το ποσοστό συμμετοχής τους. Το εγχείρημα δεν αποσκοπεί αποκλειστικά στο οικονομικό όφελος, αλλά και στη δημιουργία ενός δίκαιου και συλλογικού μοντέλου παραγωγής ενέργειας, με πρόβλεψη για δωρεάν παροχή ηλεκτρισμού σε ευάλωτες οικογένειες, καθώς και δράσεις εκπαίδευσης και εργαστήρια αποδοτικότητας. Παράλληλα, η κυβέρνηση έχει ανακοινώσει νέο πρόγραμμα επιδότησης για φωτοβολταϊκά συστήματα σε στέγες με δυνατότητα αποθήκευσης, με ποσοστά κάλυψης κόστους που φτάνουν έως και τα δύο τρίτα για τα νοικοκυριά και 40–60% για τους αγρότες, γεγονός που δημιουργεί ισχυρά

---

¹³⁷ T. Leidecker, T. Bulman, I. Levin, and H. Blake, *Transitioning to a Green Economy in Greece, Documents de travail du Département des Affaires économiques de l'OCDE* (2023), 14, 16, 49–50.

¹³⁸ A. Nikas, H. Neofytou, A. Karamaneas, K. Koasidis, and J. Psarras, “Sustainable and Socially Just Transition to a Post-Lignite Era in Greece: A Multi-Level Perspective,” *Energy Sources, Part B: Economics, Planning, and Policy* 15, no. 10–12 (2020)

κίνητρα συμμετοχής. Αν και παραμένουν τεχνικές προκλήσεις, όπως οι περιορισμοί στο ηλεκτρικό δίκτυο, το μοντέλο των ενεργειακών κοινοτήτων θεωρείται ότι θα βρει μιμητές¹³⁹.

4.7 Η εφαρμογή του Κοινωνικού Ταμείου για το Κλίμα (SCF) στην Ελλάδα.

Η ίδρυση του Κοινωνικού Ταμείου για το Κλίμα αποτελεί μία από τις πιο σημαντικές πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη δίκαιη ενεργειακή και κλιματική μετάβαση. Παρά το γεγονός ότι η πλήρης εφαρμογή του στην Ελλάδα αναμένεται να ξεκινήσει το 2026, η πρόσφατη δημόσια διαβούλευση (4–18 Ιουλίου 2025) ανέδειξε τον καθοριστικό ρόλο που μπορεί να έχει στη στήριξη των ευάλωτων ομάδων, καθώς και τις προκλήσεις που συνοδεύουν τη διαχείριση των διαθέσιμων πόρων. Από το συνολικό ευρωπαϊκό πακέτο των 87 δισεκατομμυρίων ευρώ για την περίοδο 2026–2032, στη χώρα μας αναλογούν περίπου 4,7 δισεκατομμύρια ευρώ, με στόχο να αντισταθμιστούν οι επιπτώσεις της επέκτασης του Συστήματος Εμπορίας Δικαιωμάτων Εκπομπών 2 (ΣΕΔΕ2) στους τομείς των κτιρίων και των οδικών μεταφορών από το 2027. Ο βασικός σκοπός του Ταμείου είναι να αποτραπούν κοινωνικές ανισότητες που ενδέχεται να προκύψουν από την επιβολή του φόρου άνθρακα.

Η ελληνική συμμετοχή στη διαβούλευση υπήρξε ενεργή, με την ΕΚΠΟΙΖΩ να καταθέτει καίριες προτάσεις. Μεταξύ αυτών αναδείχθηκε η ανάγκη ενίσχυσης των ενεργειακών κοινοτήτων, οι οποίες μπορούν να λειτουργήσουν ως μοχλός κοινωνικά δίκαιης μετάβασης, ενώ παράλληλα τονίστηκε η σημασία της αποφυγής κοινωνικών θυσιών μέσα από την κατεύθυνση των πράσινων επενδύσεων προς τη βιωσιμότητα και την κοινωνική ευημερία. Εξίσου κρίσιμο θεωρήθηκε το ζήτημα του ενεργειακού αναλφαριθμητισμού, καθώς η έλλειψη ενημέρωσης και εκπαίδευσης των καταναλωτών περιορίζει τη δυνατότητα ουσιαστικής συμμετοχής τους στις πολιτικές μετάβασης. Στην ίδια κατεύθυνση, τα συμπεράσματα από τη λειτουργία του γραφείου «μιας στάσης» της οργάνωσης, που δραστηριοποιείται στην ενεργειακή αναβάθμιση

---

¹³⁹ P. Hockenos, “For Greece’s Clean Energy Collectives, It’s All about Energy Democracy,” *EnergyTransition.org*, 2024, <https://energytransition.org/2024/01/for-greeces-clean-energy-collectives-its-all-about-energy-democracy/>.

κατοικιών και στην καταπολέμηση της ενεργειακής φτώχειας, προσέφεραν τεκμηριωμένες προτάσεις για στοχευμένες δράσεις με άμεσο όφελος στα νοικοκυριά. Οι παρεμβάσεις αυτές συνθέτουν την εικόνα ενός Ταμείου που οφείλει να συνδυάσει τεχνικά μέτρα με κοινωνικές δικλείδες προστασίας και στρατηγικές ενημέρωσης¹⁴⁰.

Η εξειδίκευση των δράσεων που προγραμματίζονται στην Ελλάδα αποτυπώνει το εύρος της φιλοδοξίας του Ταμείου. Περίπου 2 δισεκατομμύρια ευρώ θα κατευθυνθούν στην ενεργειακή ανακαίνιση ιδιωτικών κατοικιών, με την εκτίμηση ότι περισσότερα από 300.000 νοικοκυριά θα υποστηριχθούν μέσω επιδοτήσεων για θερμομόνωση, εγκατάσταση αντλιών θερμότητας και φωτοβολταϊκών, καθώς και με δωρεάν χορήγηση πιστοποιητικών ενεργειακής απόδοσης. Στο πλαίσιο αυτό, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται όχι μόνο στις παρεμβάσεις εξοικονόμησης ενέργειας αλλά και στην κοινωνική διάσταση της στέγασης: α) επιδοτήσεις για ανακαίνιση κενών κατοικιών με στόχο τη μακροχρόνια μίσθωση σε ευάλωτες ομάδες και φοιτητές, καθώς και β) αναθεώρηση του προγράμματος «Εξοικονόμηση Ενέργειας» ώστε να ενσωματώνει κοινωνικά κριτήρια. Επιπλέον, περίπου 300 εκατομμύρια ευρώ θα διατεθούν σε 10.000 πολύ μικρές επιχειρήσεις για αναβάθμιση κτιρίων και εξοπλισμού, με προτεραιότητα σε μειονεκτικές και ψυχρότερες περιοχές, ενισχύοντας την ενεργειακή αποδοτικότητα και τη μείωση της εξάρτησης από τα ορυκτά καύσιμα¹⁴¹.

Η προσπάθεια υλοποίησης του Ταμείου αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε περιφερειακό επίπεδο, με τη Θεσσαλία να αποτελεί την πρώτη περιφέρεια της χώρας που ανακοίνωσε επίσημα τη συμμετοχή της στο Κοινωνικό και Κλιματικό Σχέδιο. Η πρωτοβουλία αυτή δείχνει πώς η εφαρμογή του Ταμείου μπορεί να προσαρμόζεται στις τοπικές ανάγκες. Το σχέδιο της περιφέρειας εντάσσει στο επίκεντρο την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής μέσω ενός αειφόρου αναπτυξιακού χάρτη, που περιλαμβάνει δράσεις για μείωση του ενεργειακού κόστους, προώθηση της

---

¹⁴⁰ ΕΚΠΟΙΖΩ, *Κοινωνικό Ταμείο για το Κλίμα: Σχόλια επί της Δημόσιας Διαβούλευσης*, 23 Ιουλίου 2025

¹⁴¹ RE+D magazine, “A Substantial Portion of the €4.7B Social Climate Fund to Be Allocated to Housing,” July 8, 2025, <https://ered.gr/real-estate-news/a-substantial-portion-of-the-4-7b-social-climate-fund-to-be-allocated-to-housing>

καθαρής κινητικότητας και ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής. Με τον τρόπο αυτό, η Θεσσαλία αναδεικνύεται σε πιλοτικό παράδειγμα εφαρμογής του SCF¹⁴².

---

¹⁴² Περιφέρεια Θεσσαλίας, *Η Θεσσαλία η πρώτη Περιφέρεια που μετέχει στο Κοινωνικό Ταμείο για το Κλίμα*, 17 Ιουλίου 2025, <https://www.thessaly.gov.gr/enimerosi/deltiotypou/47142>

Κεφάλαιο 5: Αποτίμηση της Εφαρμογής του Μηχανισμού Δίκαιης Μετάβασης στο Ελληνικό Πλαίσιο

5.1 Συγκλίσεις και αποκλίσεις με τους στόχους της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η δίκαιη μετάβαση στην Ελλάδα παρουσιάζει ένα σύνολο συγκλίσεων με τους στόχους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά και σημαντικών αποκλίσεων που καθορίζουν το σημείο στο οποίο βρίσκεται σήμερα η χώρα. Η εξέταση της εφαρμογής του Μηχανισμού Δίκαιης Μετάβασης (JTM) και των εθνικών πολιτικών δείχνει ότι, αν και έχουν γίνει αξιόλογα βήματα προς την κατεύθυνση των ευρωπαϊκών δεσμεύσεων, η πορεία δεν είναι ούτε γραμμική ούτε απαλλαγμένη από εμπόδια.

Καταρχάς, η Ελλάδα έχει προβεί σε μια από τις πιο ταχείες και αποφασιστικές διαδικασίες απολιγνιτοποίησης στην Ευρώπη. Η μείωση της συμμετοχής του λιγνίτη στην ηλεκτροπαραγωγή κατά 49% μεταξύ 2015 και 2020 αποδεικνύει την έντονη βούληση για ευθυγράμμιση με την κατεύθυνση της κλιματικής ουδετερότητας. Αυτό το στοιχείο συνιστά ξεκάθαρη συμπόρευση με την ευρωπαϊκή στρατηγική, η οποία απαιτεί τη σταδιακή, αλλά και σταθερή απεξάρτηση από τον άνθρακα. Παράλληλα, η αύξηση της συμμετοχής των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας κατά 29% στην ίδια περίοδο αποκαλύπτει τη στροφή της χώρας προς τις τεχνολογίες χαμηλών εκπομπών, συμβαδίζοντας με τους στόχους του Fit for 55 και του Ευρωπαϊκού Κλιματικού Νόμου.

Ένα δεύτερο στοιχείο σύγκλισης αφορά το θεσμικό σκέλος. Η εκπόνηση του Σχεδίου Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης (ΣΔΑΜ) για τις λιγνιτικές περιοχές της Δυτικής Μακεδονίας και της Μεγαλόπολης επιβεβαιώνει την ενσωμάτωση του ευρωπαϊκού πλαισίου στο εθνικό επίπεδο. Η υποχρέωση σύνταξης Εδαφικών Σχεδίων Δίκαιης Μετάβασης είναι κεντρική διάταξη της Ένωσης και η Ελλάδα έχει συμμορφωθεί σε αυτό, καθότι δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στις περιοχές που πλήττονται περισσότερο από την ενεργειακή μετάβαση. Αυτό δείχνει σύγκλιση όχι μόνο με τους περιβαλλοντικούς στόχους, αλλά και με την κοινωνική διάσταση της δίκαιης μετάβασης.

Επιπλέον, όσον αφορά στο Κοινωνικό Ταμείο για το Κλίμα (SCF), δεν έχει εφαρμοστεί ακόμη στην Ελλάδα, αλλά βρίσκεται στο στάδιο προετοιμασίας, ως μέρος της ευρωπαϊκής πολιτικής που θα τεθεί σε ισχύ το 2026 και συνεπώς η χώρα βρίσκεται στη φάση σχεδιασμού/συμμόρφωσης με τις ευρωπαϊκές διαδικασίες. Έτσι καταγράφεται όχι ως υφιστάμενη εφαρμογή, αλλά ως σημείο ευθυγράμμισης σε επίπεδο δέσμευσης.

Τέλος, σε επίπεδο στόχων και δεσμεύσεων, η Ελλάδα έχει επισήμως υιοθετήσει το χρονοδιάγραμμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για μείωση εκπομπών κατά 55%. Η στρατηγική αυτή, αν και απαιτητική, δείχνει σοβαρή πρόθεση, στοιχείο που δεν συναντάται σε όλα τα Κράτη-Μέλη με τον ίδιο τρόπο.

Παρά τις σημαντικές αυτές βελτιώσεις, οι αποκλίσεις είναι εξίσου εμφανείς. Καταρχάς, οι ρυθμοί μείωσης εκπομπών στην Ελλάδα, όπως και συνολικά στην Ένωση, δεν επαρκούν ώστε να επιτευχθεί η κλιματική ουδετερότητα έως το 2050. Οι εκτιμήσεις δείχνουν ότι, με τους τρέχοντες ρυθμούς, η Ελλάδα κατευθύνεται προς επίτευξη ουδετερότητας γύρω στο 2090, δηλαδή σαράντα χρόνια αργότερα από τον ευρωπαϊκό στόχο. Αυτή η χρονική καθυστέρηση αποτυπώνει την αδυναμία εφαρμογής των απαιτούμενων μέτρων με την ταχύτητα που απαιτείται.

Ένα δεύτερο σημαντικό σημείο είναι το γεγονός ότι, παρά τη μείωση του λιγνίτη, το 70% περίπου των εκπομπών εξακολουθεί να προέρχεται από την καύση πετρελαίου και φυσικού αερίου. Αυτό καθιστά την ενεργειακή μετάβαση ιδιαίτερα δύσκολη, ιδίως σε μια συγκυρία αυξημένης ενεργειακής αστάθειας λόγω γεωπολιτικών εξελίξεων. Σε αντίθεση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες που έχουν επενδύσει μαζικά σε διαφοροποίηση πηγών και τεχνολογιών αποθήκευσης, η Ελλάδα παραμένει σε μεγάλο βαθμό εξαρτημένη από τα εισαγόμενα καύσιμα, κάτι που αντιβαίνει στη στρατηγική αυτόρκειας που προωθεί η Ένωση.

Επιπλέον, η κοινωνική διάσταση της μετάβασης παρουσιάζει δυσκολίες. Η έννοια της συμμετοχικότητας, που αποτελεί βασικό στόχο, δεν έχει ακόμα υλοποιηθεί επαρκώς στην Ελλάδα. Ο «ενεργειακός αναλφαβητισμός» μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού, η περιορισμένη συμμετοχή των τοπικών κοινωνιών στη διαμόρφωση των σχεδίων και η απουσία επαρκούς διαβούλευσης καταδεικνύουν αποκλίσεις από την ευρωπαϊκή αρχή της «ουσιαστικής συμμετοχής». Η κατάσταση αυτή ενέχει τον

κίνδυνο κοινωνικών αντιστάσεων και πολιτικής αμφισβήτησης, ιδιαίτερα σε περιοχές με ισχυρή παράδοση λιγνιτικής οικονομίας.

Σημαντική απόκλιση παρατηρείται και στη διαχείριση των πόρων. Αν και η Ελλάδα έχει πρόσβαση σε ευρωπαϊκά ταμεία, η απορροφητικότητα και η αποτελεσματικότητα της αξιοποίησης παραμένουν περιορισμένες. Διοικητικές αδυναμίες, γραφειοκρατικά εμπόδια και καθυστερήσεις στην ωρίμανση έργων μειώνουν τον ρυθμό εφαρμογής και υπονομεύουν την ικανότητα να επιτευχθούν οι στόχοι στον χρόνο που έχει τεθεί. Αυτό διαφοροποιεί τη χώρα από άλλα Κράτη-Μέλη που έχουν αναπτύξει πιο αποτελεσματικούς μηχανισμούς διαχείρισης.

Τέλος, η εστίαση σε μεγάλες επενδύσεις ανανεώσιμης ενέργειας, χωρίς επαρκείς δικλείδες για την προστασία των τοπικών κοινοτήτων, οδηγεί σε εντάσεις και σε αίσθημα αποκλεισμού, αντίθετο προς τον πυρήνα της δίκαιης μετάβασης. Σε αρκετές περιπτώσεις, η έλλειψη ισόρροπης κατανομής των ωφελειών από τα έργα Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας φανερώνει το χάσμα ανάμεσα στους ευρωπαϊκούς στόχους και την πραγματική εμπειρία των τοπικών κοινωνιών.

5.2 Συγκριτική ανάλυση εφαρμογής του Μηχανισμού Δίκαιης Μετάβασης σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η εφαρμογή του Μηχανισμού Δίκαιης Μετάβασης στα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης παρουσιάζει ένα έντονα διαφοροποιημένο πεδίο πολιτικών επιλογών, διοικητικών ικανοτήτων και θεσμικών ρυθμίσεων, το οποίο αντανakλά τόσο τις ιδιαίτερες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες των επιλέξιμων περιοχών, όσο και τα εθνικά πρότυπα διακυβέρνησης. Παρά το κοινό κανονιστικό πλαίσιο, οι πρακτικές υλοποίησης παρουσιάζουν σημαντικές αποκλίσεις ως προς τον βαθμό αποκέντρωσης, τη θεματική κατανομή των πόρων, τους μηχανισμούς συμμετοχής και τη διαφάνεια των διαδικασιών.

Στην Πολωνία, η υλοποίηση του Ταμείου Δίκαιης Μετάβασης οργανώθηκε βάσει ενός πλήρως αποκεντρωμένου μοντέλου, με τη διάθεση των πόρων να πραγματοποιείται μέσω περιφερειακών προγραμμάτων και την εκπόνηση πέντε διακριτών σχεδίων ονόματι Territorial Just Transition Plans (TJTP) από τις επιλέξιμες

περιφέρειες. Οι περιοχές εφαρμογής των TJTP αντιστοιχούν κατά βάση σε υποπεριφέρειες επιπέδου NUTS 3, γεγονός που επέτρεψε τη στοχευμένη περιγραφή των κοινωνικοοικονομικών χαρακτηριστικών και των αναγκών τους. Το θεματικό εύρος των παρεμβάσεων περιλάμβανε, μεταξύ άλλων, δράσεις διαφοροποίησης και εκσυγχρονισμού των τοπικών οικονομιών, στήριξη της απασχόλησης και μέτρα κατάρτισης και επανακατάρτισης των εργαζομένων, καθώς και επενδύσεις σε καθαρές μορφές ενέργειας, ενεργειακή απόδοση και υποδομές χαμηλών εκπομπών. Παράλληλα, καταγράφηκαν ζητήματα που αφορούσαν καθυστερήσεις στην έναρξη της εφαρμογής, βραδύτερους ρυθμούς απορρόφησης πόρων του Next Generation EU και αδυναμίες στον συντονισμό μεταξύ κεντρικών και περιφερειακών επιπέδων διακυβέρνησης. Επιπλέον, επισημάνθηκε ότι ο καθορισμός των επιπέδων συγχρηματοδότησης βάσει της ταξινόμησης NUTS 2 δεν αντανάκλα επαρκώς τις αναπτυξιακές συνθήκες των περιοχών εφαρμογής, ενώ οι διαδικαστικές και ερμηνευτικές παράμετροι του κανονιστικού πλαισίου επηρέασαν το εύρος ορισμένων παρεμβάσεων¹⁴³.

Σε αντιδιαστολή με το αποκεντρωμένο και περιφερειακά προσανατολισμένο μοντέλο της Πολωνίας, οι περιπτώσεις της Γερμανίας, της Ισπανίας και της Σλοβακίας παρουσιάζουν εναλλακτικά σχήματα συντονισμού και διακυβέρνησης, με διαφορετικό βαθμό θεσμικής ενοποίησης και κοινωνικής συμμετοχής, όπως διαπιστώνεται μέσα από τις περιπτώσεις της Λουσατίας, της Αστούριας και της Άνω Νίτρα. Στη Λουσατία για παράδειγμα, η διαδικασία οργανώνεται μέσω ενός ενιαίου περιφερειακού συντονιστικού φορέα, στον οποίο συμμετέχουν κρατικά επίπεδα διοίκησης και κοινωνικοί εταίροι, ενώ οι σχετικοί πόροι εθνικής και ενωσιακής προέλευσης διοχετεύονται μέσω του ίδιου πλαισίου. Η λήψη αποφάσεων πραγματοποιείται με βάση κανόνες συναίνεσης και η πορεία υλοποίησης παρακολουθείται μέσω δημόσια προσβάσιμων δεικτών που αφορούν τις δαπάνες, τα αποτελέσματα στην απασχόληση και παραμέτρους κοινωνικής ένταξης. Στην Αστούρια, επισημαίνονται η γήρανση του εργατικού δυναμικού και η χαμηλή συμμετοχή ενηλίκων στη διά βίου μάθηση, ενώ καταγράφεται ότι οι παρεμβάσεις που υλοποιούνται συνδέονται με θέσεις εργασίας

---

¹⁴³ PricewaterhouseCoopers (PwC), *Evaluation of the Just Transition Fund: Final Report*, final version, August 31, 2025 (Warsaw: Ministry of Development Funds and Regional Policy, Republic of Poland; European Commission, 2025), 6–7, 10–12, 15–18, 23–26.

περιορισμένης χρονικής διάρκειας. Στην Άνω Νίτρα της Σλοβακίας, η εφαρμογή του Μηχανισμού χαρακτηρίζεται από διοικητική πολυπλοκότητα και ελλείμματα τοπικής διοικητικής ικανότητας, με αναφορές ότι οι συνθήκες αυτές ευνοούν μεγάλους φορείς υλοποίησης και συνοδεύονται από τις απαιτήσεις της κοινωνίας των πολιτών για σαφέστερους στόχους κοινωνικής ένταξης και πιο λεπτομερή στόχευση¹⁴⁴.

Πέραν των διαφορών στη δομή της διακυβέρνησης, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η κατανομή των πόρων του Μηχανισμού, όπως αυτή αντανακλάται στις περιπτώσεις της Αυστρίας, της Κύπρου, της Τσεχίας και της Εσθονίας. Στην Αυστρία, η χρηματοδοτική κατανομή επικεντρώνεται σχεδόν αποκλειστικά σε οικονομικές παρεμβάσεις, καθώς το 88% του προϋπολογισμού κατευθύνεται σε στρατηγικές στήριξης επιχειρήσεων, με έμφαση στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, στην έρευνα και καινοτομία και στη δημιουργία περιφερειακών οικοσυστημάτων νεοφυούς επιχειρηματικότητας, ενώ δεν προβλέπεται κατανομή πόρων του JTM σε περιβαλλοντικές πολιτικές. Η Κύπρος, αντιθέτως, κατευθύνει το μεγαλύτερο μέρος των πόρων της σε περιβαλλοντικές παρεμβάσεις, με το 87% του προϋπολογισμού να αφιερώνεται κυρίως στη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης και στην ανακαίνιση κτιρίων, ενώ οι κοινωνικές παρεμβάσεις δεν χρηματοδοτούνται από τον JTM και προβλέπεται η αξιοποίησή τους μέσω άλλων ταμείων συνοχής. Στην Τσεχία, καταγράφεται η πιο ισορροπημένη κατανομή πόρων μεταξύ οικονομικών, περιβαλλοντικών και κοινωνικών πολιτικών, η οποία περιλαμβάνει επενδύσεις σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, αποκατάσταση μολυσμένων εκτάσεων, ενίσχυση της εκπαίδευσης και της δημόσιας έρευνας, καθώς και στήριξη της διαφοροποίησης της τοπικής οικονομίας μέσω των μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Η Εσθονία παρουσιάζει έντονη έμφαση στις οικονομικές στρατηγικές, με το 69% του προϋπολογισμού να κατευθύνεται σε επενδύσεις έρευνας, καινοτομίας και επιχειρηματικής

---

¹⁴⁴ Izabela Marcinkowska and Veronika Hvozdková, *Just Transition in the World of Work* (Brussels: European Parliament, Directorate-General for Cohesion, Agriculture and Social Policies (DG CASP), Policy Department for Transport, Employment and Social Affairs, 2025), 26–27.

διαφοροποίησης, ενώ παράλληλα προβλέπονται συγκεκριμένες κοινωνικές παρεμβάσεις σε τομείς όπως η εκπαίδευση, η φροντίδα και η υγεία¹⁴⁵.

Στη Βουλγαρία, παρά το γεγονός ότι αποτελεί έναν από τους μεγαλύτερους δικαιούχους του Ταμείου Δίκαιης Ανάπτυξης, η διαδικασία εκπόνησης των Territorial Just Transition Plans (TJTPs) χαρακτηρίζεται από περιορισμένη πρόσβαση σε επίσημη πληροφόρηση και από μονοκατευθυντική ροή της επικοινωνίας. Παράλληλα, καταγράφεται έλλειψη διαφάνειας ως προς τα ενδιάμεσα αποτελέσματα της διαδικασίας, ενώ μη κρατικοί φορείς και τοπικοί δρώντες δηλώνουν άγνοια για το περιεχόμενο των σχεδίων κατά τα στάδια διαμόρφωσής τους. Στην Ουγγαρία, το πλαίσιο εφαρμογής του JTM συνδέεται με ρητά διατυπωμένη πολιτική απόφαση για την παύση λειτουργίας της τελευταίας λιγνιτικής μονάδας έως το 2025. Η εκπόνηση των TJTPs υποστηρίζεται από ευρωπαϊκά χρηματοδοτούμενη τεχνική βοήθεια και περιλαμβάνει διαδικασίες διαβούλευσης με ποικίλους φορείς, αν και επισημαίνεται ότι οι σχετικές μελέτες και τα παραδοτέα δεν έχουν δημοσιοποιηθεί συστηματικά, περιορίζοντας τη δυνατότητα ευρύτερης πρόσβασης στην πληροφορία. Στη Ρουμανία, η εφαρμογή του JTM διαφοροποιείται μεταξύ των ανθρακοφόρων περιοχών, με τη δομή συμμετοχής να οργανώνεται σε πολλαπλά διοικητικά επίπεδα και να βασίζεται σε εκτενή καταγραφή και κατηγοριοποίηση εμπλεκόμενων οργανισμών και προσώπων. Στις περιοχές Gorj και Jiu Valley εντοπίζονται διακριτές αποκλίσεις ως προς τον βαθμό διαφάνειας και τον βαθμό της συμμετοχής της κοινωνίας των πολιτών, με την περίπτωση του Gorj να περιγράφεται ως περισσότερο ανοικτή και με μεγαλύτερη εμπλοκή μη κυβερνητικών και τοπικών φορέων σε σύγκριση με τη Jiu Valley¹⁴⁶.

Σε όρους σύγκρισης, η Ελλάδα τοποθετείται σε μία ενδιάμεση θέση ως προς την εφαρμογή του Μηχανισμού Δίκαιης Μετάβασης, εμφανίζοντας σαφή υπεροχή στο επίπεδο του στρατηγικού και κανονιστικού σχεδιασμού, αλλά αισθητή υστέρηση στην επιχειρησιακή υλοποίηση και στη συμμετοχική ποιότητα της διακυβέρνησης. Η

---

¹⁴⁵ Michiel Stapper, *The Road to a Just Transition: A Comparative Analysis of Territorial Just Transition Plans* (Brussels: Foundation for European Progressive Studies (FEPS) and Friedrich-Ebert-Stiftung (FES), 2023), 9–13, 19.

¹⁴⁶ Lilo Bärbel Rösch and Daniele Epifanio, *Just Transition in 7 Central and Eastern European Countries* (Prague: CEE Bankwatch Network, 2022), 18–23, 31–33, 41–44.

έγκαιρη εκπόνηση εδαφικών σχεδίων, η σαφής θεματική ευθυγράμμιση με τις ευρωπαϊκές προτεραιότητες και η συγκέντρωση σημαντικών πόρων συνιστούν στοιχεία σύγκλισης με τα πλέον ανεπτυγμένα μοντέλα εφαρμογής. Ωστόσο, ο έντονα κεντροποιημένος χαρακτήρας, οι περιορισμένοι μηχανισμοί δημόσιας λογοδοσίας, η αποσπασματική εμπλοκή της κοινωνίας των πολιτών και οι καθυστερήσεις στη μετάφραση του σχεδιασμού σε ώριμες, κοινωνικά ενσωματωμένες παρεμβάσεις διαφοροποιούν αρνητικά την ελληνική περίπτωση από τις θεσμικά πιο ώριμες εφαρμογές. Παράλληλα, η έμφαση σε επενδύσεις υψηλής κεφαλαιακής έντασης, χωρίς αντίστοιχα ισχυρή σύνδεση με μόνιμη απασχόληση και κοινωνική ένταξη, περιορίζει τη μετασχηματιστική δυναμική του Μηχανισμού. Συνεπώς, η ελληνική εφαρμογή του JTM είναι εύλογο να χαρακτηριστεί ως θεσμικά επαρκής αλλά λειτουργικά ατελής, με τον βαθμό της επιτυχίας της να εξαρτάται από τη βελτίωση της διοικητικής ικανότητας, της διαφάνειας και της ουσιαστικής κοινωνικής ενσωμάτωσης των παρεμβάσεων.

Συμπεράσματα

Συμπερασματικά, από την παρούσα διπλωματική εργασία διαπιστώθηκε ότι η περιβαλλοντική δικαιοσύνη αποτελεί τον κεντρικό άξονα κατανόησης της σχέσης ανάμεσα στις κοινωνικές ανισότητες και τις περιβαλλοντικές πολιτικές. Η κλιματική αλλαγή δεν επηρεάζει όλες τις κοινωνικές ομάδες με τον ίδιο τρόπο. Αντιθέτως, τα ευάλωτα στρώματα υφίστανται δυσανάλογες επιβαρύνσεις, τόσο από τις ίδιες τις περιβαλλοντικές κρίσεις, όσο και από τις πολιτικές που θεσπίζονται για τη διαχείρισή τους. Οι ανισότητες αυτές δεν είναι παροδικές, αλλά τείνουν να διαιωνίζονται όταν οι λεγόμενες «πράσινες λύσεις» δεν ενσωματώνουν τη διάσταση της δικαιοσύνης.

Μάλιστα, οι αλλαγές στις δομές της απασχόλησης αποκαλύπτουν μια νέα ταξινόμηση επαγγελμάτων και κλάδων σε «πράσινους», «ουδέτερους» και «καφέ», με τους τελευταίους να πλήττονται καίρια, ιδίως στις περιοχές που εξαρτώνται από τη λιγνιτική δραστηριότητα ή άλλες μορφές υψηλής ενεργειακής έντασης. Παράλληλα, η «δίδυμη μετάβαση», που συνδυάζει την πράσινη και την ψηφιακή διάσταση, δημιουργεί ευκαιρίες οι οποίες, αν και μπορούν να επιταχύνουν την καινοτομία, ενδέχεται να διευρύνουν τις κοινωνικές και περιφερειακές ανισότητες, εφόσον δεν υπάρξει ισορροπημένος σχεδιασμός.

Η έννοια της Δίκαιης Μετάβασης, έχει ρίζες σε συνδικαλιστικά κινήματα και κατοχύρωση από διεθνείς οργανισμούς όπως η ILO και η UNFCCC. Οι αντιφάσεις ανάμεσα στα οικονομικά συμφέροντα και τα κοινωνικά δικαιώματα τονίζουν την ανάγκη για συντονισμένες πολιτικές που θα φέρνουν σε ισορροπία τις απαιτήσεις της απανθρακοποίησης με τις ανάγκες των εργαζομένων και των τοπικών κοινοτήτων.

Στην ευρωπαϊκή διάσταση, η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία και το πακέτο Fit for 55 συνιστούν μια φιλόδοξη στρατηγική που συνδυάζει ρυθμιστικά και αγορακεντρικά εργαλεία σε ένα σύνθετο «μικτό μοντέλο». Παρά την ευρύτητα και τη φιλοδοξία τους, οι διαφοροποιήσεις μεταξύ των Κρατών-Μελών παραμένουν έντονες. Οι χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης δυσκολεύονται να ανταποκριθούν λόγω της εξάρτησης από τον άνθρακα, ενώ άλλα κράτη, όπως η Ιταλία, αναδεικνύουν τα πρακτικά όρια των υφιστάμενων υποδομών. Σε αυτό το πλαίσιο, ο Μηχανισμός και το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης αποτέλεσαν πολιτικό συμβιβασμό που συνδέει τη

φιλοδοξία για κλιματική ουδετερότητα με την κοινωνική δικαιοσύνη, λειτουργώντας ως εργαλείο αλληλεγγύης. Ωστόσο, η πραγματική τους αποτελεσματικότητα εξαρτάται από τον βαθμό συμμετοχής των τοπικών κοινωνιών και την ικανότητα συντονισμού πολλαπλών επιπέδων διακυβέρνησης.

Κεντρικό στοιχείο για την επιτυχία της μετάβασης είναι η ανάπτυξη πράσινων δεξιοτήτων και νέων μορφών απασχόλησης. Η αναβάθμιση γνώσεων, η δια βίου μάθηση και η κινητικότητα των εργαζομένων αποτελούν καθοριστικούς παράγοντες για την αποφυγή κοινωνικών αποκλεισμών. Η χρηματοδότηση, μέσω θεσμών όπως η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων και το InvestEU, προσφέρει σημαντικούς πόρους, όμως η άνιση απορρόφησή τους και οι διοικητικές αδυναμίες εξακολουθούν να περιορίζουν τον αντίκτυπο.

Η Κοινωνία των Πολιτών και οι κοινωνικοί εταίροι διαδραματίζουν εξίσου επιδραστικό ρόλο στη διαδικασία αυτή. Οι τοπικές πρωτοβουλίες, όπως ενεργειακές κοινότητες, αστικές παρεμβάσεις πρασίνου και δίκτυα παραγωγών-καταναλωτών, παρουσιάζουν κοινωνικά ενσωματωμένες λύσεις που προάγουν την δημοκρατικότητα της ενέργειας. Παράλληλα, οι κοινωνικοί εταίροι συμβάλλουν στην ισορροπία ανάμεσα στην προστασία θέσεων εργασίας σε βιομηχανίες υψηλών εκπομπών και τη μετάβαση προς πράσινους κλάδους. Αν και οι παρεμβάσεις τους μπορούν να καθυστερήσουν τις αλλαγές, προσφέρουν κρίσιμη διαμεσολάβηση που αποτρέπει κοινωνικές συγκρούσεις. Η ποικιλία των αφηγημάτων και των πρακτικών της Κοινωνίας των Πολιτών ενισχύει τον πλουραλισμό, δημιουργώντας χώρους κοινωνικής καινοτομίας και συμμετοχικής διακυβέρνησης.

Το Κοινωνικό Ταμείο για το Κλίμα (SCF) αναδείχθηκε ως καίριο εργαλείο για την εξισορρόπηση των κοινωνικών επιπτώσεων της πράσινης μετάβασης. Η διττή του φύση, ως μηχανισμού άμεσης ανακούφισης και εργαλείου μακροπρόθεσμου μετασχηματισμού, αποτυπώνει τις σύνθετες ανάγκες που καλείται να καλύψει. Η στήριξη των ευάλωτων νοικοκυριών και των μικρών επιχειρήσεων, σε συνδυασμό με επενδύσεις σε ανακαίνιση κτιρίων και βιώσιμη κινητικότητα, προσδίδουν στο Ταμείο κομβική σημασία. Ωστόσο, καθυστερήσεις στην υποβολή εθνικών σχεδίων, περιορισμένη συμμετοχή της Κοινωνίας των Πολιτών και υπερβολική εστίαση σε βραχυπρόθεσμες ενισχύσεις θέτουν σε κίνδυνο την αποτελεσματικότητά του.

Η ελληνική περίπτωση αντιπροσωπεύει τις ιδιαιτερότητες μιας χώρας που στηρίχθηκε ιστορικά στον λιγνίτη, με σημαντικό περιβαλλοντικό και κοινωνικό κόστος, και που σήμερα επιχειρεί να μετατρέψει αυτήν την κληρονομιά σε ευκαιρία. Το ΕΣΕΚ και συναφή θεσμικά εργαλεία θέτουν φιλόδοξους στόχους, συνδέοντας την απολιγνιτοποίηση με τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας, την ηλεκτροκίνηση, τις ενεργειακές κοινότητες και τις νέες τεχνολογίες όπως το πράσινο υδρογόνο. Το εθνικό σχέδιο «Ελλάδα 2.0» και το Ταμείο Ανάκαμψης προώθησαν επενδύσεις σε ενεργειακή απόδοση, κυκλική οικονομία και πράσινες υποδομές. Παράλληλα, η αγροδιατροφική μετάβαση συνδέθηκε με τη βιώσιμη γεωργία και την καινοτομία, ενώ θεσμικά εργαλεία όπως το green budgeting και η mosaic governance ενίσχυσαν τη διαφάνεια και τη συμμετοχικότητα. Η δημιουργία ενεργειακών κοινοτήτων, όπως η Hyperion, έφερε στο φως πρακτικές ενεργειακής δημοκρατίας. Το ΠΔΑΜ επικεντρώθηκε στις λιγνιτικές περιοχές, με δράσεις αποκατάστασης, στήριξης επιχειρηματικότητας και κατάρτισης εργαζομένων, προωθώντας την τοπική ανάπτυξη. Τέλος, το SCF, με προγραμματισμένους πόρους 4,7 δισεκατομμύρια ευρώ, φιλοδοξεί να στηρίξει νοικοκυριά, επιχειρήσεις και περιφέρειες από το 2026, με τη Θεσσαλία να αποτελεί πιλοτικό παράδειγμα εφαρμογής.

Παρά τις φιλοδοξίες αυτές, η πράσινη μετάβαση στην Ελλάδα συνοδεύεται και από τις αντίστοιχες κοινωνικές εντάσεις. Εργαζόμενοι σε λιγνιτικές περιοχές, αγρότες και κάτοικοι περιοχών με σχεδιαζόμενα έργα ανανεώσιμης ενέργειας εκφράζουν δυσπιστία και αντίσταση, που συχνά δεν στρέφονται κατά των ίδιων των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας, αλλά κατά της έλλειψης διαβούλευσης, της αίσθησης εξωτερικών καταναγκασμών και της απουσίας αξιόπιστων εναλλακτικών. Η αντίσταση αυτή συνυπάρχει με νέες τοπικές πρωτοβουλίες που επιχειρούν να συνδέσουν την πράσινη μετάβαση με την κοινωνική δικαιοσύνη και την τοπική ανάπτυξη. Συνεπώς, διαπιστώνεται ότι η επιτυχία της μετάβασης θα εξαρτηθεί από τη διαφάνεια, την κοινωνική συμμετοχή, την ύπαρξη μακροπρόθεσμου χρηματοδοτικού πλαισίου και την ενσωμάτωση των τοπικών αναγκών.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Alieva, D., N. Antonova, and I. Khrishkevich. 2021. “The Role of Social Cohesion in the Implementation of National Strategies of Climate Change Struggle.” In *Industry 4.0: Exploring the Consequences of Climate Change*, edited by E. B. Zavyalova and E. G. Popkova, 259–65. Springer Nature.
- Apostolopoulos, N., D. Petropoulos, P. Liargovas, and E. Anastasopoulou. 2024. “Constraints to Green and Digital Transition in the Greek Agri-Food Sector.” In *Proceedings of The 19th European Conference on Innovation and Entrepreneurship*. Academic Conferences International.
- Auktor, G. V. 2020. *Green Industrial Skills for a Sustainable Future*. Vienna: United Nations Industrial Development Organization.
- Baker, S. H. 2020. “Fighting for a Just Transition: Climate Change Mitigation Does Not Guarantee Social Justice. To Avoid Deepening Inequalities, Clean Energy Transitions Must Prioritize Communities over Profit.” *NACLA Report on the Americas* 52 (2): 144–51.
- Beltrán Miralles, M., T. Gourdon, I. Seigneur, M. Arranz Padilla, and N. Pickard García.** 2023. *The Implementation of the “Do No Significant Harm” Principle in Selected EU Instruments: A Comparative Analysis*. JRC Science for Policy Report. Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- Boulogiorgou, D., and J. I. Kaldellis. 2025. “The Impact of Green Energy Transition at Local Level: How Just Is the Fast Implementation of Decarbonization Policy in West Macedonia?” *Frontiers in Environmental Science* 13: 1616839.
- Brożyna, J., W. Strielkowski, and A. Zpěvák. 2023. “Evaluating the Chances of Implementing the ‘Fit for 55’ Green Transition Package in the V4 Countries.” *Energies* 16 (6): 2764.
- Brulle, R. J., and D. N. Pellow. 2006. “Environmental Justice: Human Health and Environmental Inequalities.” *Annual Review of Public Health* 27 (1): 103–24.

- Buijs, A. E., S. de Koning, T. J. M. Mattijssen, I. W. Smeding, M.-J. Smits, and N. A. Steins. 2023. “Civil Society for Sustainable Change: Strategies of NGOs and Active Citizens to Contribute to Sustainability Transitions.” *Journal of Environmental Planning and Management* 67 (12): 2863–84.
- Calice, P., and D. G. Demekas.** 2024. *Just Transition: Issues for Central Banks and Financial Regulators*. Policy Research Working Paper no. 10685. Finance, Competitiveness and Innovation Global Practice. World Bank, Washington, DC.
- Cameron, A., G. Claeys, C. Midões, and S. Tagliapietra. 2020. *How Good Is the European Commission’s Just Transition Fund Proposal?* Bruegel Policy Contribution No. 2020/04.
- Cherng, S. T., I. Cangemi, J. A. Trostle, J. V. Remais, and J. N. Eisenberg. 2019. “Social Cohesion and Passive Adaptation in Relation to Climate Change and Disease.” *Global Environmental Change* 58: 101960.
- Chițiga, G. 2024. “Challenges and Opportunities in the Financing of the Climate Transition at the EU Level.” In *Conference Proceedings ‘Competitiveness and Sustainable Development’*, 85–91.
- Chinarris, P. P., G. N. Psarros, E. S. Chatzistylianos, and S. A. Papathanassiou. 2023. “Impact of Natural Gas Price Variations and Consumption Limitation on the Decarbonization of Sector-Coupled Energy Systems.” *IEEE Access* 11: 131573–96.
- Clement, J., L. Alarda, A. Ochojski, and N. Crutzen. 2025. “Engaging Marginalized Communities in Multi-Level Transformative Innovation Policy: The Case of the Just Transition Fund.” *Technological Forecasting and Social Change* 212: 124002.
- Crespy, A., and M. Munta. 2023. “Lost in Transition? Social Justice and the Politics of the EU Green Transition.” *Transfer: European Review of Labour and Research* 29 (2): 235–51.

- Defard, C., and K. Thalberg. 2022. “An Inclusive Social Climate Fund for the Just Transition.” Jacques Delors Institute.
- Diodato, D., E. Huergo, P. Moncada-Paternò-Castello, F. Rentocchini, and B. Timmermans. 2023. “Introduction to the Special Issue on ‘The Twin (Digital and Green) Transition: Handling the Economic and Social Challenges’.” *Industry and Innovation* 30 (7): 755–65.
- Feld, L. P., and J. Hassib. 2024. *On the Role of EU Cohesion Policy for Climate Policy*. ZEW Discussion Papers No. 24-050.
- Feola, G., and S. Jaworska. 2019. “One Transition, Many Transitions? A Corpus-Based Study of Societal Sustainability Transition Discourses in Four Civil Society’s Proposals.” *Sustainability Science* 14: 1643–56.
- Fisher, S. 2015. “The Emerging Geographies of Climate Justice.” *The Geographical Journal* 181 (1): 73–82.
- García Vaquero, M., A. Sánchez-Bayón, and J. Lominchar. 2021. “European Green Deal and Recovery Plan: Green Jobs, Skills and Wellbeing Economics in Spain.” *Energies* 14 (14): 4145.
- Harlan, S. L., D. N. Pellow, J. T. Roberts, S. E. Bell, W. G. Holt, J. Nagel, and R. J. Brulle. 2015. “Climate Justice and Inequality.” In *Climate Change and Society: Sociological Perspectives*, 127–63.
- Halawa, E. 2024. “Sustainable Energy: Concept and Definition in the Context of the Energy Transition—A Critical Review.” *Sustainability* 16 (4): 1523.
- Hassel, A., and K. Weil. 2023. “Social Partners in the Green Transition of the EU.” *Vierteljahrshefte zur Wirtschaftsforschung* 92 (4): 15–34.
- Hoppe, T., and M. Miedema. 2020. “A Governance Approach to Regional Energy Transition: Meaning, Conceptualization and Practice.” *Sustainability* 12 (3): 915.

- Janikowska, O., ed.** 2025. *Energy Transformation and Energy Poverty Alleviation: Case Study Poland and Greece*. Mineral and Energy Economy Research Institute of the Polish Academy of Sciences. Publishing House MEERI PAS, Kraków.
- Jenkins, K. 2019. *Implementing Just Transition after COP24*.
- Jenkins, K. E., B. K. Sovacool, A. Błachowicz, and A. Lauer. 2020. “Politicising the Just Transition: Linking Global Climate Policy, Nationally Determined Contributions and Targeted Research Agendas.” *Geoforum* 115: 138–42.
- Johansson, V. 2023. “Just Transition as an Evolving Concept in International Climate Law.” *Journal of Environmental Law* 35 (2): 229–49.
- Jüngling, E., G. Sgaravatti, S. Tagliapietra, and G. Zachmann. 2025. *Making the Best of the New EU Social Climate Fund*. Bruegel Policy Brief No. 14/2025.
- Kaldellis, J. K., D. Boulogiorgou, E. M. Kondili, and A. G. Triantafyllou. 2023. “Green Transition and Electricity Sector Decarbonization: The Case of West Macedonia.” *Energies* 16 (16): 5970.
- Karagianni, S., and M. Pempetzoglou. 2022. “The Income Distribution Impact of Decarbonization in Greece: An Initial Approach.” *Circular Economy and Sustainability* 2 (2): 557–67.
- Khan, Z. 2025. “Climate Change and Social Inequality: Policy, Economics, and Social Justice.” *Academia International Research Journal (Multi Disciplinary)* 1 (2): 1–16.
- Kyriazi, A., and J. Miró. 2023. “Towards a Socially Fair Green Transition in the EU? An Analysis of the Just Transition Fund Using the Multiple Streams Framework.” *Comparative European Politics* 21 (1): 112–32.
- Laurent, E. 2010. *Environmental Justice and Environmental Inequalities: A European Perspective*.

- Laurent, E. 2011. “Issues in Environmental Justice within the European Union.” *Ecological Economics* 70 (11): 1846–53.
- Leidecker, T., T. Bulman, I. Levin, and H. Blake. 2023. “Transitioning to a Green Economy in Greece.” *Documents de travail du Département des Affaires économiques de l’OCDE*.
- Leppänen, T., and D. Liefferink. 2022. “Agenda-Setting, Policy Formulation, and the EU Institutional Context: The Case of the Just Transition Fund.” *European Policy Analysis* 8 (1): 51–67.
- Magnani, N., and G. Osti. 2016. “Does Civil Society Matter? Challenges and Strategies of Grassroots Initiatives in Italy’s Energy Transition.” *Energy Research & Social Science* 13: 148–57.
- Malerba, D. 2022. “The Effects of Social Protection and Social Cohesion on the Acceptability of Climate Change Mitigation Policies: What Do We (Not) Know in the Context of Low-and Middle-Income Countries?” *The European Journal of Development Research* 34 (3): 1358.
- Manta, O. 2020. “Innovative Financial Instruments in the Context of the European Green Agreement (2020–2050).” *Journal of Financial and Monetary Research* 8 (1): 220–29.
- Marcinkowska, I., and V. Hvozdíková. 2025. *Just Transition in the World of Work*. Brussels: European Parliament, Directorate-General for Cohesion, Agriculture and Social Policies (DG CASP), Policy Department for Transport, Employment and Social Affairs.
[https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/CASP_STU\(2025\)759_354](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/CASP_STU(2025)759_354)
- Margosi, M. 2022. “Climate Change and SMEs: Green Transition, European Institutional Framework & Necessary Adaptations to Increase the Competitiveness of SMEs in the Region of Western Greece.” In *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, Vol. 1123, No. 1, 012014. IOP Publishing.

- McCauley, D., and R. Heffron. 2018. “Just Transition: Integrating Climate, Energy and Environmental Justice.” *Energy Policy* 119: 1–7.
- Mezei, M. 2024. “Transitional Justice through the Social Fund for Climate.” *Juris Gradibus* 4: 56–83. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14610493>
- Mertens, D., and M. Thiemann. 2021. “The European Investment Bank: The EU’s Climate Bank?” In *Handbook on European Union Climate Change Policy and Politics*, edited by H. Compston and I. Bailey, 68–86. Cheltenham: Edward Elgar.
- Militaru, I.-N., and A. Moțatu. 2024. “European Investment Bank.” *Valahia University – Law Study* XLIII (1): 69–74.
- Nanaki, E. A., S. Kiartzis, and G. Xydis. 2024. “Is Greece Ready for a Hydrogen Energy Transition? Quantifying Relative Costs in Hard to Abate Industries.” *Energies* 17 (7): 1722.
- Newell, P. 2005. “Race, Class and the Global Politics of Environmental Inequality.” *Global Environmental Politics* 5 (3): 70–94.
- Newell, P., and D. Mulvaney. 2013. “The Political Economy of the ‘Just Transition’.” *The Geographical Journal* 179 (2): 132–40.
- Newell, P., S. Srivastava, L. O. Naess, G. A. Torres Contreras, and R. Price. 2021. “Toward Transformative Climate Justice: An Emerging Research Agenda.” *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change* 12 (6): e733.
- Nikas, A., H. Neofytou, A. Karamaneas, K. Koasidis, and J. Psarras. 2020. “Sustainable and Socially Just Transition to a Post-Lignite Era in Greece: A Multi-Level Perspective.” *Energy Sources, Part B: Economics, Planning, and Policy* 15 (10–12): 513–44.
- Nikolaidou, S., and O. Kolokouris. 2016. “Transition Movements in Greece: An Alternative Green Solution to the Crisis.” In *International Conference on Urban Autonomy and the Collective City, Onassis Stegi, Athens, Greece*, 1–2.

- Nikolopoulou, M. 2025. *On the Measurement of Decarbonization of the Greek Energy Sector*. Master's thesis, Πανεπιστήμιο Πειραιώς.
- Okereke, C. 2010. "Climate Justice and the International Regime." *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change* 1 (3): 462–474.
- Pociovălișteanu, D. M., I. Novo-Corti, M. I. Aceleanu, A. C. Șerban, and E. Grecu. 2015. "Employment Policies for a Green Economy at the European Union Level." *Sustainability* 7 (7): 9231–50.
- Porter, L., L. Rickards, B. Verlie, K. Bosomworth, S. Moloney, B. Lay, ... and D. Pellow. 2020. "Climate Justice in a Climate Changed World." *Planning Theory & Practice* 21 (2): 293–321.
- Prados, M. J., R. Iglesias-Pascual, and Á. Barral. 2022. "Energy Transition and Community Participation in Portugal, Greece and Israel: Regional Differences from a Multi-Level Perspective." *Energy Research & Social Science* 87: 102467.
- PwC. 2025. *Evaluation of the Just Transition Fund: Final Report*. Final version, August 31, 2025. Warsaw: Ministry of Development Funds and Regional Policy, Republic of Poland; European Commission. https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/media/160378/EN_MFiPR_Final_Report_Evaluation_JTF.pdf
- Resnik, D. B. 2022. "Environmental Justice and Climate Change Policies." *Bioethics* 36 (7): 735–41.
- Rösch, L. B., and D. Epifanio. 2022. *Just Transition in 7 Central and Eastern European Countries*. Prague: CEE Bankwatch Network.
- Rosiek, J. 2013. "The Impact of the EU Climate Policy on Green Jobs Creation." *Economics and Management* 18 (4): 697–714.
- Rusche, C., and T. Schaefer. 2024. "Is the EU Fit for 55 and Beyond?" *Intereconomics* 59 (2): 77–82.

- Safarzadeh, H., and F. Di Maria. 2025. "How to Fit Energy Demand under the Constraint of EU 2030 and Fit for 55 Goals: An Italian Case Study." *Sustainability* 17 (8): 3743.
- Schicklinski, J. 2015. "Civil Society Actors as Drivers of Socio-Ecological Transition? Green Spaces in European Cities as Laboratories of Social Innovation." *WWFforEurope Working Paper* No. 102.
- Schlacke, S., H. Wentzien, E. M. Thierjung, and M. Köster. 2022. "Implementing the EU Climate Law via the 'Fit for 55' Package." *Oxford Open Energy* 1: oiab002.
- Schlosberg, D., and L. B. Collins. 2014. "From Environmental to Climate Justice: Climate Change and the Discourse of Environmental Justice." *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change* 5 (3): 359–374.
- Serrano, P. V. H., and A. Zaveri. 2020. "Venturing the Definition of Green Energy Transition: A Systematic Literature Review." *arXiv preprint* arXiv:2004.10562.
- Sgouridis, S., and D. Csala. 2014. "A Framework for Defining Sustainable Energy Transitions: Principles, Dynamics, and Implications." *Sustainability* 6 (5): 2601–2622.
- Stafylas, F. T. 2025. "Governance in Transition: Sectoral Resistance and the Political Ecology of Sustainable Development in Greece and the United Kingdom." SSRN. <https://ssrn.com/abstract=5367494>
- Stapper, M. 2023. *The Road to a Just Transition: A Comparative Analysis of Territorial Just Transition Plans*. Brussels: Foundation for European Progressive Studies (FEPS) and Friedrich-Ebert-Stiftung (FES). https://feps-europe.eu/wp-content/uploads/2023/04/PB_The-Road-to-a-Just-Transition.pdf
- Sulich, A., and M. Rutkowska. 2020. "Green Jobs, Definitional Issues, and the Employment of Young People: An Analysis of Three European Union Countries." *Journal of Environmental Management* 262: 110314.

- Sultana, F. 2022. "Critical Climate Justice." *The Geographical Journal* 188 (1): 118–124.
- Sze, J., and J. K. London. 2008. "Environmental Justice at the Crossroads." *Sociology Compass* 2 (4): 1331–54.
- Tahir, U., and H. Babar. 2024. "The Role of Policy in Developing a Skilled Workforce for a Green Economy." *Green Environmental Technology* 1 (2): 78–87.
- Tamasiga, P., P. K. Mogomotsi, H. Onyeaka, and G. E. Mogomotsi. 2024. "Amplifying Climate Resilience: The Impact of Social Protection, Social Cohesion, and Social Capital on Public Support for Climate Change Action." *Sustainable Environment* 10 (1): 2361568.
- Terenzi, A. 2023. "Climate Change and Social Inequalities: The Gap between Climate Solutions and Environmental Justice." *Fuori Luogo* 14: 49–62.
- Theodosiou, I., and N. Mantzaris. 2020. "Just Transition: History, Development and Challenges in Greece and Europe."
- Theodoropoulou, S., S. Sabato, and M. Akgüç. 2025. "National Eco-Social Policies in the Framework of EU Just Transition: The Cases of Greece, Italy, Portugal and Spain." *Global Social Policy* 25 (1): 86–111.
- Tigas, K., G. Giannakidis, J. Mantzaris, D. Lalas, N. Sakellaridis, C. Nakos, and A. T. Alexandridis. 2015. "Wide Scale Penetration of Renewable Electricity in the Greek Energy System in View of the European Decarbonization Targets for 2050." *Renewable and Sustainable Energy Reviews* 42: 158–69.
- Topaloglou, L., and L. Ioannidis. 2022. "From Transition Management towards Just Transition and Place-Based Governance: The Case of Western Macedonia in Greece."
- Tranoulidis, A., R. E. P. Sotiropoulou, K. Bithas, and E. Tagaris. 2022. "Decarbonization and Transition to the Post-Lignite Era: Analysis for a

- Sustainable Transition in the Region of Western Macedonia.” *Sustainability* 14 (16): 10173.
- Vandeplass, A., I. Vanyolos, M. Vigani, and L. Vogel. 2022. *The Possible Implications of the Green Transition for the EU Labour Market*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Verbong, G., and D. Loorbach, eds. 2012. *Governing the Energy Transition: Reality, Illusion or Necessity*. New York: Routledge.
- Verdolini, E., W. Look, C. Belpietro, and G. Persico. 2024. *The European Union Policy Toolbox to Support Just Transition*. Report 24-02. Resources for the Future.
- Vona, F., G. Marin, D. Consoli, and D. Popp. 2015. *Green Skills*. NBER Working Paper No. 21116. National Bureau of Economic Research.
- Vrontisi, Z., K. Fragkiadakis, M. Kannavou, and P. Capros. 2020. “Energy System Transition and Macroeconomic Impacts of a European Decarbonization Action towards a Below 2°C Climate Stabilization.” *Climatic Change* 162 (4): 1857–75.
- Wang, X., and K. Lo. 2021. “Just Transition: A Conceptual Review.” *Energy Research & Social Science* 82: 102291.
- Wilson, A., and M. Pari. 2021. “Social Climate Fund: Fit for 55 Package.” *EPRS Briefing*.
- Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας (ΥΠΕΝ). 2024. *Αναθεωρημένο Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ)*. Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.
- Zafeiriou, E., K. Spinthiropoulos, C. Tsanaktsidis, S. Garefalakis, K. Panitsidis, A. Garefalakis, and G. Arabatzis. 2022. “Energy and Mineral Resources Exploitation in the Delignitization Era: The Case of Greek Peripheries.” *Energies* 15 (13): 4732.
- Zhang, Y., and M. Wang. 2018. “Climate Change Actions and Just Transition.” *Chinese Journal of Urban and Environmental Studies* 6 (4): 1850024.

Ιστοσελίδες

Assimakis, D., M. Kitsilis, and E. Alexiou. 2025. “Greece Passes Dedicated Hydrogen Law Creating a Comprehensive Legal Framework for the Production, Certification and Support of Renewable Hydrogen.” July 2, 2025. Norton Rose Fulbright.

<https://www.nortonrosefulbright.com/en-gr/knowledge/publications/9bcd67d8/greece-passes-dedicated-hydrogen-law>

Carbon Market Watch. 2024. “FAQ: Social Climate Fund.” July 1, 2024.

<https://carbonmarketwatch.org/2024/07/01/faq-social-climate-fund>

Carbon Market Watch. 2025. “€86 Billion in Limbo: EU Countries Miss Key Deadline to Protect the Most Vulnerable.” July 1, 2025.

<https://carbonmarketwatch.org/2025/07/01/e86-billion-in-limbo-eu-countries-miss-key-deadline-to-protect-their-most-vulnerable>

Clean Energy Wire. 2025. “Germany Set to Miss Deadline for Billions in Subsidies from EU Social Climate Fund.” 2025.

<https://www.cleanenergywire.org/news/germany-set-miss-deadline-billions-subsidies-eu-social-climate-fund>

ΕΚΠΟΙΖΩ. 2025. “Κοινωνικό Ταμείο για το Κλίμα: Σχόλια επί της Δημόσιας Διαβούλευσης.” July 23, 2025.

<https://www.ekpizo.gr/oi-drasεις-μας/ενέργεια-περιβάλλον/κοινωνικό-ταμείο-για-το-κλίμα-σχόλια-επί-της-δημόσιας>

European Commission. 2021. *Commission Staff Working Document on the Territorial Just Transition Plans*. SWD(2021) 275 final. European Commission.

https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/funding/just-transition-fund/swd_territ_just_trans_plan_en.pdf

European Commission. 2022. *Πρόγραμμα «Δίκαιη Αναπτυξιακή Μετάβαση» (Just Development Transition) 2021–2027 (CCI 2021EL16JTPR001, Έκδοση 1.3)*.

Βρυξέλλες: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, DG REGIO. Απόφαση C(2022)3943 της 16ης Ιουνίου 2022. <https://www.sdam.gr/sites/default/files/2022-06/ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ%20ΔΙΚΑΙΗΣ%20ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗΣ%20ΜΕΤΑΒΑΣΗΣ.pdf>

European Commission. 2023. *Consolidated Annual Accounts of the European Union for the Financial Year 2022*. COM(2023) 391 final. Publications Office of the European Union. https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/272976/2022%20EU%20Annual%20Accounts_COM_2023_391.pdf

European Commission. 2023. *Social Climate Fund*. Brussels: European Commission. https://climate.ec.europa.eu/eu-action/carbon-markets/eu-emissions-trading-system-eu-ets/social-climate-fund_en

European Commission. 2025. *Greece's Recovery and Resilience Plan*. European Commission. https://commission.europa.eu/business-economy-euro/economic-recovery/recovery-and-resilience-facility/country-pages/greeces-recovery-and-resilience-plan_en

European Commission. 2025. *Adapting the Just Transition Mechanism to the Needs of Regions in Transition: Key Lessons and Recommendations for the Future*. Directorate-General for Regional and Urban Policy. European Union. https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/funding/just-transition-fund/jtp-future-working-group-toolbox.pdf

Eurocities. 2025. “EU Social Climate Fund at Risk of Mismanagement.” 2025. <https://eurocities.eu/latest/eu-social-climate-fund-at-risk-of-mismanagement>

Hellenic Republic. 2022. *National Climate Law* (Law 4936/2022). Government Gazette of Greece, Athens.

Γεωργακόπουλος, Θ. 2020. “Η απολιγνιτοποίηση και οι Έλληνες: Μια έρευνα στις περιοχές που θα πληγούν περισσότερο από το κλείσιμο των λιγνιτικών μονάδων της ΔΕΗ.” *διαΝΕΟσις*. <https://www.dianeosis.org/2020/11/i-apolignitopoiisi-kai-oi-ellines>

Hockenos, P. 2024. “For Greece’s Clean Energy Collectives, It’s All about Energy Democracy.” *EnergyTransition.org*. January 2024. <https://energytransition.org/2024/01/for-greeces-clean-energy-collectives-its-all-about-energy-democracy>

Μανιάτης, Γ., Α. Μουστάκας, και Ν. Βέττας. 2020. *Απολιγνιτοποίηση της ηλεκτροπαραγωγής: Κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις και αντισταθμιστικές δράσεις*. Αθήνα: Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE). <https://tinyurl.com/2mzf4x3y>

Newsroom. 2025. “Συνεχίζουν τις κινητοποιήσεις οι αγρότες, νέα μπλόκα.” *Powergame.gr*. 2025. <https://www.powergame.gr/ellada/797321/synechizoun-tis-kinitopoiiseis-oi-agrotes-nea-bloka>

Περιφέρεια Θεσσαλίας. 2025. “Η Θεσσαλία η πρώτη Περιφέρεια που μετέχει στο Κοινωνικό Ταμείο για το Κλίμα.” July 17, 2025. <https://www.thessaly.gov.gr/enimerosi/deltiotypou/47142>

RE+D magazine. 2025. “A Substantial Portion of the €4.7B Social Climate Fund to Be Allocated to Housing.” July 8, 2025. <https://ered.gr/real-estate-news/a-substantial-portion-of-the-4-7b-social-climate-fund-to-be-allocated-to-housing>

Reed Smith LLP. 2025. “Greece Passes First Hydrogen Law: Unlocking the National Hydrogen Economy.” July 2025. <https://www.reedsmith.com/en/perspectives/2025/07/greece-passes-first-hydrogen-law-unlocking-the-national-hydrogen-economy>

